

ADUCATE

REPORTS
AND
BOOKS

SONJA KORTTELAINEN & JARMO KOISTINEN (TOIM.)

Tuomioistuimet tietoyhteiskunnassa

ADUCATE REPORTS AND BOOKS 7/2012

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

*Aducate – Centre for Training
and Development*

SONJA KORTELAINEN & JARMO KOISTINEN (TOIM.)

*Tuomioistuimet
tietoyhteiskunnassa*

Aducate Reports and Books

7/2012

Koulutus- ja kehittämisspalvelu Aducate

Itä-Suomen yliopisto

Joensuu

2012

Kopijyvä Oy

Joensuu, 2012

Toimituskunta: Esko Paakkola (johtaja, KT, sarjan vastaava toimittaja), Jyri

Manninen (professori, KT), Lea Tuomainen (suunnittelija,
proviisori), Tiina Juurela (suunnittelija, TL)

Taitto: Lasse Reijonen

Kannen kuva: Lasse Reijonen

Myynnin yhteystiedot:

Itä-Suomen yliopisto, Koulutus ja kehittämisspalvelu Aducate

aducate-julkaisut@uef.fi

<http://www.aducate.fi>

ISSN 1798-9116

ISBN: 978-952-61-1000-4 (nid.)

ISBN: 978-952-61-1001-1 (PDF)

Toimituksen alkusanat

Tämä kirja on koottu vuosina 2011-2012 pidetystä seminaarisarjasta, joka järjestettiin osana Itä-Suomen yliopiston koulutus- ja kehittämispalvelu Aducaten toteuttamaa Tuomioistuimet tietoyhteiskunnassa – rajat ylittäviä mahdollisuuksia -hanketta. Tämän suomalais-venäläisen kehittämishankkeen tavoitteena oli vastata tuomareiden sekä muiden oikeusalan asiantuntijoiden käytännön työssä kohtaamiin kysymyksiin, jotka liittyvät erityisesti tietotekniikan hyödyntämiseen tuomioistuimissa, tuomioistuinten toiminnan julkisuuteen ja vuorovaikutukseen median kanssa. Hanke toteutettiin Suomen oikeusministeriön myöntämällä lähialueyhteistyörahautuksella yhteistyössä eri tuomioistuinten ja Venäjän federaation oikeusministeriön alaisen Venäjän oikeusakatemian pohjoisen filiaalain täydennyskoulutuskeskuksen kanssa.

Joukkotiedotusvälineillä on modernissa oikeudenhoidossa tärkeä, jopa välttämätön rooli. Rikosoikeudellisen järjestelmän teho perustuu siihen, että ihmiset tietävät sallitun ja kielletyn käyttäytymisen rajat sekä sen, mitkä teot ovat suorastaan rangaistavia. Tiedotusvälineet myös kertovat, mitkä ovat rikoksen seuraamukset konkreettisessa tapauksessa tai yleisesti. Keskeinen järjestelmän tehon ylläpitäjä on luottamus. Oikea-aikainen ja sisällöltään punnittu uutisointi on omiaan ylläpitämään luottamusta siihen, että oikeudellinen järjestelmä toimii tehokkaasti ja oikeudenmukaisesti.

Oikeusuutisointi on myös yksi demokraattisen oikeusvaltion tunnusmerkki. Tiedonvälitys mahdollistaa kansalaiskeskustelun ja antaa eväitä myös oikeusjärjestelmän ja sen eri toimijoiden tietoon perustuvaan kritiikkiin. Asiansa osaava toimittaja voi herättää poliittiset päättäjät pohtimaan lainsäädännön muuttamisen tarvetta tai viranomaiset pohtimaan käytäntöjensä asian- ja ajanmukaisuutta. Oikea tiedonvälitys ehkäisee ja poistaa väärinkäsityksiä. Tuomioistuinten ja tiedotusvälineiden kesken vallitsee kuitenkin tietty jännite. Tuomioistuimet ovat olleet perinteisesti pidättyviä tiedottajia. Näyttää siltä, että kehitys on kulkemassa avoimemman tiedottamisen suuntaan. Julkisuudella on kuitenkin rajansa. Asianosaisten suoja ja oikeuslaitoksen häiriöttömän toiminnan turvaaminen vaatii toisinaan salassapitoa ja ainakin sen varmistamista, ettei oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksiä tarvella liian varhaisella julkisuudella.

Käsillä oleva teos valottaa monipuolisesti julkisuutta ja tiedottamista tuomioistuimissa. Teoksessa haetaan vastausta muun muassa seuraaviin koko oikeudenhoidon kannalta keskeisiin kysymyksiin. Miten tuomioistuimet tiedottavat käsiteltävänä olevista asioista ja tuomioista? Missä määrin neuvontatehtävä soveltuu periaatteessa puolueettomalle riidanratkaisijalle? Millainen tiedottaminen tavoittaa parhaiten kansalaiset? Mitä on tuomioistuinten ja tiedotusvälineiden optimaalinen vuorovaikutus? Vaarantaako julkisuus asianosaisten oikeusturvan tai leimaako tiedotus aiheettomasti ja ennen aikaisesti rikosjutun asianosaisia? Miten nykytekniikkaa on hyödynnetty asianosaisten ja todistajien kuulemisessa?

Kiitos tämän kirjan ilmestymisestä kuuluu kummankin maan tuomareille ja tuomioistuinten henkilökunnalle sekä muille oikeusalan asiantuntijoille ja yliopiston opettajille ja tutkijoille. Erityisen kiitoksen ansaitsee lähes kaikissa yhteistyötapaamisissa tulkkina toiminut Tatjana Islamajeva. Tämä teos ilmestyy sekä suomen- että venäjänkielisenä sekä painettuna versiona että sähköisesti internetissä. Artikkelit ovat kääntäneet Päivi Koivuselkä-Sallinen (venäjä-suomi) ja Ljubov Kolomainen (suomi-venäjä). Käännösten sisällöllisen ja terminologisen vastaavuuden on tarkastanut OTT Jarmo Koistinen.

Keskustelut suomalaisten ja venäläisten asiantuntijoiden välillä ovat tarjonneet osallistujille mahdollisuuden paitsi perehtyä toisen maan käytäntöihin ja toimintaa sääteleviin lakeihin myös pohtia uudesta näkökulmasta omia käytäntöjään. Toivomme, että yhteisten hankkeiden aikana virinnyt avoin keskustelu ja yhteistyö tuomioistuinten välillä jatkuvat myös tulevaisuudessa.

Joensuussa 10.12.2012

Sonja Kortelainen

FM, projektipäällikkö

Koulutus- ja kehittämisspalvelu Aducate, Itä-Suomen yliopisto

Matti Tolvanen

OTT, rikos- ja prosessioikeuden professori

Itä-Suomen yliopisto

Jarmo Koistinen

OTT, rikostarkastaja

Keskusrikospoliisi

Sisällys

Toimituksen alkusanat	3
<i>Sonja Kortelainen, Matti Tolvanen, Jarmo Koistinen</i>	
I JULKISUUS JA TIEDOTTAMINEN	
TUOMIOISTUIMISSA	7
Oikeudenkäynnin avoimuuden turvaamisen rikosprosessuaaliset perusteet	9
<i>Aleksei Taibakov, Ilja Fabrikantov</i>	
Yleisten tuomioistuinten toimintaa koskevan tiedon saatavuus Karjalan tasavallassa	11
<i>Sergei Mirošnik, Jelena Smirnova</i>	
Tuomioistuinten neuvonta jutun asianosaisille jutun käsittelyssä. Vertailua Suomen ja Venäjän tuomioistuinten kesken.....	18
<i>Sanna-Maria Klemetti</i>	
Miten suomalaiset tuomioistuimet, erityisesti käräjä- ja hovioikeudet, tiedottavat ratkaisuihistaan.....	33
<i>Helena Lindgren, Esko Randelin</i>	
II TUOMIOISTUINTEN JA TIEDOTUSVÄLINEIDEN	
SUHDE	39
Julkisuus yleisten tuomioistuinten toiminnassa.....	41
<i>Dmitri Jevtušenko</i>	
Tuomioistuimen näkökulma julkisuuteen	46
<i>Teuvo Arolainen</i>	
Joukkotiedotus rikosprosessin ongelmana.....	59
<i>Matti Tolvanen</i>	

III VIDEONEUVOTTELUYHTEYDEN HYÖDYNTÄMINEN TUOMIOISTUIMISSA	71
Videoneuvotteluyhteyden käyttö ja asianosaisten oikeudet rikosoikeudenkäynnissä	73
<i>Ella Krylova</i>	
Videoneuvottelutekniikan hyödyntäminen käräjäoikeudessa	78
<i>Ismo Kovanen</i>	
KIRJOITTAJAT	83

I

*Julkisuus ja tiedottaminen
tuomioistuimissa*

Oikeudenkäynnin avoimuuden turvaamisen rikosprosessuaaliset perusteet

Aleksei Taibakov & Ilja Fabrikantov

Avoimuuden turvaaminen rikosasioiden käsittelyssä on yksi rikosoikeudenkäynnin peruseriaatteista. Venäjän federaation (VF) rikosprosessikoodeksin (RPK) 241 §:n 1 momentissa säädetään, että *”käsittely kaikissa tuomioistuimissa on julkista lukuun ottamatta tässä pykälässä määritellyjä tapauksia”*. Rikosasian käsittelyn avoimuus tarkoittaa ennen kaikkea oikeudenkäynnin avoimuutta ja sitä, että siinä voivat olla läsnä tavalliset kansalaiset ja tiedotusvälineiden edustajat. Laissa määritellään ne tapaukset, joissa on mahdollista käsitellä asia suljetuin ovin. Venäjän RPK:n 241 § 2 momentissa määritellään neljä tilannetta, jolloin asia voidaan käsitellä suljetuin ovin:

- 1) rikosasian käsittely oikeudessa voi johtaa valtiosalaisuuden tai muun federaatiolailla suojattavan salaisuuden paljastumiseen;*
- 2) käsiteltäessä alle kuusitoistavuotiaiden tekemiä rikoksia;*
- 3) seksuaalirikosten tai muiden rikosten käsittely voi paljastaa intiimejä asioita rikosoikeudenkäynnin osapuolten elämästä tai tietoja, jotka loukkaavat asianosaisten kunniaa ja mainetta;*
- 4) se on tarpeen oikeudenkäynnin asianosaisten, heidän omaistensa, sukulaistensa tai läheistensä turvallisuuden takaamiseksi.*

Rikosoikeudenkäynnissä on noudatettava kaikkia sitä säänteleviä normeja (VF:n RPK:n 241 § 3 mom.) Päätös asian käsittelystä suljetuin ovin voidaan tehdä missä tahansa oikeuskäsittelyn vaiheessa ennen kuin oikeus siirtyy neuvotteluhuoneeseen päättämään tuomiosta. Päätös kirjataan tuomioistuimen ratkaisuun. Siihen kirjataan sananmukaisesti, että *”rikosasia käsitellään suljetussa oikeusistunnossa noudattaen kaikkia rikosoikeudenkäynnin normeja. Tuomioistuimen päätös rikosasian käsittelystä suljetussa oikeusistunnossa voi koskea koko oikeudenkäyntiä tai jotakin sen osaa”*.

Venäjän RPK:n 241 § 4 momentissa määritellään suljetun istunnon erityistapauksesta tilanteessa, jossa julkisiksi voisi tulla yksityisasiota ilman niiden henkilöiden lupaa, joita ne koskevat: *”Yksityishenkilöiden kirjeenvaihto, puheluiden tai muiden keskusteluiden nauhoite sekä sähkö-, posti- tai muut viestit voidaan esittää julkisesti avoimessa oikeusistunnossa vain näihin viesteihin osallisten luvalla. Jos viesteihin osalliset ovat julkista käsittelyä vastaan, aineistot esitetään ja tutkitaan suljetussa oikeusistunnossa. Näitä vaatimuksia noudatetaan myös tutkittaessa yksityisluontoisia valokuvia, audio- ja (tai) videotallenteita sekä elokuvia.”*

Oikeusistunnossa läsnä olevilla on oikeus äänittää oikeudenkäyntiä ja tehdä kirjallisia muistiinpanoja (VF:n RPK:n 241 § 5 mom.). Valokuvaaminen, videokuvaaminen ja (tai) elokuvaaminen on sallittua oikeusistunnon puheenjohtajan luvalla. Kyseinen kielto koskee kaikkia yleisön tai joukkotiedotusvälineen edustajia sekä prosessin osapuolia pääasiassa niissä tapauksissa, joissa osapuolet vastustavat vastaavan tekniikan käyttöä, kun se aiheuttaa melua tai jännitteitä istuntosalissa tai uhkaa osapuolten turvallisuutta. Kyseinen kielto ei ole ehdoton äänitettäessä oikeudenkäyntiä ylimääräistä ääntä aiheuttamattomalla tallennevälineellä. Erityisesti jos sen tekee henkilö, joka näkee, kuulee, ymmärtää tai muistaa huonosti, mutta haluaa perehtyä asiaan nauhoitteen perusteella, olipa hän sitten prosessin osapuoli tai yleisön edustaja.

Alle 16-vuotias henkilö, joka ei ole rikosoikeudenkäynnissä asianosainen, voi olla läsnä oikeudenistunnossa oikeuden puheenjohtajan luvalla (VF:n RPK 241 § 6 mom.). Yleensä lupa myönnetään riippuen oikeuskäsittelyn erityispiirteistä.

Avoimuusperiaatteen noudattamiseen ja avoimuuden rajoittamiseen liittyvät ongelmat koskevat myös keskeistä rikosprosessin osaa eli tuomiota.

Venäjän RPK:n 241 § 7 momentissa edellytetään, että *”oikeuden tuomio julkaistaan avoimessa oikeusistunnossa. Jos rikosasia käsitellään suljetussa oikeusistunnossa tuomioistuimen määräyksen tai päätöksen perusteella, julkaista voidaan vain tuomion johdanto- ja päätösosat.”* Tuomion osittaisen julkaisematta jättämisen syynä on se, että tuomion tapahtumien selostusosaan voi sisältyä intiimiluonteisia tai osapuolten turvallisuutta vaarantavia tietoja.

Rikosoikeudenkäynnin avoimuutta koskevan tarkastelun päätteeksi voimme todeta, että Venäjän nykyinen rikosprosessilainsäädäntö turvaa riittävän hyvin tämän oikeudenkäytön avainperiaatteen noudattamisen.

Yleisten tuomioistuinten toimintaa koskevan tiedon saatavuus Karjalan tasavallassa

Sergei Mirošnik & Jelena Smirnova

Kansalaisten, oikeushenkilöiden ja tiedotusvälineiden oikeus saada tietoa yleisten tuomioistuinten toiminnasta on turvattu 1. heinäkuuta 2010 lähtien 22.12.2008 voimaan tulleella federaatiolaila № 262-FZ ”Tuomioistuinten toimintaa koskevan tiedon saatavuuden takaamisesta Venäjän federaatiossa” (jäljempänä federaatiolaki).

Federaatiolaisissa on määritelty viisi periaatetta, joiden avulla varmistetaan tuomioistuinten toimintaa koskevan tiedon saatavuus (federaatiolain artikla 4):

- 1) tuomioistuinten toimintaa koskeva tieto on avointa ja hankittavissa olevaa, lukuun ottamatta Venäjän federaation lainsäädännössä määritettyjä tapauksia;
- 2) tuomioistuinten toimintaa koskeva tieto pitää paikkansa ja se esitetään oikea-aikaisesti;
- 3) kansalaisilla on vapaus etsiä, saada, luovuttaa ja levittää tuomioistuinten toimintaa koskevaa tietoa millä tahansa laillisella keinolla;
- 4) kansalaisilla on oikeus yksityiselämään, henkilökohtaisen ja perheeseen liittyvän luottamuksellisen tiedon suojaan, kunnian ja ammatillisen maineen suojeluun, yrityksillä on oikeus liikemaiseen suojeluun; oikeudenkäynnin asianosaisten oikeuksia ja laillisten etujen toteuttamista on noudatettava tuomioistuinten toimintaa koskevan tiedon toimittamisen yhteydessä;
- 5) lainkäyttötoimintaan ei saa sekaantua tuomioistuinten toimintaa koskevan tiedon toimittamisen yhteydessä.

Tuomioistuinten toimintaa koskevan tiedon saatavuutta voidaan rajoittaa, jos haettava tieto on määritelty federaatiolain perusteella valtiosalaisuudeksi tai muuksi lain suojaamaksi salaisuudeksi (vero-, liike-, pankki-, lääkärinsalaisuus tai henkilötietojen salassapitovelvollisuus).

Federaatiolain 6 §:ssä on eritelty kuusi tapaa, joilla tietoa tuomioistuinten toiminnasta on saatavissa:

- 1) asiasta kiinnostuneiden henkilöiden läsnäolo avoimessa oikeudenistunnossa;
- 2) tuomioistuinten toimintaa koskevan tiedon julkaiseminen joukkoviestimissä;

- 3) tuomioistuinten toimintaa koskevan tiedon julkaiseminen Internet-tietoverkossa (jäljempänä Internet);
- 4) tuomioistuinten toimintaa koskevan tiedon esillepano tuomioistuimen, oikeushallinto-osaston ja tuomarikunnan tiloissa;
- 5) tutustuminen arkistoissa oleviin tuomioistuinten toimintaa koskeviin tietoihin;
- 6) tuomioistuinten toimintaa koskevan tiedon antaminen käyttäjille näiden pyynnöstä.

Tuomioistuinten toimintaa koskevan tiedon välittömästä saatavuudesta päättävät toimivaltansa puitteissa tuomioistuimet, oikeushallinto-osasto ja tuomarikunta.

Seuraavassa tarkastellaan hieman yksityiskohtaisemmin neljää ensimmäistä tapaa saada tietoa tuomioistuinten toiminnasta.

1. ASIASTA KIINNOSTUNEIDEN HENKILÖIDEN LÄSNÄOLO AVOIMESSA OIKEUSISTUNNOSSA

Kaikilla halukkailla, mukaan lukien tiedotusvälineiden edustajilla, on oikeus osallistua avoimeen oikeudenistuntoon sekä tallentaa oikeudenkäynnin kulua Venäjän federaation lainsäädännön sallimassa järjestyksessä ja muodossa. Tätä varten tuomioistuimissa on istuntosaleja, joihin mahtuvat asianosaisten lisäksi myös kaikki muut halukkaat. Läsnäolijoilla on oikeus tallentaa istunnon tapahtumia kirjallisesti ja äänentallennusvälineiden avulla. Valokuvaamiseen, elokuvaukseen ja videokuvaukseen on saatava oikeuden (tuomarin) lupa.

2. TUOMIOISTUINTEN TOIMINTAA KOSKEVAN TIEDON JULKAISEMINEN JOUKKOViestimissä

Tuomioistuinten toimintaa koskevan tiedon julkaiseminen joukkoviestimissä tapahtuu Venäjän federaation joukkoviestimiä koskevan lainsäädännön mukaisesti, lukuun ottamatta federaatiolain tarkoittamia tapauksia.

Tasavallan, kaupunkien ja piirien tiedotusvälineissä julkaistaan säännöllisesti aineistoa, joka käsittelee Karjalan tasavallan tuomioistuinten ja oikeushallinto-osaston toimintaa. Vuonna 2010 tiedotusvälineissä julkaistiin yli 100 artikkelia, joista ylivoimaisesti suurin osa käsitteli oikeuskäytäntöä ja tuomioistuinten antamia päätöksiä. Mukana oli paljon tuomioistuinten työntekijöiden tuottamaa aineistoa.

Karjalan tasavallan korkein oikeus ja oikeushallinto-osasto ovat vuodesta 2000 lähtien julkaisseet yhdessä oikeuskäytäntöä käsittelevää tiedotuslehteä (Bjulletin sudebnoj praktiki).

Vuodesta 2002 on julkaistu Tuomariyhteisö-lehteä (Sudeiskoe soobščestvo). Siinä julkaistaan virallista tietoa, lakikommenttaareja, tuomareiden, oikeustie-

teen tutkijoiden ja opiskelijoiden artikkeleja sekä juttuja oikeuselämästä.

Oikeuskäytäntöä koskeva tiedotuslehti ja Tuomariyhteisö-lehti ilmestyvät kaksi kertaa vuodessa. Ne lähetetään jokaiselle tuomarille, lainvalvontaviranomaisille, Petroskoin korkeakouluille, Kansalliskirjastoon ja Kansallisarkistoon. Tämän lisäksi näiden lehtien sähköiset versiot julkaistaan Karjalan tasavallan korkeimman oikeuden ja oikeushallinto-osaston Internet-sivuilla.

Tasavallassa on järjestetty jo kuuden vuoden ajan kilpailu parhaasta tuomioistuinten, rauhantuomareiden ja tuomarikunnan toimintaa käsittelevästä jutusta tiedotusvälineissä. Kilpailun tärkeimpänä tavoitteena on se, että tiedotusvälineet kertoisivat laajemmin ja objektiivisemmin tuomioistuinten ja tuomarikunnan toiminnasta. Tiedonvälityksen tavoitteena on siten nostaa tasavallan väestön oikeuskulttuurin tasoa, vahvistaa tuomiovallan auktoriteettia, tuomioistuinten riippumattomuutta ja itsenäisyyttä, lisätä tuomarin ammatin arvostusta, parantaa kansalaisten oikeusturvaa ja heidän perustuslaillisten oikeuksiensa puolustamista. Kilpailun tulokset julkaistaan perinteisesti helmimaaliskuussa tasavallan tuomareiden vuosikonferenssissa. Voittajien joukossa on toimittajia, tiedotusvälineiden toimituksia ja tuomioistuinten työntekijöitä. Voittajat saavat diplomit ja muistoesineitä.

Karjalan tasavallan Tuomarineuvosto ja Journalistiliitto järjestävät säännöllisesti tapaamisia, joissa käsitellään tuomioistuinten ja tiedotusvälineiden yhteistyön tilannetta. Tapaamisissa tarkastellaan esimerkiksi oikeuskäytäntöä tiedotusvälineitä vastaan nostetuissa kanteissa.

Karjalan tasavallan korkein oikeus ja oikeushallinto-osasto pitävät vuosittain lehdistötilaisuuden, jossa käydään läpi vuoden tulokset.

3. TUOMIOISTUINTEN TOIMINTAA KOSKEVAN TIEDON JULKAISEMINEN INTERNETISSÄ

Tuomioistuimen virallisella nettisivulla julkaistaan seuraavat tiedot (federaatiolain 14 §):

- 1) tuomioistuinta koskevat yleiset tiedot:
 - a) tuomioistuimen nimi, tuomioistuimen tuomiovaltaan kuuluvan tuomiopiirin nimi, postiosoite, sähköpostiosoite, neuvontapuhelinnumero, josta saa yleisiä tietoja;
 - b) tuomioistuimen organisatorinen rakenne – tuomioistuimen täysistunto, tuomioistuimen puhemiehistö, tuomarikollegiot, työaika sekä tuomioistuimen yksiköt;
 - c) tuomioistuimen toimivalta;
 - d) luettelo laeista, jotka sääntelevät tuomioistuimen toimintaa;
 - e) tuomioistuimen ohjesääntö, asiankäsitelyohjeet ja muut asiakirjat, joilla säännellään tuomioistuimen toiminnan sisäisiä kysymyksiä;
 - f) tuomioistuimen puheenjohtajan, varapuheenjohtajien, tuomareiden ja hallintopäällikön nimet ja sukunimet sekä mainittujen henkilöiden

luvalla myös muut heitä koskevat tiedot; perusteet tuomioistuimen puheenjohtajan, varapuheenjohtajien ja tuomareiden nimittämiseksi virkaan;

- 2) asioiden tuomioistuinkäsittelyä koskevat tiedot:
 - a) tuomioistuimelle osoitettavien asiakirjojen muotoa ja sisältöä koskevat vaatimukset, ja (tai) näiden asiakirjojen mallit ja niiden toimittamismenettely tuomioistuimeen;
 - b) leimaveron määrä ja maksutapa;
 - c) tuomioistuimen käsittelyssä olevien asioiden tiedot: asioiden diaarinumerot, niiden nimet tai riidan kohde, asian käsittelyn etenemistä koskeva tieto, tuomioistuimen asian käsittelyyn liittyviä päätöksiä koskeva tieto (mainitaan paikka, päivämäärä ja kellonaika, jolloin oikeudenistunto pidetään, asia on käsitelty, asia on lykätty, käsittely on keskeytetty, käsittely on päättynyt, on päästy sovintoon, hakemus jätetty käsittelemättä, muuta);
 - d) tuomioistuimen antamien päätösten tekstit, joiden julkaisemisessa noudatetaan federaatiolain vaatimuksia; valituksia koskevat tiedot ja muutoksenhaun tulokset; tuomioistuinpäätösten lähteet, jos päätökset julkaistaan;
 - e) muutoksenhakumenettely;
 - f) oikeuskäytäntöä koskevat selvennykset, yhtenäistäminen ja katsaukset;
 - g) menettely, jonka mukaan asianosaiset voivat tutustua oikeusasian aineistoihin;
 - h) neuvontapuhelinnumerot, joista saa tietoja mm. tuomioistuimen käsiteltävänä olevien oikeusasioiden etenemisestä;
- 3) lakialoitteisiin oikeutettujen tuomioistuinten esittämien lakiesitysten tekstit, joita ne ovat ehdottaneet valtiovallan lainsäädäntöelimille;
- 4) oikeustilastot;
- 5) tuomioistuimen henkilöstöhallintoa koskevat tiedot:
 - a) tuomareiden nimittämisjärjestys, tuomariviran hakijoita koskevat vaatimukset ja valintamenettely;
 - b) avoinna olevia tuomari- ja hallintovirkoja koskevat tiedot;
 - c) oikeusalan virkoihin pääsyn edellytykset ja hakijoita koskevat pätevyysvaatimukset;
 - d) avoinna olevien virkojen hakumenettely ja tulokset;
 - e) puhelinnumerot, joista saa lisätietoja avoinna olevista tuomari- ja hallintoviroista;
- 6) tiedot tuomioistuimen vastaanottoajoista ja -menettelystä, jotka koskevat yksityishenkilöitä sekä yritysten, kansalaisjärjestöjen, valtion- ja kunnallishallinnon edustajia; tiedot menettelytavasta, jolla edellä mainittujen henkilöiden tuomioistuinten, tuomareiden tai hallintovirkamiesten toimintaa koskevat valitukset käsitellään, jos valitukset eivät kohdistu konkreettisiin juttuihin, oikeuden päätöksiin

tai tuomarien prosessitoimiin sekä puhelinnumero, josta voi saada neuvontaluonteista tietoa;

- 7) tuomioistuinten palvelujen ja tavaroiden hankintamenettelyä koskevat tiedot Venäjän federaation tavaroiden toimittamista, töiden suorittamista ja palvelujen tuottamista valtiolle ja kunnille sääntelevän lainsäädännön mukaisesti.

Kaikilla tasavallan tuomioistuimilla on viralliset Internet-sivunsa, jotka sijaitsevat Internet-portaalin sudrf.ru alla. Karjalan tasavallan korkeimman oikeuden, Karjalan tasavallan tuomioistuinten ja oikeushallinto-osaston Internet-sivujen rakenne ja niille sijoitettu informaatio vastaavat federaatiolain vaatimuksia. Tieto sijoitetaan nettisivuille ajoissa ja sen ajankohtaisuudesta pidetään huolta. Tuomioistuinten Internet-sivuilta löytyy kaikki tarpeellinen tieto tuomioistuinten työjärjestyksestä ja tuomaristosta, postiosoite, sähköpostiosoite, neuvontapuhelinnumero, josta saa yleisiä tietoja, tuomioistuimen toimivalta, oikeudelle toimitettavien asiakirjojen malleja, tiedot tuomioistuimille osoitettavista hakemuksista perittävistä valtiollisista maksuista sekä joitakin säännöksiä, jotka säätelevät oikeusjärjestelmän toimintaa.

Tämän lisäksi Internet-sivuilla on tietoa tuomioistuimessa käsiteltävänä olevista asioista: asioiden diaarinumerot, niiden nimet tai riidan kohde, asian käsittelyn etenemistä koskeva tieto, tuomioistuimen asian käsittelyyn liittyviä päätöksiä koskeva tieto (mainitaan paikka, päivämäärä ja kellonaika, jolloin oikeudenistunto pidetään, asia on käsitelty, asia on lykätty, käsittely on keskeytetty, käsittely on päätynyt, on päästy sovintoon, hakemus jätetty käsittelemättä, muuta).

Tuomioistuinten Internet-sivuilla julkaistaan myös tuomioistuinten päätösten tekstit, joiden julkaisemisessa otetaan huomioon federaatiolain asettamat vaatimukset, tiedot valituksista ja valitusten tuloksista sekä tuomioistuimen päätöksen julkaisemisen yhteydessä tiedot julkaisun lähteestä.

Tuomioistuinten päätösten julkaisua Internetissä koskevat seuraavat federaatiolain 15 §:ssä asetetut vaatimukset:

1. Tuomioistuinpäätösten tekstit, lukuun ottamatta rikosasioissa annettuja tuomioita, julkaistaan Internetissä niiden antamisen jälkeen. Rikostuomioiden tekstit julkaistaan sen jälkeen, kun tuomio on tullut lainvoimaiseksi.
2. Laissa julkaistaviksi määritellyt tuomioistuinpäätösten tekstit sekä Venäjän federaation perustuslakituomioistuimen, Venäjän federaation liittovaltiosubjektien perustuslakituomioistuinten (peruskirjatuomioistuinten) ja arbitraatiotuomioistuinten tekemien muiden päätösten tekstit julkaistaan Internetissä kokonaisuudessaan.
3. Kun yleisten tuomioistuimien antamia päätöksiä viedään Internetiin, lukuun ottamatta tekstejä, jotka on lain mukaan julkaistava, päätöksistä poistetaan henkilötiedot oikeudenistunnon osallistuneiden turvallisuuden takaamiseksi. Tekstiin jätetään kuitenkin kantajan, vastaajan, kolmannen henkilön, siviilioikeudellisen asian kantajan, siviilioikeudellisen

asian vastaajan, tuomitun, syyttömäksi todetun, hallinnollisesta lainrikkomuksesta epäillyn, oikeudenistunnon sihteerin, oikeusasiasia käsitelleen tuomarin (tuomareiden), syyttäjän, asianajajan ja edustajan sukunimi ja etunimien alkukirjaimet, jos edellä luetellut henkilöt ovat osallistuneet asian käsittelyyn. Poistettujen henkilötietojen asemesta käytetään lyhenteitä, salanimiä tai muita merkintöjä, joiden avulla asianosaisten ja muiden osanottajien henkilöllisyys ei selviä.

4. Kun Internetiin viedään tuomioistuinpäätöksiä, joissa viitataan asioihin, jotka sisältävät valtiosalaisuuksia tai muunlaisia lain suojelemia salaisuuksia, nuo viittaukset poistetaan tuomioistuinpäätöksistä.
5. Internetissä ei saa julkaista sellaisia tuomioistuinpäätöksiä, jotka koskevat:
 - 1) valtion turvallisuutta;
 - 2) perheoikeudellisia asioita, kuten adoptiota ja muita alaikäisten oikeuksiin ja laillisiin etuihin liittyviä asioita;
 - 3) henkilön sukupuoliseen koskemattomuuteen ja itsemääräämisoikeuteen kohdistuneita rikoksia;
 - 4) henkilön oikeustoimikelpoisuuden rajoittamista tai oikeustoimikelvottomuutta;
 - 5) henkilön pakkohoitoon sijoittamista mielisairaalaan ja mielentilatutkimusta;
 - 6) korjausten ja muutosten tekemistä siviilirekisteriin;
 - 7) yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävien juridisesti merkittävien faktojen toteamista;
 - 8) asioita, jotka ratkaistaan Venäjän federaation siviilioikeusprosessi-koodeksin artiklan 126 mukaisesti (tuomioistuinten määräykset).

Karjalan tasavallan tuomioistuinten Internet-sivuilta löytyi 1.1.2012 yli 39 000 tuomioistuinpäätöstä.

4. TUOMIOISTUINTEN TOIMINTAA KOSKEVAN TIEDON ESILLEPANO TUOMIOISTUIMEN, OIKEUSHALLINTO-OSASTON JA TUOMARIKUNNAN TILOISSA (FEDERAATIO-LAIN 16 §)

Näihin tiloihin sijoitetaan yleisön ulottuvissa oleviin paikkoihin ilmoitustauluja ja (tai) teknisiä laitteita, joiden avulla voidaan tutustua tuomioistuimen ajankohtaista toimintaa koskevaan informaatioon.

Tavallisten ilmoitustaulujen lisäksi kaikkiin tasavallan tuomioistuimiin on sijoitettu informaatiokioskeja (automatoitu laitteisto ja ohjelmisto, joka on tarkoitettu neuvontaluonteisen tiedon välittämiseen). Kioskeissa on kansalaisten käytettävissä ja saatavissa kaikki tarpeellinen tieto tuomioistuinten toiminnasta: tuomareiden kokoonpano ja työjärjestys; asioiden käsittelypäivämäärä, -aika ja -paikka sekä aihe; tuomioistuinten alueellinen tuomiovalta; rauhan-tuomareiden alueelliset toimipisteet; hakemuksen toimittamisen yhteydessä

perittävä leimaveron määrä ja tarpeelliset tiedot sen maksamista varten; tieto tuomioistuimen käsittelyssä olevista asioista sekä tuomioistuimelle osoitettavien oikeudellisten asiakirjojen mallit.

Kansalaisten ja oikeushenkilöiden avuksi on jokaiseen tuomioistuimeen perustettu vastaanottopiste. Vastaanottopisteen tehtävät ovat:

- kansalaisten ja yritysten (oikeushenkilöiden) edustajien vastaanoton järjestäminen päivittäin (paitsi viikonloppuisin ja juhlapäivinä);
- asiakirjojen vastaanotto, mukaan lukien konkreettisten asioiden asiakirjat ja tuomioistuimen virkamiesten ja tuomareiden toimintaan kohdistuvat valitukset;
- haastehakemusten ja muutoksenhakua koskevien valitusten vastaanotto;
- oikeusasiakirjojen kopioiden antaminen, tuomioistuinpäätösten ja täytäntöönpanoasiakirjojen kopioiden antaminen;
- kopiointimahdollisuuden järjestäminen tuomioistuimen antamista asiakirjoista tarjoamalla käyttöön teknisiä laitteita ja omaan laskuun;
- tietojen antaminen kansalaisille heidän hakemustensa käsittelyn tulokista;
- asiakirjojen säilymisen turvaaminen;
- aineiston toimittaminen niille, joille se kuuluu;
- neuvontapalvelut, jotka koskevat prosessilainsäädäntöä ja oikeudellista asiakirjahallintoa.

Kävijät voivat siten viedä virka-aikana tuomioistuimen vastaanottoon hakemuksia ja valituksia, pyytää oikeudellisten asiakirjojen kopioita ja saada sieltä tietoja ja konsultointiapua prosessilainsäädännön ja oikeudellisen asiakirjahallinnon selvittämiseksi. Jotta kansalaiset voivat ottaa yhteyttä tuomioistuimeen sähköisesti, tuomioistuinten nettisivuille on avattu osio, jonka välityksellä he voivat ottaa yhteyttä tuomioistuimeen. Kansalaisten sähköisessä muodossa antamaa palautetta käsitellään federaatiolain ja asetusten määräämässä järjestyksessä.

Nämä ovat siis keinoja, joilla Karjalan tasavallan korkein oikeus, Karjalan tasavallan oikeushallinto-osasto ja piirien (kaupunkien) tuomioistuimet takaavat federaatiolain mukaisesti kansalaisten, oikeushenkilöiden ja tiedotusvälineiden pääsyn yleisten tuomioistuinten toimintaa koskevaan tietoon Karjalan tasavallassa.

Tuomioistuinten neuvonta jutun asianosaisille jutun käsittelyssä. Vertailua Suomen ja Venäjän tuomioistuinten kesken

Sanna-Mari Klemetti

1. JOHDANTO JA KYSYMYKSEN ASETTELU

Tuomioistuinten antamaan neuvontaan jutun asianosaisille tulisi kiinnittää yhä enemmän huomiota.¹ Tuomioistuimen toimintaa ei pitäisi nähdä passiivisena toimintana, jossa juttu kulkee läpi tuomioistuimen, vaan jutun asianosaisilla pitäisi olla mahdollisuus osallistua asiansa käsittelyyn.² Tuomioistuimen pitäisi myös kohdella jutun asianosaisia tasapuolisesti.³ Osapuolten tasapuolinen kohtelu oikeudenkäyntimenetyksessä pitäisikin olla itsestään selvyyttä. Onhan osapuolten tasapuolinen kohtelu olennainen osa Euroopan ihmisoikeussopimuksen ydintäkin.⁴ Mutta onko tuomioistuimen antaman neuvonta jutun molemmille osapuolille tasapuolista ja mitä tasapuolisuudella oikeastaan tarkoitetaan? Täyttääkö jutun osapuolten kohtelu tasapuolisuuden vaatimuksen, jos tuomioistuimesta saa vain jutun toinen osapuoli neuvontaa ja voiko esimerkiksi jutun asianosaisen asuinpaikka vaikuttaa neuvonnan saatavuuteen?

¹ Ensimmäisen kerran havaitsin tämän osallistuessani oikeusministeriön oikeustradenomityöryhmän verkostopäiville 6.-7.5.2010. Verkostopäivien yhteydessä ilmeni, että eri alioikeuksissa oli laadittu esimerkiksi oikeustradenomiopiskelijoiden opinnäytteinä erilaisia hakemus- ja valitusmalleja jutun asianosaisille. Omia virastokohtaisia hakemus- ja valitusmalleja oli laadittu mm. seuraavissa asiaryhmissä: oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 2 ja 3 §:n mukaisissa asioissa, avioeroasioissa, lapsiasioissa, velkomisasiossa tai lähestymiskieltoasioissa. Osassa tuomioistuimista oli saatavissa pohja asian vireille saattamiseksi käräjäoikeuteen, osassa oli saatavissa pohjan lisäksi myös täyttöohjeet. Verkostopäivien yhteydessä ilmeni lisäksi, että pohjien ja täyttöohjeiden käyttö oli satunnaista. Sain myös samansuuntaisia vastauksia huhtikuussa 2011 tekemässäni kyselyssä jokaiselle käräjä- ja hovioikeudelle. Huomioni olivat samansuuntaisia myös osallistuessani Tuomioistuimet tietoyhteiskunnassa -seminariin Petroskoissa 16.–18.5.2011.

² Tähän on kiinnitetty huomiota myös Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietinnössä 2003:3. Mietinnössä todetaan, että tuomioistuinten toimintaa ja oikeudenkäyntimenettelyjä tulisi siten kehittää siitä lähtökohdasta, että tuomioistuinpalveluja käyttävä ei ole enää toimenpiteiden passiivinen kohde vaan haluaa seurata asiansa käsittelyä sekä osallistua ja vaikuttaa siihen. Oikeudenkäynteihin osallistuvien tulisi voida kokea ne avoimen keskustelemina, oikeudenmukaisina ja luottamusta herättävinä. Ks. Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö, s. 38.

³ Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietinnön 2003:3 mukaan oikeudenkäynti tulisi toteuttaa niin, että ihmiset kokisivat, että he ovat voineet osallistua oikeudenkäyntiin omista lähtökohdistaan ja heitä olisi myös aidosti ja tasavertaisesti kuunneltu. Ks. Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö, s. 191.

⁴ Ks. Jacobs – White 2006, s. 156.

Tässä artikkelissa mielenkiinto kohdistuu nimenomaan siihen, kuinka jutun osapuolten tasapuolinen kohtelu toteutuu tuomioistuimen neuvoessa jutun asianosaista. Molemmilla asianosaisilla pitää olla mahdollisuus saada tuomioistuimesta asianmukaista neuvontaa.⁵ Tuomioistuimen on myös avustettava jutun asianosaista esimerkiksi asian vireille panossa asian laadusta riippuen. Tuomioistuinten neuvontavelvollisuutta rajaa kuitenkin puolueettomuus- ja riippumattomuusvaatimus. Tämän vuoksi tuomioistuin ei saa antaa ns. asianajollisia ohjeita tai neuvoja.⁶

Tässä kirjoituksessa pyrin valottamaan Suomen ja Venäjän yleisten tuomioistuinten antamaa neuvontaa jutun asianosaisille ja kartoittamaan neuvonnan tämänhetkistä tilaa. Varsinaisia kehittämiskohteita tuon esille vain Suomen puolelta. Tämä sen vuoksi, koska Venäjältä ei ole ollut saatavissa kaikilta osin riittävän yksityiskohtaista tietoa ja kehittämiskohteiden esiintuominen Venäjän tuomioistuinten osalta vaatisi syvällisen perehtymisen venäläiseen oikeuskulttuuriin. Keskityn tarkastelussani jutun asianosaisille annettuun neuvontaan. Asianosaisina tarkoitan yksinomaan luonnollisia henkilöitä. Tarkastelen erityisesti niitä toimintaohjeita, joita jutun asianosaisille on saatavissa tuomioistuimen Internet-sivujen kautta sekä lomakemuodossa itse tuomioistuimesta.

Kartoitin keväällä 2011 jokaiselle suomalaiselle yleisille tuomioistuimille tekemässäni kyselyssä, millaista neuvontaa he antavat jutun asianosaisille. Rajasin tarkasteluni siihen, millaisia lomakkeita tuomioistuimilla on tarjota jutun asianosaisille. Kyselyn kautta kartoitin, millaisia hakemus- ja valitusmalleja ja sekä tiedotteita tuomioistuimella on käytössään. Lisäksi haastattelin tuomareita vuoden 2012 aikana saadakseni tarkempaa tietoa hakemus- ja valitusmallien sisällöstä. Yritin saada vastaavat tiedot myös venäläisiltä tuomioistuimilta. Yksityiskohtaista tietoa valitus- ja hakemusmallien tarkemmasta sisällöstä en kuitenkaan saanut. Kuitenkin sain tiedot siitä, mitä kanavia pitkin Venäjällä neuvotaan jutun asianosaista ja pääpiirteissään sen, mitä neuvonta pitää sisällään.

Tässä artikkelissa tarkastelen aluksi neuvonnan tilaa Suomen puolella juttutyypeittäin ja tämän jälkeen Venäjällä. Lopuksi pyrin yhteenvedonmaisesti peilaamaan jutun asianosaisille suunnattua neuvontaa tasapuolisen kohtelun viitekehykseen. Elementtejä osapuolten tasapuolisen kohtelun viitekehykselle olen hakenut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä. Tämä on tarkoituksenmukaista sen vuoksi, sillä osapuolten tasapuolinen kohtelu on osa ihmisoikeussopimuksen ydintä ja juuri osan tuosta ytimestä muodostaa osapuolten tasapuolisen kohtelun periaate.⁷

⁵ Näin on todettu esimerkiksi Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten lainkäytön laatuhankeessa. Ks. Rovaniemen hovioikeuspiirin lainkäytön laatuhanke 2006, s. 39.

⁶ Ks. Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten lainkäytön laatuhanke 2006, s. 39.

⁷ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ratkaisukäytännössään täsmentää Euroopan ihmisoikeussopimuksen sisältöä.

2. TUOMIOISTUIMEN NEUVONTA JUTUN ASIANOSAISILLE

2.1 Tuomioistuimen neuvonta Suomessa

Kysyin huhtikuussa 2011 jokaiselta käräjäoikeudelta (27 kpl) ja hovioikeudelta (6 kpl), millaisia ja missä asiatyypeissä kirjallisessa tai sähköisessä muodossa olevia jutun asianosaisille suunnattuja hakemus- ja valitusmalleja tuomioistuimella on käytössään. Lisäksi tiedustelin, onko jutun toiselle osapuolelle saatavissa vastaavaa lomakemateriaalia esimerkiksi neuvoja vastineen laadintaan. Lisäksi tiedustelin, ovatko lomakkeet tehty omana työnä vai toimeksiantona. Sain vastaukset 15 tuomioistuimelta. Artikkelin erityisenä mielenkiintona on tarkastella tuomioistuimen jutun asianosaisille tarjoamaa neuvontaa ja erityisesti sitä, millaista lomakemateriaalia tuomioistuin tarjoaa jutun asianosaisille, on tärkeää perehtyä tuomioistuinkohtaisesti siihen, millaista lomakemateriaalia asianosaisille on tosiasiaassa saatavissa.

Hyvinkään käräjäoikeudella on käytössä jutun kantajalle suunnattu ohje summaarisen velkomisasiän käynnistämiseksi (OK 5 luvun 3 §:n mukainen hakemus) sekä jutun vastaajalle suunnattu toimintaohje velkomisasiassa. Tämän lisäksi avioerohakemuksen käänttöpuolelta löytyy lyhyt ohje avioeron hakemisesta. Käräjäoikeudella on myös erilaisia tiedotteita käytössään esimerkiksi asiakirjan salassapidosta kaikille asiakirjan saaneille sekä yleisiä ohjeita käräjäoikeuden istuntoon kutsutulle asianomistajalle ja todistajalle sekä tiedote kirjallisesta menettelystä rikosasioissa vaihtoehtona suulliselle käsittelylle.

Pohjois-Karjalan käräjäoikeus ilmoitti itse laatineensa tiedotteen käräjäoikeuden istuntoon kutsutulle asianomistajalle ja todistajalle sekä tiedotteen rikoksen uhrille rikosuhripäivystyksen tarjoamista mahdollisuuksista. Lisäksi käräjäoikeus käyttää tiedotteita lapsiystävällisestä huoltoriitojen sovittelusta sekä asiakirjojen salassapidosta asianosaisille. Käräjäoikeudella on käytössään myös lomake avioerohakemuksen peruutuksen tekemisestä ja sen vaikutuksista avioeron hakemiseen.

Etelä-Karjalan käräjäoikeudesta on saatavissa jutun kantajalle suunnattu lomake jutun vireille saattamiseksi oikeuteen summaarisissa velkomisasiassa (OK 5 luvun 3 §:n mukainen haastehakemus), rikosuhripäivystyksen toimintaohje asianomistajille sekä tiedotteita käräjäoikeuden istuntoon kutsutuille. Myös lähestymiskieltoasioissa on saatavissa hakemuslomake. Käräjäoikeus on laatinut lisäksi oman esitteen ”Riidan sovittelu tuomioistuimessa hyvä vaihtoehto oikeudenkäynnille” asiaan osallisille. Lisäksi käytössä on lasten huolto- ja tapaamisoikeusasioissa tapaamispaikka Tirlittanin ohje asiaan osallisille.

Kuopion käräjäoikeus ilmoitti laatineensa kirjalliseen menettelyyn liittyen toimintaohjeen vastaajalle. Toimintaohje annetaan jutun vastaajalle haasteen mukana. Lisäksi käytössä on tiedote koskien perheen sisäistä lähestymiskieltoa sekä tiedote tuomioistuimen antamasta sovittelusta sekä rikosuhripäivystyksestä.

Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeudella on käytössään avioerohakemuslomake, jonka käänttöpuolelta löytyvät ohjeet hakemuksen täyttämiseen, haastehake-

muslomake koskien riidatonta saatavaa (OK 5:3 §:n mukainen), erillinen haastehakemuslomake huoneenvuokra-asiassa (OK 5:3 §), korvausvaatimuslomake rikosasiassa asianomistajalle (lomake on saatavissa kansliasta, sitä ei jaeta jutun mukana automaattisesti), sekä ohjeita vastaajalle ns. summaarisissa haasteissa (lomaketta käytetään satunnaisesti).

Helsingin kärjäoikeus ilmoitti käyttävänsä seuraavaa materiaalia asianosaisille: avioerohakemuslomakkeet koskien molempia vaiheita, I-vaihe ja II-vaihe sekä toimintaohje avioeroa haettaessa, tuomioistuimessa tapahtuva sovitteluhakemuslomake sekä ohje sovittelusta, haastehakemusmalli huoneenvuokra asiassa (OK 5:3 §:n mukainen), sekä haastehakemuksen laatiminen muussa riidattomassa asiassa (OK 5:3§), toimintaohje haastehakemuksen laatimisesta jutun kantajalle laajassa riita-asiassa (OK 5:2§) sekä jutun vastaajalle suunnattu toimintaohje vastauksen laatimiseksi riita-asiassa sekä rikosasiassa kirjallisen menettelyn suostumuksen peruutuslomake.

Kouvolan hovioikeus ilmoitti tehneensä oppaan rikosasian pääkäsitteystä hovioikeudessa, joka on saatavilla hovioikeuden odotustilassa sekä myös kotisivuilla internetissä. Lisäksi Kouvolan hovioikeuden odotustilassa on saatavilla oikeusministeriön tekemiä oppaita/esitteitä.

Vaasan hovioikeus ilmoitti, että heidän kotisivuiltaan Internetistä löytyy yleisiä toimintaohjeita sekä tiedote asiakirjojen toimittamisesta hovioikeuteen, opas rikosasian pääkäsitteystä hovioikeudessa sekä toimintaohjeet valituskirjelmien lähettämisestä hovioikeuteen (hovioikeuspiirin kärjäoikeuksille). Hovioikeuden opas rikosasian pääkäsitteystä löytyy myös paperiversiona istuntosalien odotustilasta. Vaasan hovioikeus on myös yhdessä Pohjanmaan kärjäoikeuden kanssa osallistunut Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan Vaasan yksikön yhteistyössä Rikosuhripäivystyksen kanssa toteuttamaan todistajan tukikurssiin. Kurssille osallistuneet opiskelijat ovat antaneet todistajille tukea ja neuvontaa käytännön asioissa. Lisäksi hovioikeus on antanut erillisen tarkemman toimintaohjeen hovioikeuspiirin kärjäoikeuksille valituskirjelmien lähettämisestä hovioikeuteen.

Helsingin hovioikeus ilmoitti laatineensa toimintaohjeita koskien vieraassa valtiossa annetun avioeron vahvistamiseen ja vieraassa valtiossa tapahtunutta lapseksiottamista koskevan päätöksen vahvistamiseen.

Näyttää nyt siltä, että jutun asianosaisille suunnatussa neuvonnassa on eroja. Erot näyttävät muodostuvan asiaosaisille suunnatun lomakemateriaalin saatavuuden suhteen. Erot muodostuvat siitä, missä tuomioistuimessa on saatavissa esitteitä ja lomakkeita sekä siitä neuvooko tuomioistuin itse aktiivisesti asianosaista vai ei esimerkiksi siinä, mistä valmis hakemus- tai valitusmalli löytyy. Vastauksista kävi ilmi, että osa tuomioistuimista käyttää ja tarjoaa aktiivisesti oikeudenkäyntiin liittyviä lomakkeita ja esitteitä jutun asianosaisille ja osa käyttää yksinomaan oikeusministeriön laatimaa jutun asianosaisille suunnattua materiaalia, joka on saatavissa myös Internet-sivuilla. Osa tuomioistuimista ilmoitti jopa itse laatineensa jutun asianosaisille suunnattuja omia hakemus- ja valitusmalleja esimerkiksi asian vireille saattamiseksi oikeuteen. Kyselyssä kävi myös ilmi, että pieni osa tuomioistuimista ei tarjoa aktiivisesti

mitään lomakemateriaalia jutun asianosaisille. Tarkempi selvitys osoitti, että tuomioistuimien itse ns. ”omana työnä” laatimia lomakkeita löytyi 8 tuomioistuimesta. Omana työnä laadittuja lomakkeita löytyi muun muassa seuraavista juttutyypeistä: ohje vastaajalle velkomisasiassa, ohje avioeron hakemisesta ja sen peruutuksen tekemisestä, ohje summaarisen velkomisasian käynnistämisestä (OK 5:3§.) sekä ohje haastehakemuksen laatimisesta laajoissa riita-asioissa (OK 5:2§). Vain neljä käräjäoikeutta ilmoitti käyttävänsä myös jutun vastajalle tarkoitettua lomakemateriaalia.

2.2 Tuomioistuimen neuvonta Suomessa Internet-sivujen kautta

Suomessa oikeuslaitoksen Internet-sivut toimivat tietolähteenä myös jutun asianosaisille. Edellä kerrotussa yleisille tuomioistuimille suuntaamassani kyselyssä kävi kuitenkin ilmi, että kaikissa tuomioistuimissa ei kerrota aktiivisesti jutun asianosaisille ko. sivustosta. Yleisesti ottaen oikeuslaitoksen verkkosivut tarjoavat jutun asianosaisille hyvää yleistietoa oikeuslaitoksen toiminnasta. Sivuston kautta yksittäinen jutun asianosainen saa tietoa eri tuomioistuimista sekä tuomioistuimissa käsiteltävistä asioista, kuten myös ratkaisuksista. Tuomioistuimen ratkaisutekstejä on saatavissa esimerkiksi myös ilmaisen Finlex- säädöstietopankin kautta. Tuomioistuimien Internet-sivuilla käsiteltävät asiat on jaoteltu juttutyypeittäin hakemusasioihin, riita-asioihin sekä rikosasioihin. Vaikka sivustoilta löytyy lyhyet tiedot siitä, mitä esimerkiksi riita- tai hakemusasioihin luetaan ja lyhyt kuvaus siitä, miten yksittäinen jutun asianosainen asiansa saa vireille tuomioistuimessa, ei oikeuslaitoksen sivustojen kautta ole saatavissa yksittäiselle jutun asianosaiselle kuin yksi lomakemalli riidattoman velkomisasian (OK 5:3 § mukainen haastehakemus) vireille saattamiseksi käräjäoikeuteen.

Näyttää nyt siltä, että jos jutun asianosainen kokee tarvitsevansa valmista hakemus- tai valitusmallia asiassaan, hänen tulee etsiä sitä muualta kuin oikeuslaitoksen ja tuomioistuimien verkkosivujen kautta. Erilaisia lomakemalleja kuitenkin löytyy muualta Internetistä esimerkiksi Asiakirjamallit, Suomen lakiopas sivustolta, joka on ilmainen. Sivustolta löytyy valmis malli avioeron hakemiseksi I ja II vaihe sekä haastehakemus riidattomassa laskusaatavassa (OK 5:3 §) kuin haastehakemusmalli huoneenvuokrasaatavassa ja hädässä (OK 5:3 §). Huomionarvoista on, että palvelu on täysin yksityisen yrityksen tarjoamaa palvelua ja kyseessä olevasta palvelusta vastaa Opasmedia – niminen yksityinen yritys.

2.3 Tuomioistuimen neuvonta Venäjällä

Venäjällä jutun asianosaisia neuvotaan tuomioistuimien Internet-sivujen kautta, kuin myös itse tuomioistuintakin. Venäjällä on käytössä yhtenäinen ”Oikeus”-niminen tietojärjestelmä, josta on saatavissa valmiita hakemus- ja valitusmalleja esimerkiksi asiansa vireille saattamiseksi oikeuteen tai toimintaohjeita oikeudenkäyntimenettelyssä. Internet toimii myös tietopankkina

ratkaisuista. Yksittäisille jutun asianosaisille "Oikeus"-sivustojen kautta on saatavissa tietoa myös tuomioistuimen antamista ratkaisuksista, eri tuomioistuintuimista, tuomiopiireistä, tuomioistuimen rakenteesta sekä valtuuksista ja laeista, jonka perusteella tuomioistuin on kyseessä olevassa asiassa toimivaltainen. Verkkosivustolta on myös saatavissa myös ohjeita ja säännöksiä, jotka säätelevät tuomioistuimen toimintaa sekä henkilökunnan yhteistietoja. Sivustolta saa myös tietoja juttujen käsittelyjärjestyksestä, hinnastosta, käsittelyajoista ja jatkokäsittelyyn siirtämisestä. "Oikeus"-tietojärjestelmän kautta jutun asianosainen saa myös muutoksenhakuohjeistusta sekä tietoa tuomioistuimen kokoonpanosta ja tuomareiden valtuuksista. Tuomioistuimen ratkaisut ovat saatavilla "Oikeus"-järjestelmässä täydellisessä muodossa. Ratkaisuista poistetaan asianosaisten henkilötiedot. Asianosaisten nimistä käytetään tunnussanoja, jotka voidaan viranomaisten taholta identifioida.

Venäjällä toimii lisäksi erillinen keskusvirasto, jonka toimivaltaan kuuluu valvoa "Oikeus"-tietojärjestelmää ja siellä olevien tietojen ajantasaisuutta. Näin ollen keskusvirasto valvoo myös "Oikeus"-tietojärjestelmässä saatavissa olevien hakemus- ja valitusmallien saatavuutta ja ajantasaisuutta.

Edellä kerrotun lisäksi tuomioistuin antaa neuvontaa jutun asianosaisille myös itse tuomioistuimesta esimerkiksi ilmoitustaulujen tai tietokioskin kautta. Tuomioistuimen aulan ilmoitustaulujen kautta tiedotetaan tuomioistuimen toiminnasta. Esimerkiksi kulkulupaa koskevat ohjeet, käyttäytymissäännöt tai oikeuden puheenjohtajan vastaanottoaikataulu kansalaisten yksityisasiassa kuuluvat ilmoitustaulujen kautta kerrottaviin tietoihin.⁸ Lisäksi tuomioistuimessa on saatavissa erilaisia hakemus- ja valitusmalleja. Mallit ovat samoja "Oikeus"-järjestelmässä olevien mallien kanssa. Jokaisessa tuomioistuinrakennuksessa on lisäksi kansalaisille suunnattu tietokioski, josta saa tietoa tuomioistuimen toiminnasta muun muassa käsiteltävien juttujen aikatauluista. Myös tietokioskeista jutun asianosaisten on mahdollista saada hakemusmalleja ja lomakkeita esimerkiksi jutun vireille saattamiseksi oikeuteen. Kun jutun asianosainen tulee tuomioistuimeen, on hänelle järjestetty henkilökohtainen vastaanotto. Näin menetellään esimerkiksi tilattaessa asiapapereista tai esitetäessä kannetta.⁹

3. OSAPUOLTEN TASA-ARVON PERIAATE EUROOPAN IHMISOIKEUSTUOMIOISTUIMEN RATKAISUKÄYTÄNNÖSSÄ

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään avannut niitä elementtejä, joita osapuolten tasapuolinen kohtelu pitää sisällään.¹⁰

⁸ Ks. Jevtušenkon artikkeli Julkisuus yleisten tuomioistuintuimien toiminnassa tässä samassa julkaisussa.

⁹ Tuomioistuimet tietoyhteiskunnassa – rajat ylittäviä mahdollisuuksia seminaaripäivät, Petroskoi 16.-18.5.2011, Karjalan tasavallan korkein oikeus.

¹⁰ Euroopan ihmisoikeussopimus suojaaa oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (6 artikla). Osapuolten tasapuolinen kohtelu liitetään osaksi oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Sekä Suomi että Venäjä ovat ratifioineet sopimuksen. Suomi liittyi sopimukseen vuonna 1989 ja se tuli voimaan 1990. Venäjä liittyi sopimukseen helmikuussa 1996.

Ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytäntönsä kautta katsonut, että osapuolten tasa-arvoisuus tarkoittaa esimerkiksi sitä, että jutun asianosaiselle tulee antaa kohtuullinen tilaisuus asiansa ajamiseen edellytyksin, joilla häntä ei panna vastapuoleensa nähden olennaisesti huonompaan asemaan.¹¹ Näin ollen asianosaisilla täytyy olla tilaisuus saada tietoonsa kaikki oikeudelle sen päätökseen vaikuttamista silmälläpitäen esitetyt todisteet ja lausumat sekä esittää niistä oman käsityksensä. Tässä yhteydessä ihmisoikeustuomioistuin on nimenomaan lausunut, että näin tulee tehdä silloinkin, kun lausumalla ei oteta tiettyä kantaa päätettävään kysymykseen tai kun oikeuden mielestä lausumalla ei ollut esitetty seikkaa tai väitettä, josta ei olisi jo mainittu valituksenalaisessa päätöksessä. Ihmisoikeustuomioistuin on huomauttanut, että vain jutun asianosaiset kykenevät päättämään asianmukaisesti siitä, onko asia siten, kuin esimerkiksi lausumassa on esitetty ja edellyttääkö tietty asiakirja heidän huomautuksiaan.¹² Tasa-arvon periaate pitää sisällään myös vaatimuksen tasa-arvoisesta kuulemisesta. Ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että nimenomaan jutun asianosaisen tehtävänä on arvioida, vaatiiko oikeudenkäyntiaineisto hänen taholtaan kommentteja vai ei. Kyse on siten asianosaisen tosiasiallisen kuulemisen toteutumisesta. Kuvaava esimerkki osapuolten tasa-arvon tarkemman sisällön määrittelemiseksi löytyy vuodelta 2009. Alla olevassa tapauksessa tulee erinomaisesti esille osapuolten tasa-arvon periaatteen yllä selostettu luonne.

Suomi vs. Pauli Vilèn 17.2.2009 annetussa tapauksessa kyse oli siitä, että valittaja oli hakenut lääkärin toteaman työkyvyttömyyden vuoksi sairausetuisuuksia Kelasta. Kela oli hylännyt valittajan hakemuksen sairausvakuutuslain nojalla sen vuoksi, ettei hän ollutkaan työkyvytön. Kela on perustanut kantansa eri aikoina hankkimiinsa lääketieteellisiin lausuntoihin, joita ei ollut annettu valittajalle tiedoksi minkään viranomaisen toimesta. Vilèn valitti Kelan päätöksestä sosiaalivalituslautakuntaan ja tämän jälkeen tarkastuslautakuntaan, mutta hänen valituksensa hylättiin. Vilèn valitti lopulta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen siitä, ettei hänelle ollut annettu kansaneläkelaitoksen eri

¹¹ Ks. esim. 7.7.2009 Suomi vs. Pauli Vilen, 25.11.2008 Liettua vs. Jurate Svenciene, 19.7.2011 Liettua vs. Volde-maras Jelcovas

¹² Ks. esim. Sveitsi vs. Saverio Contardi 12.7.2005, jossa valittaja vetosi siihen, että hän ei voinut vastata toisen osapuolen vakuutusoikeudelle jättämiin lausumiin, joista hänelle oli kuitenkin annettu tieto. EIT totesi, että kontradiktorisen periaatteen mukaan asianosaisella tuli olla oikeus saada tietoonsa kaikki oikeudelle esitetyt todisteet ja väitteet sekä lausua niistä käsityksensä. Vaikka lausumat olivat rajoittuneet muutama riviin, niissä oli esitetty perusteltu käsitys valituksesta ja siitä, miten asia tuli ratkaista. Siten lausumilla oli selvästi tarkoitettu vaikuttaa vakuutusoikeuden päätökseen. Sosiaalivakuutusviraston lausumassa oli selostettu perusteellisesti asiaan liittyviä lainsäädännöllisiä ongelmia. Hallinto-oikeuden selityksessä oli selvästi esitetty valituksen hylkäämistä. Toisen asianosaisen eli tapaturmavakuutus-kassan lausumassa oli esitetty kassan käsitys valituksesta. Merkitystä ei ollut sillä, oliko lausumilla tosiasiaa ollut vaikutusta vakuutusoikeuden päätökseen. Muutoinkin oli epätodennäköistä, että lausumiin ei olisi kiinnitetty huomiota. Myöskään ei ollut merkitystä sillä, että vakuutusoikeuden mukaan lausumissa ei ollut esitetty sellaisia seikkoja tai argumentteja, joista ei jo olisi lausuttu hallinto-oikeuden päätöksessä. Tuollainen arviointi kuului jutun asianosaisille ja siten valittajalle. Hänen asianaan oli harkita, vaatikko jokin asiakirja häneltä kommentteja. Kysymys oli asianosaisten luottamuksesta oikeuslaitokseen, joka perustui mm. siihen, että asianosainen tiesi voivansa lausua kaikista oikeudelle jätetystä aineistosta. EIS 6 artiklan 1 kohtaa oli siten rikottu. Ks. myös Liettua vs. Jurate Svencioene 25.11.2008.

aikoina laatimia asiakirjoja, vaikka niitä oli käytetty tutkittaessa hänen tarkastuslautakunnalle tekemänsä valitusta. Suomen hallitus huomautti, että asian-tuntijalääkäreiden lausuntojen oleellinen sisältö oli otettu tarkastuslautakunnalle jätettyyn kansaneläkelaitoksen lausumaan, josta Vilèn oli saanut esittää huomautuksia. Hallituksen kanta oli, että osapuolten tasa-arvon periaatetta ei ollut loukattu. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että osapuolten tasa-arvon periaatetta oli rikottu. Lääkäriinlausunnoissa oli esitetty perusteltu käsitys valittajan valituksen asiakysymyksistä. Lausunnot oli toimitettu tarkastuslautakunnalle. Relevanttia ei ollut se, että lausuntojen käsittämä informaatio oli otettu kansaneläkelaitoksen lausumaan tai että lausunnot olivat sisäisiä valmisteluasiakirjoja. Myöskään sillä ei ollut merkitystä että, oliko lausunnoilla ollut vaikutusta tarkastuslautakunnan päätökseen. Kun ne oli otettu oikeudenkäyntiasiakirjoihin, valittajan asiana oli arvioida, edellyttivätkö ne hänen huomautuksiaan. Hänelle ei kuitenkaan ollut annettu tilaisuutta esittää niistä käsityksiään ennen päätöksen tekemistä. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että oikeudenkäyntiä tuli tarkastella kokonaisuutena, jos arvioidaan sen oikeudenmukaisuutta. Vain jutun asianosaiset pystyvät itse päättämään, edellyttävätkö tietty asiakirja heidän huomautuksiaan, ja oliko juttu niin, kuten asiakirjassa annettiin ymmärtää. Tasa-arvon periaatteelle nimenomaan tunnusomaista on se, että asianosaisille tulee antaa kohtuullinen tilaisuus asiansa ajamiseen sellaisin edellytyksin ettei häntä aseteta olennaisesti huonompaan asemaan vastapuoleensa nähden. Tämä pitää sisällään sen, että asianosaisella on oikeus saada tietoonsa kaikki oikeudelle sen päätökseen vaikuttamista silmälläpitäen esitetyt lausumat ja todisteet ja esittää niistä oman kantansa.

Osapuolten tasa-arvon toteutumisen kannalta on merkitystä sillä, että asianosaiset saavat tietoonsa kaikki oikeudelle sen päätökseen vaikuttamista varten esitetyt todisteet ja väitteet sekä mahdollisuuden lausua niistä käsityksensä. Tämä vaatimus ulottuu myös päätettävän kysymyksen kannalta neutraaleihin toteamuksiin tai lausumiin, joilla asianomaisen oikeuden mielestä ei ollut esitetty mitään seikkaa tai väitettä, josta ei olisi jo mainittu riitautetussa päätöksessä. Huomautusten tekemisen tarpeellisuus jäi yksin asianosaisen päätettäväksi. Että asianosaisella on mahdollisuus lausua esimerkiksi jostain asiakirjasta, tulee asiakirjan olla liitetty osaksi oikeudenkäymisaineistoa. Jos asiakirjaa ei ole liitetty osaksi oikeudenkäyntiaineistoa, ei osapuolten tasa-arvon periaatetta ole ihmisoikeustuomioistuimen mukaan loukattu.

Suomi vs. Seija Huuhtanen 13.10.2009 tapauksessa kyse oli EIS 6 artiklan 1 kohdan rikkomuksesta sillä perusteella, että työttömyysturvalautakunnan esittelijän laatima muistio oli toimitettu vakuutusosastolle antamatta hänelle tilaisuutta lausua siitä. EIT kuitenkin hylkäsi valittajan väitteen näyttämättömänä sillä perusteella, että saatu selvitys ei osoittanut, että muistio olisi ollut käsillä vakuutusosastossa.

Vaikka osapuolten tasapuolista kohtelua ei olisikaan loukattu, voi tuomioistuimen menettely loukata oikeudenkäynnin kontradiktorisuuden vaatimusta.¹³ EIT:n ratkaisukäytännöstä ilmenee, että vaikka osapuolten tasa-arvon periaatetta ei sinällään ollut loukattu, on kuitenkin voitu loukata oikeudenkäyntimenettelyn kontradiktorisuuden vaatimusta. Näin esimerkiksi suhteellisen tuoreessa tapauksessa Kroatia vs. Mirjana Juricic 26.7.2011.

Tapauksessa oli kyse siitä, että valittaja oli hakenut tuomarin virkaa perustuslakituomioistuimeen, mutta ei tullut valituksi. Valituksi oli sen sijaan tullut sellainen hakija SB, joka ei ollut täyttänyt viran hakukelpoisuutta vähintään 15 vuoden ammattikokemusta. Perustuslakituomioistuin oli hakuprosessin aikana hankkinut eri asiantuntijoilta ja laitoksilta lausuntoja, joita ei ollut annettu valittajalle etukäteen tiedoksi. Sen sijaan kaikki SB:n tuomioistuimelle toimitamat asiakirjat oli annettu tiedoksi valittajalle ja hän oli voinut lausua niistä, kuten hän oli tehnytkin. Niin ollen EIT katsoi, ettei osapuolten tasa-arvoon periaatetta ollut rikottu ja valitus tuli tältä osin jättää tutkimatta ilmeisen perusteettomana. Mitä tuli kontradiktoriseen menettelyyn, EIT totesi, että asianosaiselle tuli antaa tieto ja tilaisuus lausua kaikista tuomioistuimen päätökseen vaikuttamista varten jätetyistä todisteista ja tehdyistä väitteistä. Merkitystä ei ollut sillä, että lausumilla suhtauduttiin neutraalisti oikeuden päätettäviin kysymyksiin tai oikeuden mielestä niillä ei ollut esitetty mitään sellaista tosi-seikkaa tai väitettä, josta ei olisi jo aiemmin lausuttu. Perustuslakituomioistuin oli hankkinut asiantuntijalausuntoja saadakseen paremman käsityksen päätettävänä olleesta keskeisestä oikeuskysymyksestä eli siitä, missä määrin parlamentin virkavaaleissa tekemiä päätöksiä voitiin tutkia tuomioistuimessa. Sen lisäksi tuomioistuin oli hankkinut tiettyiltä laitoksilta lausuntoja SB:n ammattikokemuksesta eli päätettävänä olleesta tosiasiakysymyksestä. Siten lausunnoilla oli ilmeisen selvästi tarkoitettu vaikuttaa tuomioistuimen päätökseen ja perustuslakituomioistuimen olisi tullut noudattaa tiukasti kontradiktorisen menettelyn vaatimuksia ja antaa valittajalle tilaisuuden kommentoida niitä. Asiakirjat oli toimitettu hänelle vasta päätöksen jälkeen. Asianosaisten itsensä tuli saada päättää siitä, edellyttikö jokin asiakirja heidän kommenttejaan. EIT katsoi, että perustuslakituomioistuimen hankkimat lausunnot olisi tullut antaa tiedoksi valittajalle ja hänelle olisi tullut varata tilaisuus tehdä niistä huomioita. Kun niin ei ollut tehty, EIS 6 artiklan 1 kohtaa oli rikottu.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin näyttää käyttävän osin samoja perusteluja vedottaessa osapuolten tasapuoliseen kohteluun ja kontradiktoriseen menettelyyn. Yllä selostetussa Vilënin tapauksessa EIT perusteli osapuolten tasa-

¹³ Oikeudenkäyntimenettelyn kontradiktorisuudella tarkoitetaan vastapuolen kuulemista. Vain kontradiktorisen menettelyn eli vastapuolen kuulemisen kautta voidaan saavuttaa aineellisen totuuden mukainen tuomio. Mm. Bayles (1990, s. 115) toteaa, että kontradiktorisuudella on merkitystä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteuttajana. Prosessin kontradiktorisuudella virhemahdollisuudet minimoidaan. Ks. myös Tarukannel – Tolvanen LM 2011, s. 1128. Tarukannel ja Tolvanen huomauttavat, että oikeudenkäynti on vuorovaikutusta asianosaisten kesken. Vuorovaikutteisuuden tulee ulottua myös oikeudenkäynnin materiaaliin.

arvon vaatimusta sillä, että tasa-arvon periaatteen mukaan osapuolille pitää antaa kohtuullinen tilaisuus asiansa ajamiseen edellytyksin, että häntä ei panna vastapuoleensa nähden olennaisesti huonompaan asemaan. Näin ollen asianosaisella täytyy olla tilaisuus saada tietoonsa kaikki oikeudelle sen päätöstä silmälläpitäen esitetyt todisteet ja lausumat ja lausua niistä oman käsityksensä.¹⁴ Vaikka Juricic-tapauksessa ihmisoikeustuomioistuin jätti tutkimatta ilmeisen perusteettomana väitteen osapuolten tasa-arvon periaatteen loukkauksesta EIT katsoi loukatun kontradiktorista periaatetta osin samoin perustein kuin esimerkiksi yllä selostetussa Vilènin tapauksessa. Kontradiktorisen periaatteen loukkausta EIT perusteli sillä, että asianosaiselle tuli antaa tieto ja tilaisuus lausua kaikista tuomioistuimen päätökseen vaikuttamista varten jätetyistä todisteista ja tehdyistä väitteistä.¹⁵

Vaikka kontradiktorinen menettely oikeudenkäynnissä on johtavan periaatteen roolissa, oikeus kontradiktoriseen menettelyyn ei kuitenkaan näytä olevan täysin ehdoton, vaan se riippuu asianomaisen menettelyn erityispiirteistä.¹⁶ Tällaisena erityispiirteenä vaikkakin varsin harvoissa ja hyvin erityisissä tapauksissa voidaan mainita asiakirjan tiedoksiannon puuttuminen, joka ei silti perustanut rikkomusta EIS:n 6 artiklan mukaan. Tällöin EIT katsoi, että asiakirja ei ollut mitenkään vaikuttanut jutun lopputulokseen eikä juridista ratkaisua voitu juurikaan kiistää.¹⁷

Selvyyden vuoksi totean, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa on erotettavissa kaksi erillistä haaraa: siviilioikeudellinen sekä rikosoikeudellinen haara. EIT on nimenomaan todennut, että EIS 6 artikla koskee niin rikos- kuin riitajutunkin kontradiktorisuuden ja osapuolten tasa-arvon vaatimuksen turvaamista. Niin rikos- kuin riitajuttuakin tulee käsitellä paitsi aineellisten myös prosessuaalisten kysymysten osalta kontradiktorisessa menettelyssä ja asianosaisille tulee taata osapuolten tasa-arvo.¹⁸ EIT on ratkai-

¹⁴ Huomionarvoista kuitenkin on, että Euroopan ihmisoikeussopimus ei sinällään edellytä, että riitajutun asianosaisella tulee olla tilaisuus tehdä huomautuksia kaikista mahdollisista vastapuolen lausumista. Tällainen tilanne on kyseessä varsinkin silloin, jos kansallinen tuomioistuin on jo nimenomaisesti todennut, että mitään uutta aineistoa ei ollut esitetty. Ks. Sveitsi vs. Angelo Goffredo Ressegatti, Angelo Josef Ressegatti, Bruno Hans Ressegatti, Reto Franziskus Ressegatti 13.7.2006.

¹⁵ Ks. myös 27.4.2010 Slovakia vs. Helena Hudakova, Lea Besseneyyova, Martin Sabo. Tässä tapauksessa oli kyse siitä, että kantajien lausumaa ei ollut toimitettu valittajille tiedoksi. Myös tässä tapauksessa EIT näyttää käyttävän samoja perusteita kontradiktorisen menettelyn sekä osapuolten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen perustelemiseksi. EIT painottaa, että molemmilla jutun asianosaisille tulee olla saatavillaan jutun kaikki aineisto. Kun näin ei ollut, osapuolten tasa-arvon periaatteen vaatimuksia ei ollut noudatettu ja EIS 6.1 artiklaa oli rikottu.

¹⁶ Ks. Ranska vs. Yves Baccichetti 18.2.2010.

¹⁷ Ks. tapaus Ranska vs. Leopoldo Verdu Verdu 15.2.2007. Tosin Verdu Verdu tapauksessa kyse oli EIS 6 artiklan rikoshaaran soveltamisesta ja EIT:n päätös ei perustunut yksimielisyyteen. Vähemmistöön jääneet tuomarit katsoivat, että EIT oli oikeuskäytännössään ollut ehdoton, kun kysymys oli ollut syytetytyn oikeudesta saada tietoonsa jutun asiakirjoja ja vastata niihin. EIT:n vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan syytetytyn tuli itsensä saada päättää siitä, oliko jokin asiakirja relevantti hänen puolustuksensa kannalta vai ei. Vähemmistöön jääneet tuomarit huomauttivat, että enemmistön kanta käsillä olevassa tapauksessa poikkesi tuosta oikeuskäytännöstä. Vähemmistöön jääneetkin tuomarit olisivat voineet harkita siitä poikkeamista siinä tapauksessa, että asianomistajan kirjelmässä olisi noudateltu syyttäjän valitusta sanataarkasti. Tästä ei kuitenkaan ollut näyttöä. Ks. myös Ranska vs. Stepenska 15.6.2004 ja Ranska vs. Sale 21.3.2006.

¹⁸ Näin todettiin esimerkiksi tapauksessa Turkki vs. Nazan Kahraman 31.10.2006, jossa EIT määritteli myös kontradiktorisen periaatteen sisältöä. EIT linjasi, että kontradiktorinen periaate tarkoittaa sitä,

sukäytännössään täsmentänyt osapuolten tasa-arvon periaatetta myös 6 artiklan rikosoikeudellisessa haarassa. Osapuolten tasa-arvon periaate näytön osalta rikosasiassa tarkoittaa sitä, että rikosasian vastaajalle tulee paljastaa kaikki relevantti näyttö riippumatta siitä, onko näyttö vastaajalle kielteistä vai myönteistä. Tämä on siten pääsääntö ja tästä voidaan poiketa vain ehdottoman välttämättömästä syystä. Tällaisina syinä EIT on linjannut todistajan suojelun, kansallisen turvallisuuden tai tutkintamenetelmien salassa pitämisen.

Vuonna 2009 Suomea sitovassa ratkaisussa Suomi vs. Jukka Pekka Janatuinen EIT katsoi, että ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdan mukaan rikosasian vastaajalle tulee paljastaa kaikki relevantti näyttö. Tämä on siten pääsääntö ja tästä voidaan poiketa vain, jos syytetyn oikeuksien rajoittaminen on ehdottoman välttämätöntä. EIT totesi, että EIS 6 artiklan nimenomainen 3 b)-kohta edellyttää, että syytetyllä täytyy olla tilaisuus tutustua puolustuksensa valmistelua varten esitutkinnan ja muiden oikeudenkäynnin aikana toimitettujen tutkimusten tuloksiin. Sanottua kohtaa rikotaan, jos syytetylle ei paljasteta relevanttia näyttöä, jolla hän voisi saada syytteen hylätyksi taikka rangaitustaan lievennetyksi. Toisaalta voitiin edellyttää, että hänen oli perusteltava näytön paljastamisesta esittämänsä pyyntöä. Tuomioistuimet saivat tutkia näiden perustelujen pätevyyttä. Vaikka poliisin ja syyttäjän oli Suomen lain mukaan otettava huomioon myös syytetylle myönteiset seikat, sen arviointi, mikä oli jutun kannalta relevanttia, ei kuitenkaan saanut jäädä tutkijaviranomaisille edes siinä tapauksessa, että syyttäjä osallistuisi arviointiin. Käsillä olevassa tapauksessa ei edes ollut selvää, oliko syyttäjä tosiasiallisesti osallistunut nauhoitusten hävittämiseen tehtyyn päätökseen. Hävittämisen vuoksi valittaja ei ollut kyennyt todentamaan otaksumiaan nauhoitusten relevanttiudesta ja osoittamaan nämä otaksumansa oikeiksi tuomioistuimissa. Hänellä ei ollut, toisin kuin syytetyillä EIT:n tutkimissa eräissä muissa tapauksissa, minkäänlaista tilaisuutta osallistua päätöksentekomenettelyyn. EIS 6 artiklan 1 kohtaa oli rikottu yhdessä saman artiklan 3 b)-kohdan kanssa.¹⁹

EIT päätyi toisenlaiseen lopputulokseen ratkaisussaan Suomi vs. Kukkonen 6.7.2007 ja EIT totesi, että Kukkonen tapaus on erotettava tietyistä muista Suomea koskeneista tapauksista, joissa EIT oli todennut rikkomuksesta, kun asianosaiselle ei ollut annettu tiedoksi vastapuolen lausumaa. Näissä tapauksissa asiakirjat olivat käsittäneet ilmeisesti oikeuden päätökseen vaikuttamista varten jätettyjä perusteltuja lausumia jutuissa tehtyjen valitusten asiakysymyksiin. Kyseinen muistio ei ollut perusteltu lausuma valittajan valituksen

että asianosaisella on tilaisuus saada tietoonsa vastapuolen esittämät väitteet ja todisteet sekä lausua käsityksensä niistä. Tämä sääntö koskee myös lausumia, joita oli saatu riippumattomilta oikeusviranomaisilta, hallintoviranomaisilta tai päätöksen tehneeltä tuomioistuimelta. Asianosaisella tulee myös olla tilaisuus ilmoittaa, että jokin asiakirja edellyttää huomautuksia hänen taholtaan. Kysymys on siten luottamuksesta oikeuslaitosta kohtaan, joka perustuu mm. siihen varmuuteen, että kaikista jutun asiakirjoista voidaan antaa lausuma. Kontradiktorista periaatetta tulee noudattaa myös silloin, kun valitus hylätään tai riita ratkaistaan viran puolesta huomioon otetulla perusteella.

¹⁹ Ks. Suomi vs. Jukka Pekka Janatuinen 8.12.2009.

asiakysymyksistä eikä todiste, jonka vastapuoli eli vakuutusyhtiö olisi jättänyt vakuutusosoikeudelle sen päätökseen vaikuttamista varten. Se, että valittaja ei ollut tiennyt muistiosta, ei ollut vaikuttanut haitallisesti hänen kykyynsä riitauttaa vakuutusyhtiön ja tapaturmalautakunnan päätöksiä vakuutusosoikeudessa. Niin ollen EIS 6 artiklan 1 kohtaa ei ollut rikottu.

Vaikka rikosasioissa noudatetaan myös osapuolten tasa-arvon periaatetta sekä menettelyn kontradiktorisuutta, ei tasa-arvon periaate ole aivan ehdoton edes jutun todisteiden osalta. Joskus on perusteltua pitää esimerkiksi jokin tärkeä todiste salassa syytetyltä esimerkiksi toisen henkilön perusoikeuksien suojan vuoksi tai tärkeän julkisen edun vuoksi. Näin oli esimerkiksi yllä selostetussa *Suomi vs. Jukka Pekka Janatuisen tapauksessa*.²⁰ Jos jutun vastaajalta pidetään jokin todiste salassa, ei sen näyttöarvo voine nousta kovin korkealle. Toki on myös mahdollista, että tuomioistuin ei hyväksyisi tällaista todistetta näytöksi ollenkaan.²¹

4. YHTEENVETO

Suomessa tuomioistuimen antama neuvonta jutun asianosaisille ei ehkä kaikilta osin täytä osapuolten tasapuolisen kohtelun vaatimusta, kun tarkastellaan sitä, millaisia hakemus- ja valitusmalleja sekä tiedotteita tuomioistuimella on käytössään. Ongelma lienee se, että lomakkeiden saatavuus vaihtelee eri tuomioistuimien välillä. Apua tilanteeseen eivät tuo edes oikeuslaitoksen Internet-sivut, koska sivuilla on saatavissa niukasti valmiita malleja tai pohjia, joilla yksittäinen asiaosainen saisi esimerkiksi asiansa vireille tuomioistuimessa. Näyttää myös siltä, että valmiit mallit ovat lähtökohtaisesti suunnattuja vain jutun kantajalle ja nimenomaan siihen vaiheeseen, kun kantaja saattaa asiansa vireille tuomioistuimeen. Tekemässäni kyselyssä kävi ilmi, että vastanneista käräjäoikeuksista vain neljällä on käytössään myös jutun vastaajalle suunnattua malli- ja lomakemateriaalia. Havainnot ovat huolestuttavia osapuolten tasapuolisen kohtelun näkökulmasta. Kaikkia jutun asianosaisia tulisi kuitenkin kohdella tasapuolisesti eikä esimerkiksi asianosaisen asuinpaikan pitäisi saada vaikuttaa tasapuolisen kohtelun toteutumiseen.²²

²⁰ Samansuuntaisen huomion EIT esitti esimerkiksi vuonna 2006 annetussa ratkaisussa *Turkki vs. Nazan Kahraman* 31.10.2006, jossa EIT nimenomaisesti totesi, että tietyissä tapauksissa saattaa olla välttämätöntä pitää jokin todiste salassa syytetyltä toisen henkilön perusoikeuksien suojan tai tärkeän julkisen edun vuoksi. Kuitenkin syytetyn oikeuksien rajoittaminen on EIS 6 artiklan 1 kohdan kannalta hyväksyttävää vain silloin, kun se oli ehdottoman välttämätöntä. Lisäksi puolustukselle rajoituksista johtuvat vaikeudet täytyi kompensoida riittävästi asianmukaisin menettelytavoin.

²¹ Ks. KKO 2011/27. Kyseisessä tapauksessa kyse oli poliisin peitetoiminnan kautta saatujen asiakirjojen salassapidosta murhaoikeudenkäynnin syytetyn osalta. Tapauksessa huomionarvoista oli se, että asiakirjasta voitiin salata peitetoiminnan toteuttamisessa ja suojaamisessa käytettyjä teknisiä ja taktisia, seuranta, salaamis- ja yhteydenpitomenetelmiä. Tietoja, jotka koskevat peitetoiminnassa tehtyjä havaintoja ja arvioita ei saa salata sillä perusteella, että samalla paljastuisi seikkoja, joista ilmenee poliisin menettelytapoja peitetoiminnan toteuttamisessa.

²² Esimerkiksi tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitea 2003:3 on katsonut, että jutun osapuolten tasa-arvoisuus hyvinvointivaltioillisissa ratkaisuisa merkitsee myös sitä, että kaikkia kohdellaan yhdenvertaisesti riippumatta esimerkiksi asuinpaikasta. Ks. Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö, s. 45

Tuomioistuimien laatuhankkeiden puitteissa on täsmennetty tuomioistuimista annettavan neuvonnan sisältöä. Tässä yhteydessä on katsottu, että tuomioistuimien asianmukainen neuvonta pitää sisällään sen, että tuomioistuimissa pidetään esillä esitteitä ja lomakkeita sekä asianosaista tarvittaessa avustetaan esimerkiksi asian vireillepanossa.²³ Onko tämä riittävä vaatimus tasapuolisen kohtelun näkökulmasta, vaan tulisiko myös varmistaa lomakkeiden ja mallien saatavuus jokaisessa tuomioistuimessa erikseen, kuten myös lomakkeiden ajantasaisuus. Vaikka oikeudenkäynnin ajatellaan vakiintuneesti alkavan vasta siitä, kun kantaja tuo haastehakemuksensa käräjäoikeuteen ja haastehakemus kirjataan käräjäoikeuden diaariin, ei tämänhetkinen tilanne jutun asianosaisten kannalta ole kaikin puolin tyydyttävä. Onko nyt niin, että jutun kantajalle on saatavissa enemmän neuvoja ja ohjeita kuin jutun vastaajalle Internetin ja tuomioistuimen lomakemateriaalin kautta? Huolestuttavinta oli tieto siitä, että vaikka jossain tuomioistuimissa oli käytössä myös vastaajalle suunnattuja lomakkeita, niitä ei välttämättä käytetty. Miten tuomioistuin voi olla varma siitä, että prosessin kontradiktorisuus toteutuu, jos se ei edes käytä laatimaansa lomaketta ja miten lomakkeen saatavuus varmistetaan toisessa tuomioistuimessa?

Asianosaisten tasapuolinen kohtelu onkin keskeinen elementti oikeudenkäyntimenettelyssä. Rikosasioissa tasapuolisuusvaatimus saa vielä korostuneemman roolin, koska osapuolina ovat yksityinen henkilö ja julkinen valta. Osapuolten tasa-arvon periaate pitää nähdä ”perustavanlaatuisena oikeutena” Kansalaisille tulee taata tasapuolinen, vuorovaikutteinen oikeudenkäyntimenettely. Kansallisesti Suomessa tasa-arvon periaate onkin ilmaistu perustuslain 6 §:ssä. Kyseinen säännös turvaa ihmisten tasa-arvoisuuden lainkäytössä ja heidän tasavertaisen prosessuaalisen asemansa. Asianosaisilla tulee siten olla yhtäläiset mahdollisuudet ajaa asiaansa.²⁴ Tämä tarkoittaa yhtäläistä asianosaisten kuulemistä, (kontradiktorinen periaate), tasapuolista oikeutta todisteiden esittämiseen ja vastapuolen todisteiden kommentoimiseen, syytetyn vastakuulustelu-oikeutta sekä oikeutta saada tietoonsa vastapuolen hankkima aineisto ja mahdollisuus lausua tuosta aineistosta eli mahdollisuudesta riitauttaa se. Prosessi pitää järjestää kontradiktorisessa menettelyssä oikeudelle kertyneiden tosiseikkojen perusteella.²⁵

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään katsonut, että osapuolten tasapuolisen kohtelussa keskeistä on se, että toista jutun asianosaista ei laiteta toiseen jutun asiaosaiseen nähden olennaisesti huonompaan asemaan. Kyse lienee juuri tuosta olennaisuusvaatimuksesta. Uskaltaisin väittää, että ei ole riittävä, jos vain osassa tuomioistumista on saatavissa esimerkiksi hakemus- ja valitusmallipohjia jutun asianosaisille, vaan keskeistä olisi myös varmistua siitä, että sama materiaali on käytössä myös muissa tuomioistuimissa. Ratkaisuna tilanteeseen voisi olla tuomioistuinlaitoksen Internet-

²³ Rovaniemen hovioikeuspiirin lainkäytön laatuhanke 2006, s. 39.

²⁴ Tässä yhteydessä puhutaan usein equality of arms periaatteesta. Huomautuksena todettakoon, että kontradiktorinen periaate tarkoittaa equality of arms periaatetta anglosaksisessa oikeusjärjestyksessä.

²⁵ Totuus siten luodaan itse prosessissa. Ks. Tarukannel - Tolvanen LM 2010, s. 933.

vujen kehittäminen niin, että oikeuslaitoksen etusivulta löytyisi valmis linkki lomakemateriaaliin, josta löytyisi kootusti jutun molemmille osapuolille valmiit esitteet, mallit ja pohjat esimerkiksi Asiakirjamallit – Suomen lakitieto – sivustoa mukaillen.

Venäjällä asianosaisten tasapuolinen kohtelu, esimerkiksi se, että jutun osapuolet saavat tasapuolisesti tietoa tuomioistuimen toiminnasta (esimerkiksi oikeus valmiisiin hakemus- ja valitusmalleihin) perustuu lakiin tuomioistuimen toimintaa koskevan tiedon saatavuuden turvaamisesta Venäjän federaatiossa N262-FZ. Venäjällä jutun asianosainen saa tietoa siten useammasta eri lähteestä. Tietoa on saatavissa myös Internetin kautta. Yhteisen ”Oikeus”-järjestelmän ansiosta jutun asianosaisille on saatavilla samat hakemus- ja valitusmallit riippumatta esimerkiksi henkilön asuinpaikasta ja siitä, mihin tuomiopiiriin hän kuuluu. Lisäksi valmiita lomakkeita ja malleja on saatavissa itse tuomioistuintesta. Valitus- ja hakemusmallit ovat samoja internetissä saatavilla olevien mallien kanssa. Venäjällä erityinen keskusvirasto valvoo hakemus- ja valitusmallien saatavuutta ja ajantasaisuutta. Käyttöön otettu uusi ”Oikeus”-niminen tietojärjestelmä osaltaan tukee ajantasaisen tiedon saatavuutta. Omia itseläädittejä hakemus- tai valitusmalleja ei ole käytössä. Venäjän osalta jutun osapuolten tasapuolisen kohtelun vaatimus näyttäisi täyttyvän ainakin asianosaisille suunnatun valitus- ja hakemusmallien saatavuuden suhteen. Yhtenäinen ”Oikeus”-tietojärjestelmä takaa sen, että jutun asianosainen saa käyttöönsä valmiita hakemus- ja valitusmalleja riippumatta esimerkiksi asuinpaikasta.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Arponen, Markku – Niemi, Anne – Savela, Antti: Tuomioistuimet muuttuvassa yhteiskunnassa. Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö 2003:3. <http://www.om.fi/23391.htm> (2.9.2012).
- Bayles, Michael. D: Procedural Justice: Allocating to Individuals: Academic Print on Demand, Kluwer 1990.
- Jevtušenko, Dmitri A: Julkisuus yleisten tuomioistuinten toiminnassa. Kortelainen, Sonja – Koistinen, Jarmo (toim.): Tuomioistuimet tietoyhteiskunnassa. Aducate reports and books 7/2012. Joensuu 2012.
- Mäkinen, Harri – Tervo, Juha – Savela, Antti: Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhanke. Työryhmäraportteja IV. Gummerus kirjapaino, Saarijärvi 2003.
- Ovey, Clare. & White, Robin: Jacobs & White. The European Convention on Human Rights. Fourth edition. Oxford, University Press 2006.
- Tarukannel, Veijo – Tolvanen, Matti: Asian selvittäminen ja todistelu riita-asioissa ja hallintolainkäytössä. Mikä yhdistää, mikä erottaa? LM 6/2010.
- Tarukannel, Veijo – Tolvanen, Matti: Näyttöratkaisu hallintolainkäytössä. LM 6/2011.

Oikeustapaukset

Korkein oikeus

KKO 2011/27

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö

Mirjana Juricic v. Kroatia, 58222/09, 26.7.2011.

Niksa Hrdalo v. Kroatia, 23272/07, 27.9.2011.

Dalibor Zivic v. Serbia, 37204/08, 13.9.2011.

Helena Hudakova, Lea Besseneyova, Martin Sabo v. Slovakia, 23083/05, 27.4.2010.

Yves Baccichetti v. Ranska, 22584/06, 18.2.2010.

Jukka Pekka Janatuinen v. Suomi, 28552/05, 8.12.2009.

Seija Kyllikki Huuhtanen v. Suomi, 13.10.2009.

Valentin Vladimirovich Sokur v. Venäjä, 23243/03, 15.10.2009.

Pauli Vilèn v. Suomi, 7.7.2009.

Jurate Svencioniene v. Liettua, 37259/04, 25.11.2008.

Hannu Kukkonen v. Suomi, 57793/00, 7.6.2007.

Leopoldo Verdu Verdu v. Espanja, 43432/02, 15.2.2007.

Nazan Kahraman v. Turkki, 60366/00, 31.10.2006.

Angelo Goffredo Ressegatti, Angelo Josef Ressegatti, Bruno Hans Ressegatti, Reto Franziskus Ressegatti v. Sveitsi, 17671/02, 13.7.2006.

Christophe Sale v. Ranska, 39765/04, 21.3.2006.

Saverio Contardi v. Sveitsi, 7020/02, 12.7.2005.

Emilia Stepinska v. Ranska, 1814/02, 15.6.2004.

Miten suomalaiset tuomioistuimet, erityisesti käräjä- ja hovioikeudet, tiedottavat ratkaisuistaan

Esko Randelin & Helena Lindgren

Suomessa yleiset tuomioistuimet, kuten nyt esillä olevat käräjäoikeudet ja hovioikeudet, tiedottavat ratkaisunsa asianosaisille joko julistamalla sen istuntokäsittelyn päätyttyä tai antamalla ratkaisun kansliassa. Ratkaisun julistaminen tapahtuu joko heti istuntokäsittelyn päätyttyä tai muutaman tunnin kuluessa sen jälkeen. Mikäli ratkaisun tekeminen tai laatiminen kestää kauemmin, ratkaisu annetaan myöhemmin ilmoitettavana ajankohtana tuomioistuinten kansliassa. Mikäli asiassa ei lainkaan toimiteta istuntokäsittelyä, ratkaisu annetaan aina kansliassa. Myöhemmin kerrotaan, miten ratkaisun antaminen kansliassa tapahtuu. Tuomioistuimet tiedottavat ratkaisuistaan ja toiminnastaan medialle ja kansalaisille myös muilla jäljempänä kerrotuilla tavoilla.

1. TIEDOTTAMINEN ASIANOSAISILLE

1.1 Käräjäoikeus

Kun rikos-, riita- tai hakemusasia on käsitelty suullisesti istunnossa, ratkaisut pääsääntöisesti julistetaan istunnon päätyttyä, jolloin istuntosalissa olevat asianosaiset ja yleisö saavat heti tietää ratkaisun sisällön. Ratkaisusta on ilmoitettava ainakin sen perustelut pääpiirteittäin ja tuomiolauselma. Samalla asianosaisille suullisesti ilmoitetaan oikeudesta hakea muutosta käräjäoikeuden ratkaisuun ja annetaan kirjalliset muutoksenhakuohjeet. Mikäli asianosaiset tarvitsevat ratkaisun kirjallisena joko muutoksenhakua, täytäntöönpanoa tai muuta tarvetta varten, ratkaisu toimitetaan heille myöhemmin postitse.

Laajemmissa ja vaikeimmissa suullisessa istuntokäsittelyssä ratkaistuissa asioissa ratkaisu annetaan pääsääntöisesti kansliassa. Suullisen istuntokäsittelyn päätyttyä asianosaisille ilmoitetaan ratkaisun antamispäivä ja hänelle annetaan muutoksenhakuohjeet kirjallisena. Ratkaisu annetaan pääsääntöisesti enintään 14 päivän kuluessa istunnon päättymisestä. Mikäli ratkaisun antaminen ei jutun laajuudesta tai vaikeudesta johtuen ole mahdollista 14 päivän kuluessa se voidaan antaa myöhemminkin. Antamispäivänä ratkaisu toimitetaan

asianosaisille pyydytyllä tavalla joko postin, sähköpostin tai telefaxin välityksellä tai ratkaisu asianosaisten toimesta noudetaan tuomioistuimen kansliasta. Myös yleisöllä ja median edustajilla on mahdollisuus saada ratkaisu samana päivänä heti sen jälkeen kun se on toimitettu asianosaisille. Asianosaisella on aina mahdollisuus saada virallinen jäljennös täytäntöönpanoa tai muuta tarvetta varten.

Useat asiat ratkaistaan niin sanotussa kansliakäsittelyssä ilman että asiassa toimitetaan suullista käsittelyä. Nämä asiat voivat olla niin rikos- riita- kuin hakemusasioitakin. Tällöin asianosaisille ilmoitetaan aina etukäteen kirjallisesti ratkaisun antamispäivä ja asianosaiselle lähetetään samalla muutoksenhakuohjeet. Antamispäivänä ratkaisu toimitetaan asianosaisille ja pyynnöstä myös muillekin jollakin edellä mainitulla tavalla.

1.2 Hovioikeus

Hovioikeuksiin saapuneissa asioissa vajassa puolessa toimitetaan suullinen pääkäsittely. Pääkäsittelyn päättyessä asianosaisille useimmiten ilmoitetaan, että ratkaisu annetaan julkipanon jälkeen hovioikeuden kansliassa 30 päivän kuluessa pääkäsittelyn päättymispäivästä. Jos ratkaisua ei voida erityisestä syystä antaa tässä määräajassa, se on annettava niin pian kuin mahdollista. Antopäivänä virallinen ratkaisu lähetetään postitse asianosaisille, mutta se voidaan pyynnöstä lisäksi toimittaa myös jollakin sähköisellä tavalla. Yksinkertaisissa asioissa ratkaisu julistetaan istunnon päätteeksi. Samalla annetaan muutoksenhakuohjeet. Virallinen kappale ratkaisusta muutoksenhakuohjeineen postitetaan myöhemmin.

Yli puolet hovioikeuksissa käsiteltävistä asioista ratkaistaan kirjallisessa menettelyssä. Tällöin ratkaisu annetaan aina hovioikeuden kansliassa, josta yleensä ei ilmoiteta etukäteen. Antopäivänä virallinen kappale ratkaisusta postitetaan asianosaisille. Samassa yhteydessä asianosainen saa muutoksenhakuohjeet.

2. TIEDOTTAMINEN MUULLE YLEISÖLLE

Kuka tahansa yksityinen henkilö voi saada tiedon julkimenneestä ratkaisusta joko käymällä lukemassa sen kirjaamossa tai tilaamalla ratkaisusta jäljennöksen. Samoin kuka tahansa henkilö voi tulla seuraamaan tuomioistuimen suullista istuntoa, ellei istuntoa ole määrätty jollakin laissa määritellyllä perusteella joko kokonaan tai osittain salaiseksi.

2.1 Julkinen seloste

Jos käsittely tuomioistuimessa on toimitettu yleisön läsnä olematta (niin sanottu suljettu käsittely) salassa pidettäväksi määrätystä ratkaisusta on laadittava julkinen seloste, jos asia on yhteiskunnallisesti merkittävä tai se on syn-

nyttänyt huomattavaa kiinnostusta julkisuudessa. Julkinen seloste sisältää pääpiirteittäisen selostuksen asiasta ja ratkaisun perusteluista. Erityisen arkaluonteista henkilön yksityiselämään liittyvää rikosta koskeva julkinen seloste on myös julkistettava niin, että asianomistajan henkilöllisyys ei paljastu. Tuomiolauselma ja lainkohdat eli jutun lopputulos ovat aina julkisia. Julkinen seloste toimitetaan niille tiedotusvälineille, jotka ovat pyytäneet sellaisen toimittamista. Jakelu on niin laaja, että seloste lähes poikkeuksetta päätyy paikallisiin uutisvälineisiin ja selosteen mielenkiinnosta riippuen myös valtakunnallisiin uutisvälineisiin.

Tämän artikkelin lopussa on eräs Itä-Suomen hovioikeuden julkinen seloste (liite 1).

2.2 Yliopistoille tiedottaminen

Itä-Suomen hovioikeus lähettää Itä-Suomen ja Turun yliopistojen oikeustieteelliselle tiedekunnalle jäljennökset kaikista hovioikeuden ratkaisuisista sekä Helsingin Yliopiston oikeustieteelliselle tiedekunnalle jäljennöksen S-diaarissa (siviilijutut) olevista jutuista.

3. TIEDOTTAMINEN MEDIALLE

3.1 Käräjäoikeus

Yleensä käräjäoikeudet toimittavat medialle etukäteen sähköisesti juttulistat eli kunakin päivänä istunnoissa käsiteltävät asiat. Muutoin media omaloitteisesti seuraa juttuja kysyen vireillä olevista asioista käräjäoikeudelta tai syyttäjältä. Tiettyjä asioita media seuraa jo esitutkinnasta alkaen. Hyvin usein median edustajat tulevat seuraamaan oikeudenkäyntiä. Yleensä oikeudenkäynnin alussa tai sen loppuessa medialle annetaan tilaisuus ottaa istuntosalissa valokuvia tai kuvata istuntoa televisiota tai muuta sähköistä tiedotusvälinettä varten. Tuomioistuimen ratkaisu toimitetaan aina ensin asianosaisille ja vasta sen jälkeen medialle.

3.2 Hovioikeus

Hovioikeudet toimittavat päivittäin pääkäsitteilylistan tietyille sen etukäteen pyytäneille tiedotusvälineille. Julkipanopäivänä julkipanolista eli ilmoitus tuona päivänä annettavista ratkaisuisista lähetetään julkipanopäivän aamuna kello 8.00 sen etukäteen pyytäneille tiedotusvälineille. Mikäli joku tiedotusväline on tilannut annettavan ratkaisu etukäteen, se toimitetaan pyydettyllä tavalla antopäivänä. Ratkaisu toimitetaan eräissä tapauksissa ensin asianosaisille ja vasta sen jälkeen medialle. Tiedotusvälineet käyvät säännöllisesti lukemassa annetut jutut hovioikeuden kirjaamossa. Itä-Suomen hovioikeudessa ratkaisut annetaan pääsääntöisesti tiistaisin ja torstaisin.

3.3 Lehdistötiedote

Tuomioistuimissa käsitellyistä yleistä mielenkiintoa herättäneistä ratkaisuisista tai julkisuutta saaneiden asioiden käsittelyn vaiheista tuomioistuimessa voidaan laatia lehdistötiedote. Yleensä tällainen tiedote on lyhyt ja vain olennaiset tiedot sisältävä selostus asiasta. Lehdistötiedote toimitetaan niille tiedotusvälineille, jotka ovat pyytäneet hovioikeudelta sellaisten toimitamista eli käytännössä samoille tiedotusvälineille kuin julkinen selostekin. Lehdistötiedote voidaan julkistaa myös tuomioistuimen Internet-kotisivuilla.

Tämän artikkelin lopussa on eräs Itä-Suomen hovioikeuden lehdistötiedote (liite 2).

4. UUTISOINTI MEDIASSA

Suomalaisessa mediassa julkaistaan varsin paljon tuomioistuimissa käsiteltyjä asioita. Rikosasioita seurataan usein jo esitutkintavaiheesta alkaen. Riita- ja hakemusasioiden kohdalla median mielenkiinto on vähäisempää. Näitä ratkaisuja julkaistaan yleensä vain mikäli ne ovat jollakin tapaa lukijan tai katsojan kannalta mielenkiintoisia, esimerkiksi sen vuoksi, että niissä on mukana julkisuuden henkilö tai ratkaisulla on yhteiskunnan kannalta tärkeää merkitystä. Päivittäin sanomalehdissä saatetaan julkaista useillakin sivuilla uutisia tuomioistuimissa käsiteltyjä asioita ja näitä uutisia voi seurata päivittäin myös televisiosta tai muusta sähköisestä mediasta. Vaikuttaa siltä, että näiden uutisten osuus on suomalaisessa mediassa yhä vain lisääntymässä.

ITÄ-SUOMEN HOVIOIKEUS
JULKINEN SELOSTE

JULKINEN SELOSTE ASIASSA R 09/407

Rikoslain 20 luvun 6 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan joka on sukupuoliyhteydessä kuuttatoista vuotta nuoremman lapsen kanssa, on tuomittava lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä vankeuteen enintään neljäksi vuodeksi. Lainkohdan 2 momentin mukaan lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä ei kuitenkaan pidetä 1 momentissa tarkoitettua tekoa, jos osapuolten iässä tai henkisessä ja ruumiillisessa kypsytydessä ei ole suurta eroa.

Syyttäjä vaati käräjäoikeudessa A:lle rangaistusta kolmesta lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

Asiassa oli riidatonta, että tekohetkellä 17-vuotias poika A oli ollut useita kertoja sukupuoliyhteydessä tytön B kanssa tämän ollessa osassa tapaamisista 13-vuotias ja osassa 14-vuotias. A:n ja B:n ikäero oli noin kolme vuotta kahdeksan kuukautta.

Käräjäoikeus katsoi, ettei A:n ja B:n iässä tai henkisessä ja ruumiillisessa kypsytydessä ollut suurta eroa ja tällä perusteella hylkäsi syytteen lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

Syyttäjä ja B valittivat käräjäoikeuden tuomiosta.

Hovioikeus toimitti asiassa pääkäsittelyn.

Hovioikeus katsoi, että tarkasteltuna A:n ja B:n kolmen vuoden kahdeksan kuukauden ikäeroa suhteessa kummankin ikään, ikäeroa oli pidettävä edellä mainitussa lainkohdassa tarkoitettulla tavalla suurena.

Asiassa todisteena esitetystä psykologin lausunnosta ja hänen kuulemisestaan ilmenneiden seikkojen ja B:stä hovioikeuden pääkäsittelyssä ja videotallenteelta tekemiensä havaintojen perusteella hovioikeus arvioi, ettei B ollut henkisesti tai ruumiillisesti ainakaan ikäistään kypsempi. A:sta hovioikeuden pääkäsittelyssä tekemiensä havaintojen perusteella hovioikeus päätyi siihen, ettei A:ta voitu pitää henkisesti tai ruumiillisesti ikäistään nuorempana. Sen vuoksi hovioikeus katsoi, että A:n ja B:n henkisessä ja ruumiillisessa kypsytyksessäkin on ollut kypsytyksessä olevan lainkohdan tarkoittama suuri ero.

Näillä perusteilla hovioikeus katsoi, että A oli syyllistynyt syytteen mukaisesti kolmeen lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön.

Rangaistusta mitatessaan hovioikeus otti huomioon sen, että A oli jatkanut toimintaansa vielä sen jälkeen, kun häntä oli kuultu esitutkinnassa epäiltyä osasta kysymyksessä oleviin rikoksiin. Hovioikeus piti oikeudenmukaisena rangaistuksena A:n syyksi luetuista rikoksista yhteistä kuuden kuukauden vankeusrangaistusta.

Rikoslain 6 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan määräaikainen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi, jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitsemista. Lainkohdan 2 momentin mukaan alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei kuitenkaan saa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, elleivät painavat syyt sitä vaadi. A oli ollut teot tehdesään alle 18-vuotias. Asiassa ei ilmennyt mitään sellaista syytä, joka esti rangaistuksen määräämisen ehdolliseksi. Sen vuoksi hovioikeus määräsi rangaistuksen ehdolliseksi.

Olavi Snellman
hovioikeudenlaamanni

Liite 2

ITÄ-SUOMEN HOVIOIKEUS LEHDISTÖTIEDOTE

Tiedote 16.5.2006

Kuopion yliopiston painatuskeskuksen ulkoistamiseen liittyvä väitetty lahjuksen antamista ynnä muuta koskeva asia (Dnro: R 06/506) on vireillä Itä-Suomen hovioikeudessa. Kihlakunnansyyttäjä Jukka Haavisto on valituksessaan vaatinut Kuopion käräjäoikeudessa esittamiensä syytteiden mukaisesti vastaajien tuomitsemista rangaistukseen ensisijaisesti törkeästä lahjuksen antamisesta, törkeästä lahjuksen ottamisesta ja törkeästä virka-aseman väärinkäyttämisestä. Vastaajat ovat valituksissaan vaatineet heille valtion varoista maksettavaksi määrättyjen oikeudenkäyntikulujen korottamista.

Suullinen pääkäsittely asiassa toimitetaan hovioikeudessa 11.12.2006 alkaen. Pääkäsittelyyn on varattu useampi päivä viikoilla 50 ja 51.

Yhteyshenkilö: [nimi, puhelinnumero]

II

*Tuomioistuinten ja
tiedotusvälineiden suhde*

Julkisuus yleisten tuomioistuinten toiminnassa

Dmitri Jevtušenko

1. OIKEUDENKÄYNNIN JULKISUUTTA MÄÄRITTÄVÄ LAIN-SÄÄDÄNTÖ

Oikeuskäsittelyn avoimuuden perusteena on Venäjän perustuslain 123 §:n 1 momentin säännös. Se sisältää varauman, jonka mukaan asian käsittely suljetussa istunnossa on sallittu vain federaatiolain määrittelemissä tapauksissa. Venäjällä voimassa olevat prosessikoodeksit ja federaatiolait määrittelevät tarkemmin suljetun oikeudenkäynnin edellytykset. Kaikkiin prosessilakeihin sisältyvät perusteet, joilla julkisuusperiaatteesta voi poiketa, ovat kokonaisuudessaan yhteneväisiä.

Venäjän rikosprosessikoodeksin (RPK) 241 §:n mukaan suljettu oikeuskäsittely on mahdollista tuomioistuimen määräyksen tai päätöksen perusteella, kun:

- 1) rikosasian käsittely oikeudessa voi johtaa valtiosalaisuuden tai muun federaatiolailta suojellun salaisuuden paljastumiseen;
- 2) käsitellään alle kuusitoistavuotiaiden tekemiä rikoksia;
- 3) seksuaalirikosten tai muiden rikosten käsittely voi paljastaa intiimejä asioita rikosoikeudenkäynnin osapuolten elämästä tai tietoja, jotka halventavat heidän kunniaansa tai arvoaan;
- 4) se on tarpeen oikeudenkäynnin asianosaisten, heidän omaisten, sukulaisten tai läheisten turvallisuuden takaamiseksi.

Venäjän siviiliprosessikoodeksin (jatkossa SPK) 10 §:ssä on säädetty, että suljetuissa oikeusistunnoissa käsitellään valtio- tai adoptiosalaisuuksia sisältäviä asioita ja muita asioita, jos niistä on säädetty federaatiolaissa. Käsittely suljetussa oikeusistunnossa on mahdollista myös jutun asianosaisen hakemuksesta, kun hän vetoaa liikesalaisuuden tai muun lain suojaaman salaisuuden turvaamiseen, kansalaisen yksityiselämän suojaan tai muihin sellaisiin asioihin, joiden avoin käsittely voi haitata asian oikeellista käsittelyä tai johtaa em. salaisuuksien paljastumiseen tai kansalaisen laillisten oikeuksien ja etujen loukkaamiseen.

Samoin perustein voidaan toteuttaa suljettuna hallinto-oikeusasioiden käsittely (Venäjän hallinnollisten lainrikkomusten koodeksin 24.3 §) arbitraatio-tuomioistuimissa ja Venäjän federaation perustuslakituomioistuimissa.

Edellä esitetyn lainsäädäntöanalyysin perusteella voidaan todeta, että perusteena suljetulle oikeuskäsittelylle on kaikissa oikeudenkäyntimenettelyissä

(perustuslaki-, siviili-, hallinto- ja rikosoikeudellinen) tarve varjella kansalaisten laissa suojattua salaisuutta, moraalikysymyksiä, oikeuksia ja laillisia etuja.

Venäjän kansallinen lainsäädäntö julkisuuden turvaamisen osalta perustuu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan (Rooma 4. marraskuuta 1950). Sen mukaan *”Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Oikeuden päätös on annettava julkisesti, mutta lehdistön ja yleisön pääsy koko oikeudenkäyntiin tai osaan siitä voidaan kieltää demokraattisen yhteiskunnan moraalien, yleisen järjestyksen tai kansallisen turvallisuu den vuoksi tai alaikäisten etujen tai osapuolten yksityiselämän suojaamisen niin vaatiessa, tai siinä määrin kuin tuomioistuin katsoo välttämättömäksi erityisoluh teissa, joissa julkisuus loukkaisi oikeudenmukaisuutta.”*

2. TUOMIOISTUIMEN TOIMINTAA KOSKEVAN TIEDON SAATAVUUDEN TURVAAMINEN JULKISUUSPERIAATTEEN TOTEUTUMISEN PERUSTANA

Kuten jo aiemmin mainittu¹, tuomioistuinten toimintaa koskevan tiedon saatavuus turvataan 22. joulukuuta 2008 annetussa federaation laissa N 262-FZ *”Tuomioistuinten toimintaa koskevan tiedon saatavuuden turvaamisesta Venäjän federaatiossa”* osoitetuilla tavoilla:

1) Kansalaisten (luonnollisten henkilöiden), organisaatioiden (oikeushenkilöiden), yhteiskunnallisten yhdistysten, valtion ja paikallisten viranomaisten edustajien läsnäolo avoimessa oikeusistunnossa

Yleisessä tuomioistuimessa kaikki asiat käsitellään suullisesti. Tämä tarkoittaa, että tapaukset käsitellään vain oikeusistunnossa.

Vuonna 2010 suljettuja oikeusistuntoja järjestettiin yhteensä kahdessa adoptiota ja isyyden vahvistamista koskevassa siviiliasiaassa (Prääsän piirioikeudessa käsiteltiin vuonna 2010 kaikkiaan noin 550 siviiliasiaa) ja kahdessa rikosasiassa, joissa rikosten uhrit olivat alaikäisiä (vuonna 2010 Prääsän piirioikeudessa käsiteltiin noin 70 rikosasiaa).

Venäjän SPK 199 §:n mukaan tuomioistuimen päätös tehdään heti asian käsittelyn jälkeen. Tuomioistuimen perustellun päätöksen laatimista voidaan siirtää enintään viidellä päivällä siitä, kun asian käsittely on päättynyt, mutta päätösosa on ilmoitettava samassa oikeusistunnossa, jossa asian käsittely päättyi. Jos siviiliasiaassa tehdään päätös asianosaisen poissa ollessa, siis ilman vastaajan osallistumista, kopio tästä oikeuden päätöksestä lähetetään osapuolille kolmen vuorokauden kuluessa.

¹ Ks. Sergei Mirošnikin & Jelena Smirnovan artikkeli *Yleisten tuomioistuinten toimintaa koskevan tiedon saatavuus Karjalan tasavallassa*.

Rikosprosessilainsäädännön (RPK 241 §, 310 §) mukaan tuomioistuimen tuomio julistetaan avoimessa oikeusistunnossa. Jos rikosasia käsitellään suljetussa oikeusistunnossa tuomioistuimen määräyksen tai päätöksen perusteella voidaan julistaa vain tuomion johdanto- ja päätösosat.

Viiden päivän kuluessa tuomion julkistamispäivästä tuomion kopiot annetaan tuomitulle tai syyttömäksi todetulle, hänen puolustajalleen ja syyttäjälle. Samaan aikaan tuomion kopiot voidaan antaa rikoksen asianomistajalle, siviilikanteen nostajalle, siviilikanteen vastaajalle ja heidän edustajilleen ko. henkilöiden hakemuksesta (RPK 312 §). Tuomioistuimen tekemä päätös rikos-, siviili- ja hallinto-oikeusasiassa annetaan julkisesti.

Kaikissa prosessikoodekseissa säädetään, että avoimessa oikeusistunnossa läsnä oleva henkilö voi tallentaa istunnon tapahtumat äänitallenteena tai kirjallisesti. Valokuvaaminen, videokuvaaminen ja (tai) elokuvaaminen on sallittua oikeusistunnon puheenjohtajan luvalla.

Muita kuin asianosaisia on kuulijoiden joukossa oikeuskäsittelyssä melko harvoin. Enimmäkseen he ovat rikosvastuuseen saatettavien henkilöiden sukulaisia tai tuttavina. Ennen oikeusistunnon alkamista tuomari selvittää, onko salissa todistajia. Alle 16-vuotiaat voivat olla läsnä oikeusistunnossa tuomarin luvalla.

2) Tuomioistuinten toimintaa koskevan tiedon sijoittaminen tuomioistuimille kuului- viin tiloihin

Tuomioistuimen aulan ilmoitustauluille laitetaan tärkeät tuomioistuinten toimintaa koskevat tiedot (käyttäytymissäännöt, kulkulupaa koskevat ohjeet, oikeuden puheenjohtajan vastaanottoaikataulu kansalaisten yksityisasiassa), hakemus- ja valitusmalleja sekä tiedot viikon oikeusistunnoista. Aulatilassa on yksi vastaanottoluukku. Käytössä on myös informaatiokioski, josta voi hakea tietoja käsiteltävien asioiden aikatauluista, käsittelyn tuloksista ja ilmoitusasioista.

On huomattava, että yleensä tuomioistuimissa kävijät haluavat mieluiten saada tarvitsemansa tiedot vastaanotossa työskentelevän henkilön kautta. Informaatiokioskin käyttö on toistaiseksi vähäistä. Syynä lienee se, että suurin osa tuomioistuimeen tulevista kansalaisista on keski-ikäni ylittäneitä, joille Internet ja sähköiset tekniset välineet eivät ole kovin tuttuja. Luultavasti uusien teknisten laitteiden käyttö tulee kuitenkin yleistymään tulevaisuudessa.

3) Tuomioistuinten toimintaa koskevan tiedon julkaiseminen Internetissä

Johtamassani tuomioistuimessa tämä tehdään käytännössä seuraavalla tavalla. Tehtyään jossakin asiassa lopullisen päätöksen ja varmistettuaan, ettei sen julkaiseminen ole lainvastaista, tuomari lyö asiakirjan kanteen leiman "Myönnän luvan julkaisemiseen Internet-sivulla", vahvistaa sen allekirjoituksellaan ja antaa sen jälkeen asian hoidettavaksi avustajalle. Samaan aikaan tuomari lataa oikeuden päätöksen tekstin sähköiseen tietokantaan. Avustaja

poistaa tietokannassa olevasta oikeuden päätöksen tekstistä tunnistetiedot (henkilökohtaiset tiedot).

Tämän jälkeen muokattu oikeuden päätös annetaan tuomarin tarkastettavaksi. Hyväksytyään ehdotetun version tuomari vahvistaa sen leimalla "Hyväksytty" ja allekirjoituksellaan. Sitten kyseinen päätös ladataan Internetiin tuomioistuimen sivustolle viikon kuluessa.

Internet-sivustoille tulee nykyisin toimintoja, joiden avulla yhdenmukaisesti oikeuskäytäntöä Venäjän alueilla ja ylipäätään koko maassa. Näissä palveluissa on hakutoiminto, jonka avulla käyttäjä voi hakea oikeuden päätöksiä häntä kiinnostavasta aiheesta.

Mielestäni oikeuden päätösten julkaiseminen Internet-sivustolla lisää tuomarin kurinalaisuutta, koska se pakottaa hänet tarkistamaan kantansa asiaan huolellisesti, muotoilemaan päätöksen tekstin tarkasti ja nostamaan ammatillista tasoaan jatkuvasti.

3. TUOMIOISTUINTEN YHTEISTYÖ JOUKKOTIEDOTUSVÄLINEIDEN KANSSA

Valitettavasti on todettava, että tuomioistuimen ja tiedotusvälineiden yhteistyö ei ole sillä tasolla, jolla sen pitäisi olla. Tällä hetkellä Präsän piirissä ilmestyy yksi sanomalehti "Meian Elaigu" (Meidän elämämme). Kaikki siinä julkaistut tiedotteet, joita oli 7 vuonna 2010, oli laatinut tuomioistuimen lehdistösihteeri, eivätkä toimittajat olleet asian suhteen lainkaan aloitteellisia tai kiinnostuneita. Yhtään toimittajan kirjoittamaa artikkelia aiheesta ei paikallisessa lehdessä julkaistu.

Lait "Tuomioistuimen toimintaa koskevan tiedon saatavuuden turvaamisesta" ja "Joukkotiedotusvälineistä" takaavat toimitukselle oikeuden hakea valtion viranomaiselta, organisaatiolta, laitokselta tai yhteiskunnalliselta yhdistykseltä akkreditointia toimittajilleen.

Organisaatioilla on velvollisuus ilmoittaa akkreditoimilleen toimittajille etukäteen istunnoista, neuvotteluista ja muista toimenpiteistä, järjestää heille tapahtumien kulusta kirjatut yhteenvedot, pöytäkirjat ja muut asiakirjat ja luoda hyvät olosuhteet tietojen keräämiselle. Tällä hetkellä Präsän piirioikeudella ei ole akkreditoituja toimittajia. Heitä ei tietääkseni ole muillakaan tasavallan tuomioistuimilla eikä Karjalan tasavallan korkeimmalla oikeudella.

Valtakunnallisten tiedotusvälineiden kiinnostus tuomioistuinten toimintaan rajoittuu yleistä kiinnostusta herättävien oikeusjuttujen selostamiseen, mutta sellaiset ovat journalistiikan lait. Koko näiden lähes neljän vuoden aikana, jonka olen työskennellyt Präsän piirioikeudessa, se on saanut tasavallan tiedotusvälineiden huomion vain kerran, jolloin valtakunnallinen tv-kanava teki uutisen huumekauppaan liittyneestä oikeudenkäsitteystä Präsän piirioikeudessa. Tässä nimenomaisessa uutisessa nähty tiedonvälitystapa on minulle tuomarina kaikkein mieluisin, sillä reportaasi sisältää "puhdasta" informaatiota, eikä tyrkytä katsojalle mitään arviointia oikeuden tekemästä päätök-

sestä. On kuitenkin tapauksia, joissa julkaisun tai reportaasin välityksellä annettu tieto yleistä kiinnostusta herättävistä oikeusjutuista ei ole erityisen ammattitaitoisesti tuotettua tai asiantuntevaa, vaan antaa usein väärän kuvan oikeuden tekemästä päätöksestä.

Osittain tällaiseen yhteistyön vähäisyyteen vaikuttavat myös vaatimukset, jotka sisältyvät lakiin tuomareiden asemasta ja tuomareiden eettisistä ohjeista. Laki tuomareiden asemasta määrää, että tuomarilla ei ole velvollisuutta antaa mitään selvitystä käsitellyistä tai käsiteltävänä olevista jutuista eikä myöskään antaa niitä kenelle tahansa tutustumista varten muuten kuin prosessilain määräämällä tavalla ja siinä määritellyissä tapauksissa.

Sama laki kieltää antamasta julkisia lausuntoja asiasta, joka on käsiteltävänä tuomioistuimessa, ennen kuin asiasta annettava päätös on lainvoimainen. Tuomareiden eettiset ohjeet, joita on myös noudatettava, selventävät tätä kieltä määräämällä, että tuomari ei saa julkaista tai kommentoida oikeuden päätöksiä eikä kertoa tiedotusvälineille tuomioistuimessa käsiteltävänä olevista asioista ennen kuin niistä tehdyt päätökset ovat lainvoimaisia.

Mielestäni se, että laki sallisi tuomarin kommentoida omaa päätöstään, voisi merkittävästi lisätä yhteistyötä tiedotusvälineiden ja siten myös ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Onhan niin, että yleistä kiinnostusta herättävissä oikeusjutuissa oikeuden päätöksestä lainvoimaiseksi tulemiseen voi mennä valitusprosessi mukaan luettuna yli kaksi kuukautta. Sinä aikana yleisön mielenkiinto konkreettista asiaa kohtaan laskee merkittävästi. Sen sijaan informaatiotyhjiö sen ympärillä täytyy usein lehdistön asiantuntemattomilla kommentaareilla ja arvioilla. Lain asettamista kielloista johtuen tuomarit sijaitsevat tärkeimpien tiedotusprosessien reuna-alueilla.

Nykyisissä olosuhteissa tuomioistuimen tiedonvälitystoiminta suuntautuu Internetin puolelle. Julkaisemme suurimman osan uutisista ja tärkeistä tiedoista nopealla aikataululla tuomioistuimen sivuilla. Näitä uutisia julkaistiin kuluvana vuonna noin 20. Minusta tuntuu, että teknisten kommunikaatiovälineiden huiman kehityksen myötä Internetissä julkaistavaa tietoa tarvitaan yhä enemmän. Luotan myös siihen, että yhteistyö perinteisten tiedotusvälineiden kanssa paranee sitä mukaa kuin oikeuskulttuurin taso Venäjällä nousee.

Tuomioistuimen näkökulma julkisuuteen

Teuvo Arolainen

Tuomioistuinten näkökulma julkisuuteen on vakiintuneesti nojannut oikeusvaltion periaatteisiin, kansalaisten oikeuksien ja velvollisuuksien toteutumiseen. Se on suoraan johdettavissa perustuslain 12 §:n julkisuusperiaatteesta.

Julkisuusperiaate antaa yksilöille ja yhteisöille mahdollisuuden valvoa julkisen vallan käyttöä, muodostaa itsenäisesti mielipiteensä sekä valvoa omia etujaan ja oikeuksiaan. Viranomaisten – tuomioistuimet mukaan lukien – julkisuus edistää viranhaltijoiden huolellisuutta ja lain noudattamista. Samalla se luo ja pitää yllä luottamusta hallinnon ja tuomioistuinten toimintaan.

Yleiset periaatteet koskevat tuomioistuinta sekä lainkäyttöelimiä että viranomaisia. Puhtaasti lainkäytön kannalta oikeudenkäynnin julkisuus suoja osallisia viranomaisten mielivaltaista toimintaa vastaan ja on osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Julkisuuden avulla ulkopuoliset myös saavat tietoa oikeusjärjestyksen sisällöstä ja voivat ennakoida tuomioistuinten ratkaisutoimintaa. Kokonaisuutena avoimuus pitää yllä tuomioistuinten uskottavuutta ja legitimitettiä.

Julkisuusperiaatteen toteuttamiseksi on säädetty runsas alemmanasteinen normisto. Tämän esityksen kannalta keskeisimmät ovat laki viranomais toiminnan julkisuudesta (julkisuuslaki, 21.5.1999/621) sekä lait oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (30.3.2007/370) ja hallintotuomioistuimissa (30.3.2007/381). Henkilötietolaki (22.4.1999/523) vaikuttaa välillisesti sekä yleisten että hallintotuomioistuinten julkisuuteen. Hallintolainkäytön puolella useissa erityislaeissa on lisäksi salassapitoa koskevia säädöksiä.

Näiden oikeusvaltion olemukseen kuuluvien oikeudellisten piirteiden rinnalle ovat yhä selvemmin nousseet ympäröivän yhteiskunnan luomat julkisuuspaineet. Tuomioistuimen ratkaisutoimintaan kohdistuu yhä useammin kiinnostusta, jonka pohjalla ei ensi sijassa ole oikeudellinen kysymys vaan ratkaisun yhteiskunnallinen merkitys tai vaikuttavuus tai silkka yleinen kiinnostavuus. Tuomioistuinten toimintaa myös valvotaan ja arvioidaan mediassa jatkuvasti.

Julkisuusperiaate kannustaa viranomaisia yksittäisissä tapauksissa mieluummin julkisuutta laventaviin kuin kaventaviin ratkaisuihin. Kiistat viranomaisten asiakirjojen julkisuudesta ratkaistaan hallintolainkäytössä, viime kädessä korkeimmassa hallinto-oikeudessa. Tuomioistuimet voivat kuitenkin lainkäytössä ratkaista itse monia julkisuuteen liittyviä kysymyksiä, kuten esimerkiksi suullisen käsittelyn tai annettavan ratkaisun salassapidon laajuuden. Tässä saa nojata hiukan tarkoituksenmukaisuusharkintaan.

1. KHO:N VANHA LINJAUS VAATII PÄIVITYSTÄ

Alemmat tuomioistuimet (hovioikeudet ja hallinto-oikeudet) julkaisevat päätöksiään harvakseltaan. Ylemmissä tuomioistuimissa julkaiseminen¹ on painottunut oikeudellisesti merkittäviin ratkaisuihin. Perusteena on ollut lainkäytön yhdenmukaistaminen ennakkoratkaisujen ja vuosikirjapäätösten muodossa.

Korkein hallinto-oikeus oli suomalaisten tuomioistuinten piirissä julkisuuskysymysten edelläkävijä. Tuomioistuin avautui presidentti Aarne Nuorvalan virkakauden alettua. KHO:n 1969 vuosikertomuksessa (Helsinki 1970, 32) orastavaa muutosta kuvattiin näin:

Tiedotustoiminnalla on nykyaikaisessa oikeudenhoidossa keskeinen merkitys. Tiedotustoiminta lisää oikeudenkäytön julkisuutta sekä yleistä tietoisuutta lainkäytöstä ja koko järjestelmästä. Tiedotustoiminnan merkitys korostuu erityisesti hallintolainkäytön alalla, jossa uusia lakeja säädetään runsaasti ja ne aina aiheuttavat tulkintakysymyksiä.

KHO:n tiedotustoiminnalla on tavallaan kaksi tarkoitusta: kohdistuessaan hallintotuomioistuimiin ja hallintolainkäyttöä harjoittaviin viranomaisiin sen tarkoituksena on alemmanasteisen hallintolainkäytön ohjaaminen ja huolehtiminen sen yhdenmukaisuudesta. Samalla on tiedotustoiminnan tarkoituksena julkistaa KHO:n ratkaisuja sekä lisätä muutoinkin yleistä tietoutta hallintolainkäytöstä.

Vuosikirjojen ohella julkaistaan KHO:n ennakkopäätöksenluonteiset ratkaisut kuten edellisinäkin vuosina monistettuina ennakkopäätöskortteina, joita kertomusvuoden aikana lähetettiin runsaalle 90 vastaanottajalle. Hallintotuomioistuinten ja eräiden valtion viranomaisten ohella lähetettiin kortteja yliopistolle ja korkeakouluille sekä kuntien ja talouselämän keskusjärjestöille samoin kuin eräille aikakauslehdille.

Lehdistöä ja muita tiedotusvälineitä varten toimitettiin KHO:n päätöksiä ja muuta uutisaineistoa eri tavoin. Yleisradion aluepalvelun ilmoituksen mukaan muodostivat KHO:n päätökset 1,7 % aluepalvelun ensimmäisenä toimintavuonna välittämästä uutisaineistosta. Tiedotuspalvelun kehittäminen on jatkuvasti vireillä.

Korkeimman hallinto-oikeuden nykyinen hallintoneuvos Anne E. Niemi toimi 1990-luvulla samassa talossa tiedottajana. Niemi tarkasteli KHO:n 80-vuotisjuhlakirjassa (Vammala 1998, 149–158) tuomioistuimen tiedotustoimintaa. Edellä siteerattu, 1960-luvulla kehittynyt linjaus hallintolainkäytön oikeuskäytännön yhtenäisyyden turvaamisesta oli edelleen voimissaan, mutta se oli saanut rinnalleen muita viestinnällisiä motiiveja.

¹ Julkaiseminen tarkoittaa tässä yhteydessä tuomioistuimen päätöstä nostaa verkkosivuilleen, vuosikirjaansa ja oikeudelliseen tietopankkiin Finlexiin näkyviin päätös, jolla on merkitystä lain soveltamiselle muissa samankaltaisissa tapauksissa tai jolla on muuten yleistä merkitystä. Vaikka täsmällisempi ilmaisu olisi julkistaminen, julkaiseminen on tässä yhteydessä vakiintunut termi.

Niemi löysi tuomioistuimen päätösten johdonmukaiselle julkistamiselle viisi perustetta, jotka hän johti yhteiskunnan ja oikeusjärjestyksen monimutkaistumisesta, median monipuolistumisesta, julkisuuslainsäädännön kehitymisestä, Euroopan ihmisoikeussopimuksen takaamasta oikeudenkäyntien julkisuudesta, tuomioistuimiin kohdistuvan luottamuksen ylläpitämisestä sekä tuomioistuinten valvonnasta.

Ensinnäkin tuomioistuimen toiminnan julkisuus voi laajassa mitassa toteutua vain median kautta. Tuomioistuimen tiedotustoiminta on väline, jonka avulla turvataan toiminnan avoimuus ja läpinäkyvyys.

Toiseksi tieto tuomioistuinten toiminnasta on yksilölle merkityksellistä hänen sananvapautensa toteuttamiseksi. Yksilöillä ja yhteisöillä on oltava mahdollisuus saada luotettavaa tietoa valtaa käyttävien yhteisöjen toiminnasta ja julkisen vallan toimien vaikutuksesta näihin.

Kolmanneksi oikeudellinen tieto on yksilön kannalta merkityksellistä, koska sen pohjalta itse kukin voi päästä selville oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Tuomioistuimen asema tiedontuottajana tulee esille nimenomaan käytännön soveltamistilanteissa.

Alemman lainkäytön ohjaus oli Niemen listalla vasta neljäntenä. Vaikka ylempien tuomioistuinten päätökset eivät oikeudellisesti ole alempia velvoittavia, niiden perusteluilla kuitenkin annetaan vahvoja tulkintaohjeita ja lisätään tuomioistuinten oikeudenkäytön yhdenmukaisuutta.

Viidennen perusteen ulkoiselle viestinnälle Niemi löysi akateemisista tarpeista. Tuomioistuinten päätökset ovat oikeustieteellisen tutkimuksen kohde. Tutkimuksen kannalta merkittävät päätökset on saatettava tiedeyhteisön käyttöön.

Hallintolainkäytön puolella KHO:n 1960-luvun linjaus on pysynyt vahvana runkona julkisuudelle. Niemen esittämät näkökohdat on tunnustettu ja tunnustettu. Sen sijaan yleisesti kiinnostavat tai yhteiskunnallisesti merkittävät ratkaisut on edelleen saatettu julkisuuteen vain valikoiden, usein erikseen tiedottamalla. Kiinnostavuutta ei ole pidetty vahvana perusteena antaa tietoja saati oma-aloitteisesti julkaista ratkaisuja.

Yleisten tuomioistuinten puolella etenkin rikosasioiden tiedottaminen on selvästi kehittynyt. Siihen on pakottanut median 1980-luvulta lähtien kasvanut kiinnostus rikosaiheisiin. Tuomioistuinten on pitänyt lisätä tarjontaa kysynnän kasvaessa. Se on tapahtunut muun muassa lähettämällä etukäteen toimituksille listoja käsittelyyn tulevista asioista ja takaamalla kuvaajille oikeus tehdä työtään istuntojen alussa.

Yleisesti ottaen suomalaisten tuomioistuinten suhtautuminen julkisuuteen on kuitenkin ollut ja on edelleen varovaista ja kontrolloitua. Kaunis periaate on ollut se, että kaikki julkinen aineisto annetaan ja salassa pidettävä pidetään salassa, mutta käytännössä tuomioistuimet ovat usein halunneet säännellä julkisuutta tarkoituksenmukaisuuden perusteella esimerkiksi sen mukaan, kuka toimittaja tai mikä uutisväline tietoja kysyy tai millaista juttua oletettavasti ollaan tekemässä.

Tämä on omituista, koska tuomioistuimet eivät omista käsittelemiään asioita, vaan niiden tehtävänä on vain ratkaista ne. Tuomioistuinten ei siis pitäisi omista syistään rajoittaa asioiden julkisuutta. Silti esimerkiksi yleisten tuomioistuinten puolella on yksilön suoja korotettu toistuvasti sananvapauden yläpuolelle.

Tuomioistuinlaitokselta sopii odottaa suurempaa avoimuutta. Sama koskee alttiutta osallistua keskusteluun ja kuulla herkällä korvalla kansalaismielipidettä.

2. RATKAISUSELOSTE, JULKINEN SELOSTE JA TIEDOTE VIESTINNÄN KEINOINA

Pelkkä tuomioistuimen ratkaisun saattaminen yleisön saataville ei aina riitä saamaan päätöksen keskeistä sisältöä yleiseen tietoisuuteen. Juridinen kieli on vaikeaselkoista ja kankeaa. Usein mediaa ja yleisöä myös kiinnostavat muut ratkaisuun sisältyvät seikat kuin puhdas oikeudellinen tarkastelu. Joskus pelkkä osallisen nimi tekee ratkaisusta kiinnostavan, vaikka tuomioistuimen näkökulmasta sillä ei ole merkitystä.

Poikkeuksellisissa tapauksissa tuomioistuimen on parasta turvautua lainkäyttöä tukevaan viestintään. Tätä tarvitaan ainakin kolmenlaisten ratkaisujen yhteydessä.

Ensinnäkin päätös voi olla monimutkainen ja vaikeasti ymmärrettävissä mutta samalla niin merkittävä. Tällaisia ovat esimerkiksi viestintämarkkinoita koskevat ratkaisut tai monimutkaiset, yhteiskunnallisesti merkittävät talousrikokset.

Toisen erikoisryhmän muodostavat ratkaisut, jotka ovat yleisesti kiinnostavia. Esimerkiksi käyvät harvinaiset henkirikokset tai ydinvoimalan rakentamiseen liittyvät kaavapäätökset. Myös yhteiskunnallisesti tai poliittisesti merkittäviin ihmisiin liittyvät ratkaisut kuuluvat tähän joukkoon.

Kolmantena ryhmänä ovat asiat, jotka tuomioistuimen on pidettävä lain mukaan salassa mutta joihin kohdistuu merkittävää kiinnostusta. Näitä löytyy vaikkapa maanpetosten, seksuaalirikosten, lastensuojelun, verotuksen ja ulkomaalaisasioiden piiristä.

Tuomioistuimella on kolme tapaa hoitaa päätöstä korostavaa viestintää: ratkaisuseloste, julkinen seloste ja tiedote. Kaikki ovat erilaisia tapoja ja kaikilla on omat erityispiirteensä.

Ratkaisuseloste on ylimmän tuomioistuimen käytössä oleva keino kertoa kiteyttäen, mistä ennakkoratkaisussa (KKO) tai vuosikirjapäätöksessä (KHO) on kyse. Se on tiivistelmä oikeudellisesti merkittävän päätöksen oikeuskysymyksestä ja ratkaisun perusteista ja voi koskea yhtä lailla salaista tai julkista asiaa. Ratkaisuselosteen laatii päätöksen tekevä oikeuden kokoonpano tai sen puheenjohtaja. Se on siis osa lainkäyttöä.

Julkinen seloste on tiivis kuvaus mistä tahansa tuomioistuimen päätöksestä. Yleisen tuomioistuimen on lain mukaan laadittava salassa pidettäväksi

määräystä ratkaisusta seloste, jos asia on yhteiskunnallisesti merkittävä tai se on synnyttänyt huomattavaa kiinnostusta julkisuudessa. Selosteessa pitää kuvata asia ja ratkaisun perustelut. Tapa on nykyään aika yleinen esimerkiksi seksuaalirikosten tuomionluvun yhteydessä.

Hallintotuomioistuimilla ei ole samanlaista velvollisuutta. Hallintotuomioistuimessa asian ratkaiseva kokoonpano voi silti salassapitosäännösten estämättä päättää, että päätös on joiltain osin julkinen tärkeän yleisen tai yksityisen edun vuoksi. Tuomioistuin voi myös antaa oikeudenkäyntiasiakirjasta tiedon siinä laajuudessa kuin se on tarpeen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin taikka asiaan liittyvän tärkeän yleisen tai yksityisen edun turvaamiseksi. Kumpakaan keinoa ei ilmeisesti ole koskaan käytetty yleisöjulkisuuden hyväksi.

Tiedote on kuvaus tuomioistuimen ratkaisusta ennen muuta median tarpeisiin. Se on oma, itsenäinen kuvaus päätöksestä ja siinä voidaan ottaa huomioon muitakin kuin puhtaasti oikeudellisia seikkoja. Tiedotteen laatii viestinnän ammattilainen yhdessä tuomareiden tai esittelijän kanssa. Tiedote ei ole lainkäyttöä vaan viestintää.

Tiedotteiden tekeminen on oikeuslaitoksen piirissä edelleen melko vähäistä ja vaihtelee tuomioistuinten kesken suuresti. Ylimmät tuomioistuimet ja Helsingin käräjäoikeus – Suomen suurin alioikeus – ovat tottuneita viestijöitä. Näissä on palkattuja viestinnän osaajia. Monessa muussa tuomioistuimessa tiedotteen tekeminen on harvinaista ja jää juristien tehtäväksi heidän muiden toimiansa ohella.

Turun Sanomat selvitti (TS 17.11.2012) kyselyn avulla sitä, miten käräjäoikeudet tiedottavat selosteita laatimalla salassa pidettävistä rikostuomioista. Tulosten perusteella vaihtelu esimerkiksi seksuaalirikoksista kerrottaessa on erittäin suurta: jotkin tuomioistuimet laativat julkisen selosteen lähes jokaisesta tapauksesta, toiset julkaisevat niitä vain hyvin harvoin. Ahvenanmaalla annettiin julkinen seloste viiden viime vuoden aikana jokaisesta salaisena käsitellystä rikosasiasta, Päijät-Hämeen käräjäoikeudessa vain kolmessa tapauksessa sadasta.

Suuri vaihtelu nostaa väistämättä esiin kysymyksen siitä, miten kukaan ulkopuolinen voi saada kattavaa käsitystä tietynlaisten rikosten oikeuskäytännöstä. Rangaistusten yhdenmukaisuutta on lähes mahdotonta arvioida.

Lisää epätietoisuutta syntyy siitä, että monet julkiset selosteet ovat varsin niukkoja ja ylimalkaisia. Selosteista selviää aina vastaajalle tuomittu rangaistus ja rikosnimike, mutta harvoin niistä saa kattavaa kuvaa tapauksesta, ei sen enempää aineellisista todisteista ja toteen näytetyistä seikoista kuin oikeudellisesta puntaroinnista.

3. MEDIA VALVOO TUOMIOISTUIMIA HORJUEN

Oikeudenkäyntien julkisuus toteutuu laajassa mitassa kiistatta vain median kautta. Se on johtanut usein tilanteisiin, joissa median ja tuomioistuinten int-

ressit ovat menneet ristiin. Vaikka periaatteen tasolla molemmat tahot kannattavat julkisuutta, näkökulmissa on paljon ristiriitoja.

Medialle tuomioistuimet ovat perimmiltään uutisaineiston lähde. Päätökset ovat tietysti uutisvirran kovinta ydintä, mutta joskus tuomioistuinkäsittely on vain väline saada näkyviin yhteiskunnallisesti tai muuten kiinnostavia asioita, jopa pelkästään hyviä tarinoita. Tuomioistuinten oma toiminta, kuten käsitte-lyaikojen kehitys tai nimitykset, on kolmas seurattava kokonaisuus.

Media katsoo olevansa yleisön asialla seuratessaan tuomioistuuimia. Se yhtä lailla raportoi tuomioistuinten ratkaisuiista kuin arvioi, tarkkailee ja valvoo tuomioistuinten toimintaa. Oikeuslaitoksen puolella tätä jälkimmäistä tehtävää ei läheskään aina ymmärretä. Tuomioistuimet pitävät itseään toimijoina, jotka ratkaisevat muiden oikeudellisia kiistoja, eivätkä hevin miellä sitä, että myös niiden työ asettuu kriittisen tarkastelun alle. Erityisen vaikeaa tämän mieltäminen on ylimmissä tuomioistuimissa, koska niiden sana on niin sanotusti viimeinen.

Media ei yleisesti arvioiden ole hoitanut yhteiskunnallisen vahtikoiran rooliaan tuomioistuinten parissa kovin hyvin. Vallan kolmijako-opin kannalta asetelma tarkoittaa sitä, että tietty vallankäytön ala on jäänyt muuta kehnommalle tarkastelulle.

Tuomiovallan jääminen julkisen tarkastelun katveeseen ei ole hyvä asia. Vallankäyttäjien toiminta samoin kuin niiden keskinäiset suhteet edellyttävät seurantaa, koska oikeuslaitos kaipaa peiliä. Tuomiovalta ansaitsee päästä median huomiovallan kohteeksi.

Oikeuslaitoksen julkinen seuranta liittyy tuomioistuinten kontrollointiin ja tuomiovallan avoimuuteen. Julkisuus edistää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista ja vahvistaa yleistä luottamusta lainkäytön lainmukaisuuteen.

Seurantaa vaatii myös tuomioistuinten toiminta muussa kuin lainkäyttäjän roolissa. Oikeushallinnolta ja -laitokselta on tarpeen toistuvasti kysyä, saako kansalainen tai yhteisö oikeutta nopeasti, halvalla ja luotettavasti. Entä mitä tuomioistuimet tekevät saamallaan budjettirahoilla, mikä on niiden tehokkuus ja tuloksellisuus?

Suomalaissa toimituksissa ei ole kovin paljon asiansa osaavia oikeustoimittajia eikä alan seurannan arvo ole korkealla verrattuna esimerkiksi politiikan tai talouden toimittamiseen. Poliitiikan toimittajat voivat seurata kokopäiväisesti eduskuntaa tai hallitusta, mutta tuomiovallan seuraajat ovat toimituksissa usein osa-aikaisia. Näidenkin aika kuluu enimmäkseen rikosuutisoinnissa. Sen rinnalla esille pitäisi nostaa muitakin oikeudenhoidon näkökulmia, sillä yksittäisten rikostapausten yleinen merkitys varsin vähäinen.

Tuomioistuinten ja median kesken tapahtuu ajoittain myös viestintään liittyvää hankausta ja hankalia tilanteita. Eräs tavallisimmista koskee päätöksen antamisen tai jonkin tiedon julkiseksi tuleminen ajankohtaa.

Julkisuuslait lähtevät siitä, että kun jokin tieto tulee yleisöjulkiseksi, se tulee julkiseksi samanaikaisesti ennalta määräämättömälle joukolle. Toisaalta

tieto on pyrittävä antamaan asianosaiselle ensin, jottei hänen tarvitse kuulla itseään koskevasta ratkaisusta median kautta.

Tuomioistuimet ovat ratkaisseet tämän porrastamalla päätöstensä antamista. Osalliset voivat noutaa omat kopionsa ensimerkiksi kello 9 ja media saa ne tuntia myöhemmin. Toiminta on hiukan harmaalla alueella, etenkin jos porrastuksessa ajallinen väli venyy pitkäksi. Tuomioistuin ei voi myöskään kieltäytyä antamasta julkiseksi tullutta päätöstä tai tietoa sitä pyytävälle.

Lisäksi mikään ei estä asianosaisia saattamasta ratkaisun sisältöä julkisuuteen omassa tahdissaan. Pörssi-yhtiöillä voi jopa olla velvollisuus tiedottaa viipymättä sellaisesta ratkaisusta, joka vaikuttaa yhtiön osakkeen arvoon. Oikeuden ratkaisun lopputulos voi olla julkisuudessa ennen kuin ratkaisu on yleisöjulkinen.

Hankaluuksia syntyy myös salassa pidettäviä asioita koskevien tapausten yhteydessä, jos nämä tapaukset ovat jo olleet julkisuudessa osallisten oman toiminnan seurauksena. Media voi pyytää tuomioistuimelta esimerkiksi kopiota päätöksestä, josta tietyt tiedot on pidettävä salassa.

Joskus journalisti tietää, että tuomioistuimessa on vireillä tietty salassa pidettävä asia. Tätä tuomioistuimen edustajat eivät voi suoraan myöntää mutteivät myöskään valehdella, ettei asia olisi käsittelyssä. Tässäkin ollaan vähän harmaalla alueella: onko mitään mieltä kieltää asiaa, jonka kysyjä jo tietää, vaikka se olisi muuten pidettävä salassa?

Oikeudenkäyntien julkisuuslait sallivat tuomioistuimen tietyissä tilanteissa paljastaa salaiseksi määrätty tieto tai asiakirja. Keinoa on käytetty äärimmäisen harvoin. Joissain tapauksissa tieto on annettu asianosaisen luvalla. Laajempi avoimuus voisi olla eduksi sellaisissa tilanteissa, joissa asianosainen on julkistanut itse yksipuolisesti asiansa. Tuomioistuimelta vaatii kuitenkin suurta rohkeutta murtaa salassapito.

4. VAKUUTUSOIKEUS KOHTASI 2012 KOVAN JULKISUUDEN

Menneessä maailmassa tuomioistuimet saattoivat luottaa siihen, että niitä kohdeltiin julkisuudessa kunnioittaen ja että uutisoinnin kohteena olivat vain niiden ratkaisut. Julkisuus oli sama kuin Ylen uutiset ja aamuisin ilmestyvät sanomalehdet.

Nykymaailmassa valtamedian uutisvirta on tauotonta ja sitä säestää laaja ja monipuolinen sosiaalinen media. Tuomarit ovat pudonneet jalustalta, ratkaisuja arvostellaan avoimesti ja myös itse tuomioistuin viranomaisena on koko ajan julkisen tarkkailun alla.

Muutos on tapahtunut ilman, että tuomioistuimet olisivat osanneet tai ehkä edes halunneet varautua siihen. Tuomioistuimet eivät esimerkiksi millään tavalla hyödynnä sosiaalista mediaa eivätkä ne edes ole varautuneet sen vaikutuksiin. Vain harvassa oikeudessa on viestinnän ammattilainen hoitamassa viestintää.

Myös julkinen keskustelu omasta toiminnasta on vaikeaa, koska tuomareilla ei ole siitä kokemusta eikä sellaiseen ole ollut perinteisesti halua. Tuomioistuimissa on ajateltu, että ratkaisut puhuvat puolestaan eikä niistä ole tarpeen enempää keskustella. Ylimmissä tuomioistuimissa on myös totuttu ajattelemaan, että niiden ratkaisut ovat oikeita ja niin tyhjentyviä, että niiden kriittinen tarkastelu julkisuudessa on melkein hävytöntä.

Tätä taustaa vasten tuomioistuimet ovat varsin haavoittuvia, kun ne todella joutuvat voimakkaan ulkopuolisen arvioinnin kohteeksi. Kesällä 2012 vakuutusosoikeus koki historiansa pahimman julkisuuskriisin.

Lainkäytön professori emeritus Jyrki Virolainen julkaisi blogissaan 23.5.2012 kirjoituksen otsikolla "Vakuutusosoikeuden toiminta ei vakuuta". Siinä Virolainen kertoi, että parin kolmen viimeisen vuoden aikana korkein oikeus on myöntänyt poikkeuksellisen usein tapaturman varalta vakuutetuille henkilöille valitusluvan vakuutusosoikeuden päätökseen. Vuonna 2010 KKO antoi 17 ratkaisua tapaturmakorvausasioissa, näistä yhdeksän ennakkopäätöksenä. Lähes kaikissa tapauksissa korkein oikeus on päätöksissään muuttanut vakuutusosoikeuden asianosalle kielteistä päätöstä.

Virolaisen mukaan korkein oikeus on myöntänyt valituslupia vain siksi, että vakuutusosoikeuden yksittäisissä asioissa antamia virheellisiä ratkaisuja voitaisiin oikaista ja muuttaa. KKO:n päätösten perustelut olivat Virolaisen mukaan yksityiskohtaisia. Vakuutusosoikeuden perusteluja hän piti "niukkoina", "surkean suppeina" ja "mitäänsanomattomina".

Loppupäätelmänä Jyrki Virolainen ihmetteli sitä, että "korkeimman oikeuden ponnisteluista huolimatta sen syy-yhteyttä koskeviin ratkaisuihin sisältyvä viesti ja sanoma ei tunnu menevän ollenkaan perille vakuutusosoikeudessa. Vakuutusosoikeuden omaksuma linja ei muutu, vaan se näyttää jatkavan itseperintäisen tuntuisesti omalla linjallaan, joka on siis yksityishenkilöiden kannalta katsottuna varsin tiukka".

Tämän käsityksen professori emeritus sai sellaisenaan syötettyä Helsingin Sanomien toimittaja Juhani Saarille. Saarinen soitti kesäkuun toisella viikolla korkeimman oikeuden presidentti Pauliine Koskelolle ja sai tämän vastaamaan myönteisesti kysymyksiin, jotka pohjasivat Virolaisen blogiin. Koskelo ei siis ottanut aiheita esiin omasta aloitteestaan, vaan vastasi toimittajan kysymyksiin tavalla, jonka toimittaja jo soittaessaan tiesi.

Vakuutusosoikeuden ylituomarille Juha Pystyselle toimittaja Saarinen soitti 13.6. kertoen, että Koskelo oli moittinut vakuutusosoikeutta. Pystysen vastasi, että KKO:n ratkaisut on noteerattu ja ne otetaan huomioon ratkaisuissa. Koskelo ei ollut suoraan yhteydessä Pystyseen. Kaikkiaan on ennenkuulumatonta, että ylimmän tuomioistuimen presidentti moittii toisen tuomioistuimen päällikkötuomaria julkisesti.

Maanantaina 18.6. Helsingin Sanomissa ilmestyi uutinen otsikolla "Koskelo moittii vakuutusosoikeutta". Pystysen kommentit olivat varjossa. Mielenkiintoista oli se, että Jyrki Virolainen oli tekstissä ylituomaria enemmän äänessä ja että hänen roolinsa koko kirjoituksen innoittajana oli piilotettu.

Virolaista ei haastateltu juttuidean lähteenä vaan eräänlaisena ulkopuolisena asiantuntijana.

Keskustelun ensimmäinen aalto päättyi juhannukseen. Sitä ennen Helsingin Sanomat julkaisi vielä toimittaja Kalle Silfverbergin tekemän oikeusministeri Anna-Maja Henrikssonin haastattelun. Ministerin mukaan vakuutusosoikeuden toimintaa aiotaan muuttaa vielä kuluvan hallituskauden aikana uudella lailla. Samassa yhteydessä edellinen oikeusministeri Tuija Brax selosti sitä, miten vakuutusosoikeuden asemaa pyrittiin muuttamaan jo hänen ministerikaudellaan ja miksi esitys raukesi.

Heinäkuu oli vakuutusosoikeuden kannalta rauhallinen. Julkisuudessa oli vain Lähi-Tapiolan ylilääkärin mielipidekirjoitus ja pari kommenttia. Sosiaalidemokraattien kansanedustajat Kari Rajamäki, Kristiina Salonen ja Anneli Kiljunen julkaisivat puolueen lehdessä Demokraatissa 2.7. mielipidekirjoituksen, jossa he olivat ”Koskelon tapaan huolestuneita siitä, että lainsäädännöllä ei ole onnistuttu luomaan oikeudenmukaiseksi koettua vakuutusturvajärjestelmää”.

Ylituomari Juha Pystynen palasi lomalta maanantaina 6.8. Samana päivänä vakuutusosoikeuden ylilääkäri Eero Hyvärinen tuli hänen luokseen, kertoi pyytävänsä eroa ja julkistavansa asian myöhemmin. Jos samana iltana soitti Helsingin Sanomien toimittaja Suvi Vihavainen ja pyysi kommenttia eroilmoituksesta. Puhelinhaastattelun päätteeksi hän kysyi Pystyseltä, että eroatteko. Pystynen vastasi: ”En eroa”.

Juha Pystynen totesi Vihavaisen uutisessa, ettei Hyvärisen ero tarkoita Pauliine Koskelon kritiikin osuneen oikeaan. Koskelo itse arvioi Hyvärinen ylireagoineen. Vihavaisen uutisessa oli jälleen haastateltu asiantuntijana Jyrki Virolaista, jonka mukaan kritiikkiä vakuutusosoikeuden tiukka linjaa kohtaa on esitetty jo pidemmän aikaa. Viipymättä tämän uutisen jälkeen Virolainen jatkoi vakuutusosoikeuden arvostelua uudella blogikirjoituksella nimeltä ”Mielensäpahoittaja”.

Hyvärisen eroilmoitusta seuranneena päivänä Turun Sanomissa oli vakuutusosoikeutta arvosteleva pääkirjoitus. Helsingin Sanomat kertoi Juhani Saarisen kirjoittamassa uutisessa, että vakuutuskiistat voivat venyä vuosien mittaisiksi.

Samana aamuna oikeushistorian professori Jukka Kekkonen arvosteli vakuutusosoikeuden päätösten perusteluja Ylen radiohaastattelussa. Osa Kekkonen arvostelusta perustui tietämättömyyteen tai vääriin tulkintoihin, muun muassa käsitys siitä, että ”vakuutusosoikeuden päätösten perustelut eivät ole läheskään samalla tasolla kuin muiden tuomioistuinten ratkaisut”.

Tässä yhteydessä on huomattava, että korkeimpaan oikeuteen voi valittaa vain vakuutusosoikeuden tapaturma-asioita koskevista ratkaisuksista. Vakuutusosoikeuden asioista tällaisia on vain yksi kymmenestä eli noin 700 vuodessa, KKO:ssa muuttuu vuosittain vain 10-20 päätöstä.

Helsingin Sanomien toimittaja Juhani Saarinen penkoi yhä aihetta. Hän soitti jälleen vakuutusosoikeuteen ja kysyi asioiden käsittelyaikoja, tilastoja ja luetteloja tuomioistuinten sivutoimista lääkärijäsenistä. Tiedot toimitettiin, min-

kä seurauksena Saarinen otti kahta päivää myöhemmin taas yhteyttä ja kertoi löytäneensä ”kytköksiä” lääkäreiden ja lääkäriasemien sekä vakuutusyhtiöiden väliltä. Tätä koskeva uutinen ilmestyi 12.8. Siinä Juha Pystynen sanoi, ettei tällainen yhteys muodosta jääviyttä.

Jyrki Virolainen jatkoi ristiretketään tekemällä uutisen ilmestymispäivänä kolmannen blogikirjoituksen samasta teemasta. Nyt otsikkona oli ”Rakenteellista korruptiota tuomioistuimissa?”.

Heti seuraavana aamuna Helsingin Sanomat julkaisi Tapiolan ylilääkäriin Ilkka Torstilan haastatteluun perustuvan jutun, jossa hän muun muassa kertoi, että kahta tuomioistuimen sivutoimisena lääkärijäsenenä toiminutta kollegaa oli ammuttu. Väite jäi todentamatta tai tarkastamatta. Vakuutusosoikeudessa tällaisia tapauksia ei tunnettu. Ilta-Sanomat sai jutusta kuitenkin aiheen jatkaa tarinaa otsikolla: ”Kansa raivoaa – vakuutuslääkäri ammuttiin”.

Keskiviikkona 15.8. Yle Uutiset julkaisi ministeri Henrikssonin ison haastattelun. Ministerin mielipiteet olivat maltillisia ja rauhoittelevia. Muutaman kuukauden kestäneestä julkisuudesta hän sanoi, että ”se on ollut aika ikävä keskustelu”.

Sosialidemokraattien sanomalehti Demokraatti teki Juha Pystyestä perjantävieraana aukeaman jutun 17.8. Pystysen mukaan se oli ”ensimmäinen asiallinen lehtijuttu”, koska siinä Pystynen sai rauhassa selostaa tietojansa ja käsityksiään, eikä kirjoittajalla ollut vahvaa ennakoasennetta. Samana päivänä ilmestyi myös Helsingin Sanomien asiallinen ja asiantunteva pääkirjoitus, kirjoittaja oli muun muassa lukenut vakuutusosoikeuden vuosikertomuksen.

Helsingin Sanomien kirjoittelu päättyi tähän lehden omaan pääkirjoitukseen. Samalla alkoi muukin julkinen keskustelu laimentua. Lääkärilehdessä oli vielä Eero Hyväriseen liittyvä kirjoitus, jossa haastateltiin muun muassa oikeusministeriön Ann-Mari Pitkärantaa.

Kohu päättyi elokuun lopussa MTV3:n 45 minuuttia -ohjelman raporttiin, jossa oli jo jälkilämmittelyn makua eikä juurikaan uutta. Ohjelmaa varten Pystystä haastateltiin tunnin verran, mutta haastattelusta käytettiin raportissa vain pari sitaattia. Esimerkkeinä oli kolme yksittäistä tapausta. Myöhemmin MTV3:n sivuille tuli useita virheitä sisältänyt blogikirjoitus. Osa virheistä oikaistiin tai korjattiin Pystysen huomautuksen jälkeen.

Eräällä tavalla Juha Pystynen sai keskustelussa viimeisen sanan, kun Helsingin Sanomien Mielipidesivulla julkaistiin 9.9. hänen kirjoituksensa otsikolla ”Vakuutusosoikeuslakiin esitetyt parannukset pysähtyivät eduskuntaan”. Lehti julkaisi vielä yhden nimimerkillä kirjoitetun mielipiteen, johon vakuutusosoikeustuomari Olli Olanterä vastasi.

5. TUOMIOISTUIN VOI VAIN YRITTÄÄ HALLITA JULKISUUTTA

Vakuutusosoikeutta kohdannut voimallinen ikävä julkisuus nostaa esiin muutamia yleisempiä kysymyksiä, joita kaikissa tuomioistuimissa on paikallaan pohtia. Ensimmäinen liittyy yhteiskunnallisen ongelman käsitteeseen.

Yhteiskunnallisella ongelmalla tarkoitetaan jotain tapahtumaa, kehityskulkua tai asioiden tilaa, joka julkisuudessa määrittyy ratkaisemista vaativaksi ongelmaksi. Esimerkiksi jokin ekologinen seikka voi nousta yhteiskunnalliseksi ongelmaksi dramaattisen onnettomuuden vuoksi. Hyvin tavallista kuitenkin on, että yhteiskunnallinen ongelma syntyy jonkin eturyhmän tai asiantuntijoiden kampanjoinnin seurauksena. Nämä tekevät ongelmasta median kautta julkisen ja kaikkien tiedossa olevan. Keskustelun edetessä yleisö tulee tietoisiksi ongelman ratkaisemisen vaatimuksista, minkä jälkeen alkaa kasvaa kyllästyminen tai ahdistumien aiheen kaivamiseen. Aihe ikään kuin kalutaan loppuun, minkä jälkeen yhteiskunnalliseen keskusteluun nousee uusi ongelmaksi määrittävä aihe.

Vakuutus oikeuden kohdalla kyse oli siitä, että korkeimman oikeuden ratkaisut ja linjaukset olivat vakuutus oikeuden tai kenen tahansa muun tiedossa ja olisivat olleet myös niistä kiinnostuneiden journalistien saatavilla. Aihe nousi kuitenkin julkisuuteen ongelmana vasta sitten, kun KKO:n presidentti otti arvovallallaan kantaa asiaan. Tässä pitää kuitenkin ehdottomasti ottaa huomioon se, että alun perin aiheen määritteli ongelmaksi eläkkeellä oleva professori Jyrki Virolainen blogissaan. Koskelo päätyi välikappaleeksi.

Vakuutus oikeuden kohtaama julkisuus myös eteni samaan tapaan kuin minkä tahansa yhteiskunnallisen ongelman kiertokulku mediassa. Virolaisen ja Koskelon kannanotot loivat ongelman, sitten käsittelyä ryhdyttiin syventämään muun muassa mielestään vääryyttä kokeneiden ihmisten kertomuksilla sekä vakuutuslääkäreiden taustojen penkomisella.

Aihe myös politisoitui pian, kun media kysyi nykyisen ja entisen oikeusministerin mielipiteitä ja kun eräät kansanedustajat ottivat julkisesti kantaa aiheeseen.

Vasta tämän alkukiihkon jälkeen alkoivat ääneen päästä asiantuntijat ja itse osalliset eli vakuutus oikeuden ylituomari ja lääkärit. Kaari taittui alas, kun uutta käsiteltävää ei enää löytynyt ja media itse ryhtyi viileämmin kokoamaan tietoja ja havaintoja yhteen. Helsingin Sanomien pääkirjoitus 17.8. oli eräänlainen päättepiste.

Yhteiskunnallisen ongelman käsitteellä on tuomioistuinten kannalta yleisempää merkitystä siinä, että oikeuslaitoksen piiristä on jatkuvasti löydettävissä aiheita, jotka voidaan julkisuudessa nostaa tähän asemaan. Jokin näistä asioista voi olla aito ongelma, kuten pitkät käsittelyajat, jotkin voidaan saada näyttämään sellaiselta. Siksi tuomioistuinten on hyvä ajoittain pohtia mieltämään sitä, millaiset aiheet voivat julkisuuteen tietyllä tavalla nostettuna aiheuttaa vaivaa ja vahinkoa. Samalla on mahdollista mieltää sitä, miten korjata asiantila tai ainakin varautua vastaamaan julkisuuden paineeseen.

Varautumisessa on paljon kyse kriisiviestinnän menetelmien hahmottamisesta. Vakuutus oikeuden tapahtumien kohdalla pohjalla oli eräänlainen tosielämän kriisi, korkeimman oikeuden kumoamat lukuisat tuomiot, mutta ennen muuta se oli julkisuus kriisi, joka syntyi ja eli mediassa. Lähtökohta löytyy sosiaalisesta mediasta, Jyrki Virolaisen tarkoituksellisesti vakuutus oikeut-

ta moittivasta blogikirjoituksesta, ja se kehittyi täyteen mittaansa Helsingin Sanomien jatkuvasti kehittyneessä uutisoinnissa.

Vakuutusosoikeuden näkökulmasta tapahtumista kehittyi julkisuuskriisi erityisesti sen vuoksi, että tuomioistuimen osaaminen, uskottavuus ja riippumattomuus asetettiin kyseenalaiseksi. Erityisen arvostelun kohteeksi joutuivat tuomioistuimen sivutoimiset asiantuntijat, vakuutuslääkärit.

Yksittäisten, asiansa oikeudessa hävinneiden kritiikki on vanhastaan vakuutusosoikeudessa tuttua, mutta nyt mukana oli paljon muitakin arvostelijoita. Merkittävimpiä olivat oikeustieteilijät ja poliitikot. Vakuutusosoikeuden ”asiakkaiden” paine kohdistui oikeuteen sekä suorina soittoina, muina yhteydenottoina ja sosiaalisessa mediassa käytävänä keskusteluna että median kautta. Poliitikkojen ja osin myös oikeustieteilijöiden kannanotot synnyttivät poliittista painetta, joka lopulta kuitenkin kääntyi vakuutusosoikeuden eduksi.

Olisiko vakuutusosoikeus voinut välttää tapahtumien kehittymisen tai jontenkin hillitä keskustelua? Kumpikin olisi teoriassa ollut mahdollista ainakin osittain.

Kun vakuutusosoikeudessa oli havaittu korkeimman oikeuden linjaukset, havainto olisi voitu oma-aloitteisesti nostaa julkisesti esiin. Siihen olisi riittänyt yksi julkaistu mielipidekirjoitus tai puheenvuoro. Näillä olisi kyetty heti alkuun osoittamaan, että tilanne on havaittu vakuutusosoikeudessa ja siihen on reagoitu. Tällainen pohdinta on tietysti osittain jälkiviisautta ja teoretisointia. Vastaavia tilanteita voisi syntyä hyvin monista seikoista, eikä kaikkia kuitenkaan voi ennalta aavistaa.

Keskustelun hillitseminen tai edes ohjaaminen toiseen suuntaan olisi ehkä ollut helpompaa. Kriisiviestinnässä nopea vastaaminen arvosteluun on tärkeää, samoin rehellisyys, avoimuus ja nöyryys havaittujen virheiden edessä. Apuna kannattaa käyttää viestinnän ammattilaisia, sekä heidän osaamisensa että töiden jakamisen vuoksi. Keskustelua pitää myös käydä samoilla areenoilla, joissa arvostelua ilmenee; nyt vakuutusosoikeus jätti tietoisesti sosiaalisen median sivuun ja keskittyi valtamediaan.

Viimeinen huomio liittyy järjen ja tunteen ristiriitaan. Kun jokin tapahtuma kuohuttaa ihmisten mieltä, se johtuu useammin sen synnyttämästä tunteesta – ällistyksestä, vihasta, sympatiasta, kateudesta, ihailusta, järkytyksestä – kuin puhtaasti rationaalisesta arvioinnista. Oikeustieteellisessä koulutuksessa samoin kuin tuomioistuinten toiminnassa on korostetusti kyse lain tarkastelusta, eikä tässä tunteellisuudella ole juuri sijaa. Viestinnässä tunteet ovat usein hallitseva muuttuja.

Ylituomari Juha Pystynen kuvaili myöhemmin kesän 2012 tapahtumia rasakaaksi ajaksi. Hänellä tai vakuutusosoikeudella ei ollut oikeastaan ”minkäänlaisia kokemuksia” tällaisesta julkisuudesta eikä myöskään apuna median tuntevia viestinnän ammattilaisia. Julkisuus alkoi täysin yllättäen ja ”alussa saattoi vain vastailta toimittajille”. Pystynen mukaan ”ensimmäiset viikot olivat vähän seläistä selviytymiskamppailua”, eikä hän ollut itse kovin aktiivinen.

Ikävä julkisuus innosti vakuutusosoikeutta aiemminkin arvostelleita ihmisiä osallistumaan keskusteluun etenkin sosiaalisessa mediassa. Puheenvuoroja ja

mielipiteitä esittivät vakuutusosoikeuden ”vakioarvostelijat”, asiansa oikeudessa hävinneet sekä näiden edusmiehet ja -naiset. Pystysen päätöksellä näihin ei kuitenkaan tartuttu kommentoimalla ja oikomalla. Yhtään tiedotettakaan vakuutusosoikeus ei tehnyt, vaikka sellaista harkittiin.

Kesälomien jälkeinen kuukausi oli selvästi kiihkeämpää kuin koko tapahtumat alkuun saattanutta kesäkuista uutista seuranneet viikot. Ensimmäiset puolitoista viikkoa julkisuus oli hyvin yksipuolisesti vakuutusosoikeutta arvostelevaa. Vasta sen jälkeen keskustelusta tuli tasapuolisempaa ja vakuutusosoikeuden toimintaa ymmärtävämpää. Demokraatissa julkaistu Pystysen haastattelu sekä Helsingin Sanomien maltillinen pääkirjoitus päättivät neljä viikkoa kestäneet kohun.

Pystysen mukaan eräs opetus oli se, että tällaisiin tilanteisiin pitää varautua ja valmistautua. Hän myös sanoo, että vakuutusosoikeuden omasta henkilöstöstä olisi pitänyt pitää parempaa huolta, koska julkisuuden paine kosketti kaikkia, sekä median välityksellä että myös yksittäisten yhteydenottojen kautta. Pystysen ehkä myös teki liikaa itse, vaikka olisi voinut pyytää tukea. Kaikki ovat oikeita huomioita.

Jotain hyvää tapahtumasarjasta kuitenkin syntyi: edellisen hallituskauden aikana rauennut hanke uudistaa vakuutusosoikeuden toimintaa lähti nyt nopeasti liikkeelle. Oikeusministeri sitoutui julkisesti viemään muutoksen eduskuntaan.

6. PERINTEISET NÄKEMYKSET PITÄÄ PÄIVITTÄÄ

Tuomioistuinten näkökulman julkisuuteen voi tiivistää muutama perusväitteeseen.

Periaatteessa tuomioistuimet ovat julkisuuden suuntaa myönteisiä, mutta käsillä olevien asioiden ja annettujen ratkaisujen julkisuus määrittyy ensi sijassa oikeudellisin perustein, ei yhteiskunnallisin syin tai yleisen kiinnostavuuden perusteella. Tuomioistuimet haluavat myös säännellä käsittelemiensä asioiden julkisuutta. Suhteessa mediaan se näkyy etäisyytenä, sulkeutuneisuutena ja jopa epäluuloisuutena. Media nähdään usein ”oikeaa” työtä rasittavana häirikkönä eikä yleisön palvelijana. Siksi median pyynnöt koetaan helposti ”ylimääräiseksi” vaivaksi.

Osaksi tämä johtuu siitä, että tuomioistuimissa on vain vähän viestinnän ammattilaisia. Julkisuutta koskevia ratkaisuja joutuvat tekemään kansliahenkilökuntaan kuuluvat tai tuomarit ja muut juristit. Ensin mainitut ovat arkoja tai heiltä puuttuu valta päättää julkisuuskysymyksistä. Juristit puolestaan ovat oman osaamisalueensa ulkopuolella, koska oikeustieteellinen koulutus ei anna juuri minkäänlaisia viestinnällisiä valmiuksia.

Tuomioistuimet myös harkitsevat hyvin tarkkaan pyydettyjen tietojen tai asiakirjojen luovuttamista ja tulkinnanvaraisissa tilanteissa nojaavat herkästi salassapidon suuntaan sen sijaan, että soveltaisivat julkisuusperiaatetta rohkeasti ja laventavasti. Usein yksilön ja yksityisyyden suojaa arvostetaan enemmän kuin sananvapautta tai julkisuusperiaatetta

Kakki nämä näkemykset on hyvä altistaa uuteen tarkasteluun.

Joukkotiedotus rikosprosessin ongelmana

Matti Tolvanen

1. MISTÄ ONGELMASTA ON KYSYMYS?

Joukkotiedotusvälineillä on modernissa oikeudenhoidossa tärkeä, oikeastaan välttämätön rooli. Rikosoikeudellisen järjestelmän teho perustuu siihen, että ihmiset tulevat tietämään sallitun ja kielletyn käyttäytymisen rajat sekä sen, mitkä teot ovat suorastaan rangaistavia. Tiedotusvälineet myös kertovat, mitkä ovat rikoksen seuraamukset konkreettisesti tapauksessa tai yleisesti. Keskeinen järjestelmän tehon ylläpitäjä on luottamus. Oikea-aikainen ja sisälöltään punnittu uutisointi on omiaan ylläpitämään luottamusta siihen, että rikosoikeudellinen järjestelmä toimii tehokkaasti ja oikeudenmukaisesti.

Rikosuutisointi on myös yksi demokraattisen oikeusvaltion tunnusmerkki. Tiedonvälitys mahdollistaa kansalaiskeskustelun ja antaa eväitä myös rangaistusjärjestelmän ja sen eri toimijoiden tietoon perustuvaan kritiikkiin. Asiansa osaava toimittaja voi herättää poliittiset päättäjät pohtimaan lainsäädännön muuttamisen tarvetta tai viranomaiset pohtimaan käytäntöjensä asian- ja ajanmukaisuutta. Oikea tiedonvälitys ehkäisee ja poistaa väärinkäsityksiä. Puuttamalla perättömiin huhuihin tiedonvälitys voi myös estää aiheettoman rikollisuuden pelon syntymistä.

Tiedonvälityksellä on myönteisiä vaikutuksia myös rikosasian *esitutinnan* aikana. Poliisi voi käyttää tiedotusvälineitä rikostapahtuman todistajien löytämiseksi. Myös rikoksesta epäillyn tunnistamisessa tai tavoittamisessa julkisuudella on tärkeä sija. Julkisuus voi vaikuttaa preventiivisesti. Poliisi tiedottaa tiedotusvälineissä uusien rikosten riskistä ja yrittää näin tavoittaa erityisesti ne, jotka ovat vaarassa joutua uusien rikosten uhreiksi. Tällaista tiedottamista on käytetty erityisesti seksuaalirikosten, anastusten ja petosrikosten ehkäisyssä.

Joukkotiedotus on kuitenkin myös rikosoikeudenhoidon ongelma. Erityisesti esitutinnan aikaiseen uutisointiin liittyy monia vaikeasti hallittavia ongelmia. Ennenaikainen uutisointi saattaa suorastaan tuhota näytön hankkimisen rikoksesta. Liian aikainen rikosepäilyn ilmitulo saattaa ensinnäkin antaa rikokseen syyllistyneille aiheen todisteiden hävittämiseen tai pakenemiseen. Julkisuuteen saatetut tiedot rikoksesta voivat myös heikentää ratkaisevasti poliisin mahdollisuuksia hankkia näyttöä rikoksesta tai vaikuttaa haitallisesti todistajien kertomusten näyttöarvoon. Jälkikäteen voi olla vaikea hahmottaa, mikä todistajan kertomuksessa on hänen omaan havaintoonsa pe-

rustuvaa ja mihin kertomukseen osaan ovat vaikuttaneet julkisuudessa olleet tiedot rikoksesta, tekijästä ja teko-olosuhteista.

Esitutkinnan aikainen tiedottaminen voi loukata olettaa syyttömyydestä. Rikosprosessissa vallitsee sääntö, jonka mukaan rikoksesta epäiltyä on kohdeltava syyttömänä siihen saakka, kun syyllisyys on tuomioistuimen lainvoimaisella tuomiolla vahvistettu. Julkisuus voi loukata tätä olettaa ainakin kolmella tavalla. Ensinnäkin tuomioistuimen jäsenille saattaa muodostua näytön objektiivista arviointia rasittava ennakkokäsitys syyllisyydestä. Toiseksi julkisuus voi vaarantaa epäillyn mahdollisuudet asianmukaiseen puolustukseen. Kolmanneksi esitutkinnan aikana vahvistunutta leimaa syyllisyydestä voi olla vaikeaa tai suorastaan mahdotonta kumota tosiasiallisesti. Tarkoitan tässä sitä mielikuvaa, joka suurelle yleisölle muodostuu teosta ja sen tekijästä. On hyvinkin mahdollista, että esitutkinnan aikana syylliseksi leimattua pidetään syyllisenä siitä huolimatta, että tuomioistuin on hylännyt syytteen toteen näyttämättömänä. Syyllisen leima puolestaan voi varjostaa epäillyn koko lopuelämänsä ja haitata hänen menestystään.

Julkisuus voi olla piinallista rikoksen uhreille ja silminnäkijöille. On aihetta kysyä, miksi rikoksen uhrille on lupa aiheuttaa ylimääräistä kärsimystä rikostapahtuman julkisella ruotimisella. Uhrin oikeudet korostuvat erityisesti silloin, kun rikos kohdistuu ihmisen yksityisyyden suojaan korostetusti liittyviin oikeushyviin (henki, terveys, seksuaalinen itsemääräämisoikeus).

Prosessin tavoitteena on rikosteon järkyttämisen oikeustilan normalisoiminen. Oikeudenhoidon ideaalina on rationaalisuus ja yksittäistapauksen erityispiirteiden huomioon ottaminen. Rikosprosessi ja rikosoikeus ilmentävät muodollista, normeihin sidottua sosiaalista kontrollia. Joukkotiedotuksessa puolestaan on paljon moralisoivia piirteitä ja tunteisiin vetoamista, liioittelua, yleistämistä ja yksinkertaistamista. Poliitikot reagoivat herkästi tiedotusvälineiden viestiin ja seurauksena on yleensä vaatimus rangaistustason kovanamisesta ja epäiltyjen oikeuksien rajoittamisesta. Myös poliisit hyödyntävät tavan takaa joukkotiedotusta ajaessaan vaatimuksiaan laajemmista pakkokeinoista poliittisella agendalla. Kysymys on vuorovaikutuksesta: joukkotiedotusvälineet perustavat uutisointinsa poliisilta saamiinsa tietoihin ja poliisit puolestaan hyödyntävät tiedotusvälineiden kirjoittelua omien ammatillisten etujensa ajamisessa.

Käsittelen tässä artikkelissa erityisesti joukkotiedotuksen ”saastuttavaa” vaikutusta rikosprosessiin, ristiriitaa julkisuuden tarpeiden ja syyttömyysolettaman välillä, yksityisyyden suojaa sekä julkisuuden vaikutusta rangaistukseen (sanktiokumulaatiota). Otan tarkasteluun myös rikosprosessiin suoranaisesti liittymättömän joukkotiedotuksen ja sen suhteen rikosprosessiin. Aivan aluksi on aihetta tarkastella, miten esitutkinnan aikaista julkisuutta on säännelty Suomen lainsäädännössä.

2. JULKISUUS ESITUTKINNASSA

Julkisuusperiaate on yksi keskeisistä demokraattisen oikeusvaltion lähtökohdista ja sen mukainen tiedonsaantioikeus on kirjattu perustuslain 12 §:ään. Se on perusoikeus, jota voidaan rajoittaa vain välttämättömistä syistä. JulkL (621/1999) 19 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta. Julkisuusperiaatteen avulla kansalaiset voivat harjoittaa viranomaiskontrollia. Asianosaiselle on vastaavasti tärkeää saada tietoonsa sellaiset seikat, jotka vaikuttavat tai ovat vaikuttaneet hänen asiansa käsittelyyn ja ratkaisuun.

Rikosprosessia koskeva julkisuussäätely jakautuu esitutkintaa ja oikeudenkäyntiä koskevaan lainsäädäntöön. Oikeudenkäyntiä edeltävän esitutkinnan ja esitutkinta-asiakirjojen julkisuudesta säädetään esitutkintalaissa ja viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa eli julkisuuslaissa. Oikeudenkäyntiä ja oikeudenkäyntiasiakirjoja koskeva laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa (YTJulkL, 370/2007) tuli voimaan 1.10.2007. Sen säätämisen keskeisenä ajatuksena oli, että oikeudenkäyntiin liittyvä julkisuus ja salassapito perustuvat kokonaisuudessaan tähän lakiin. Lakia sovelletaan oikeudenkäynnin ja oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuuteen valtakunnanoikeudessa, korkeimmassa oikeudessa, hovioikeudessa, kärjäoikeudessa, työtuomioistuimessa ja sota-oikeudessa. Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettua *yleislakia* (JulkL, 621/1999) sovelletaan oikeudenkäyntiin ja oikeudenkäyntiasiakirjoihin vain siltä osin kuin tuomioistuinta koskevassa *erityislaissa* ei toisin säädetä (YTJulkL 2 §).

Esitutkinta-asiakirjojen julkisuudesta säädetään (uuden 1.1.2014 voimaan tulevan) ETL 9 luvun 7 §:n viittaussäännöksen mukaan JulkL 24 §:n 1 momentin 3 kohdassa. Tämän säännöksen mukaan esitutkinta-asiakirjat ovat lähtökohtaisesti salaisia siihen saakka, kunnes asia on ollut vireillä tuomioistuimen istunnossa taikka kun syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai kun asia on jätetty sikseen. Salassapito on pääsääntö, josta voidaan poiketa silloin, jos tiedon antaminen esitutkinta-asiakirjoista

- 1) ei vaaranna rikoksen selvittämistä, tai
- 2) ei ilman painavaa syytä aiheuta asianosaiselle vahinkoa tai kärsimystä, tai
- 3) ei estä tuomioistuinta käyttämästä oikeuttaan määrätä asiakirjojen salassapidosta.

Näiden edellytysten täytyessä esitutkinta-asiakirjoista tulee julkisia jo ennen esitutkinnan päättymistä.

Esitutkinnasta *tiedottamisesta* säädetään ETL 11 luvun 7 §:ssä. Säännöksen 1 momentin mukaan esitutkinnasta tiedottamistarvetta arvioitaessa kriteereinä ovat asian yhteiskunnallinen merkitys, sen herättämä yleinen mielenkiinto, rikoksen selvittäminen, rikoksesta epäillyn tavoittaminen, uuden rikoksen estäminen tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estäminen. Tiedottaminen on tehtävä niin, ettei ketään aiheuttomasti saateta epäilyksenalaiseksi tai kenel-

lekään tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa. Tiedottamisella tarkoitetaan yksittäisen tapauksen saattamista yleisön tietoon. Tiedottamisesta on erotettava yleisten esitutkintaa koskevien tilastotietojen ja muiden vastaavien tietojen julkistaminen.

Uuden (1.1.2014 voimaan tulevan) esitutkintalain 11 luvun 7 §:n 2 momentin mukaan henkilön nimen tai kuvan saa antaa julkisuuteen vain, jos se on välttämätöntä

- 1) rikoksen selvittämiseksi
- 2) rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi
- 3) uuden rikoksen estämiseksi tai
- 4) rikoksesta aiheutuvan vahingon estämiseksi.

Rikoksella voi olla yhteiskunnallista merkitystä epäillyn merkittävän aseman kautta tai sen vuoksi, että rikoksen vaikutukset ulottuvat laajalle. Nämä seikat voivat vaikuttaa myös yleisen mielenkiinnon heräämiseen. Kiinnostusta saattaa herättää myös esimerkiksi poikkeuksellinen yksittäinen henkirikos uhriin liittyvien seikkojen tai uhrien suuren lukumäärän vuoksi. Esitutkintalain 11 luvun 7 §:n säännös koskee myös tapauksia, joissa poliisi tyypillisesti tarvitsee yleisön apua tai joissa on tarpeen varoittaa yleisöä rikoksen haitallisista seurauksista. Esimerkkinä muusta vastaavasta syystä voidaan mainita tilanne, jossa asianomistajia tiedotusvälineiden kautta kehoitetaan ilmoittautumaan esitutkintaviranomaiselle kuulustelemista varten.

Esitutkintalain 11 luvun 7 §:n 1 momentissa mainittu kielto olla aiheuttamatta tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa koskee kaikkia henkilöitä riippumatta siitä, onko heillä kysymyksessä olevassa esitutkinnassa määriteltyä asemaa vai ei. Kielto koskee esimerkiksi sekä asianomistajaa että täysin ulkopuolisia henkilöitä. Toisaalta henkilön julkisuuteen tuominen rikoksesta epäiltynä edellyttää vahvaa rikosepäilyä tukevaa selvitystä. Kynnys nimen ja kuvan julkistamiseen on korkea. Tähän liittyy lisäedellytys, ettei ketään saa aiheuttomasti saattaa epäilyksenalaiseksi ja että kenellekään ei saa tarpeettomasti aiheuttaa vahinkoa tai haittaa. Erityisesti on pyrittävä siihen, että henkilö saa tiedon itseään koskevästä rikosasiasta muuten kuin tiedotusvälineiden kautta. Tämä koskee esimerkiksi tietoa siitä, että henkilö on joutunut epäillyn asemaan tai että henkilön lähiomainen on joutunut henkirikoksen uhriksi.

Tiedottaminen riippuu tapauskohtaisesta harkinnasta. Säännös ei sinällään aseta esitutkintaviranomaiselle tiedottamisvelvollisuutta. Valtionhallinnossa noudatettavasta JulkL 20 §:stä ilmenevä avoimuuden periaate on otettava huomioon muun sääntelyn asettamissa rajoissa. Viranomaisten on tiedotettava toiminnastaan, palveluistaan sekä yksilöiden oikeuksista ja velvollisuuksista. Esitutkintaperiaatteiden huomioon ottamisesta säädetään selvyyden vuoksi ETL 11 luvun 7 §:n 3 momentissa. Tällä viitataan esimerkiksi ETL 4 luvun tasa-puolisuusperiaatteeseen, syyttömyysolettamaan, suhteellisuusperiaatteeseen, vähimmän haitan periaatteeseen ja hienotunteisuusperiaatteeseen.

Esitutkintalain 11 luvun 7 §:n mukaan oikeus antaa tietoja esitutkinnasta julkisuuteen on tutkinnanjohtajalla ja hänen esimiehillään sekä uutuutena

heidän määrämällä muulla virkamiehellä. Oikeus tietojen antamiseen on myös syyttäjällä esitutinnan päättymisen jälkeen. Esitutkintaan voivat liittyä myös viranomaistiedotteet ja hätätiedotteet. Kiireellisissä tapauksissa voidaan antaa viranomaistiedote tai hätätiedote radiossa ja/tai televisiossa. Hätätiedote annetaan silloin, kun ihmishenki on välittömässä tai ilmeisessä vaarassa tai on huomattavien omaisuus- tai ympäristövahinkojen uhka. Viranomaistiedote voidaan antaa silloin, kun kysymys on esimerkiksi ihmisen katoamisesta, vaarallisista aineista, lääkkeiden tai polttoaineiden jakelussa tapahtuneista virheistä tai hätänumeroihin soiton estävistä teleliikenteen häiriöistä. Liikennetiedotteita voidaan antaa esimerkiksi liikenteen sujuvuuteen vaikuttavista liikennevahingoista.

3. ENNENAIKAISEN JULKISUUDEN HAITTA NÄYTÖN ARVIOINNIN NÄKÖKULMASTA

Esitutkinnasta tiedottaminen on asia, jossa erilaiset oikeusperiaatteet joutuvat keskinäiseen kilpailutilanteeseen. Epäiltyä on suojeltava julkisuudelta, koska häntä on esitutkinnassa kohdeltava syyttömänä. Esitutkinta on pahasti epäonnistunut, jos syytön ihminen leimataan yleisön silmissä syylliseksi. Rikoksen selvittämistä ja jopa uusien rikosten estäminen voivat kuitenkin vaatia epäillyn nimen, jopa kuvankin julkistamista. Tiedotusvälineet haluavat antaa kansalaisille tietoa. Jos ne eivät saa sitä esitutkintaviranomaisilta, ne hankkivat sen muulla tavoin. Lisäksi tiedotusvälineet julkaisevat mieluummin luotettavaa tietoa.

Tässä on ensi sijassa kysymys jännitteestä sananvapauden ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin välillä. Miten turvata rikoksesta epäillylle oikeus puolueettomaan oikeudenkäyntiin, jos häntä vastaan puhuvaa näyttöä käsitellään laajasti julkisuudessa? Näytön ja tuomion tulee perustua asiassa esitettyyn syyteeseen, syytetyn vastaukseen, oikeudenkäynnissä esitettyyn todisteeseen ja asiaan soveltuviin normeihin. Riski esitutkinnan aikaisen julkisuuden "saastuttavasta" vaikutuksesta on erityinen silloin, kun näytön arvioinnissa on mukana maallikkotuomareita. Kaikkein hälyttävien on tilanne maissa, joissa valamiehistö päättää syyllisyydestä. Suomessa lautamiehillä on yksilöllinen äänioikeus ja he voivat äänillään tuomita syytetyn vastoin puheenjohtajana toimivan ammattituomarin kantaa. Riskiä julkisuuden vaikutuksesta pienentää ensinnäkin se, että käytävissä on aina mahdollisuus käsitellä monimutkainen asia kolmen ammattituomarin kokoonpanossa ilman lautamiehiä. Toiseksi lautamieskokoonpanossakin näyttöä arvioivat lautamiehet ja ammattituomari yhdessä. Vaikka ammattituomaritkin voivat olla prosessin ulkopuolisille vaikutuksille alttiita, voidaan kuitenkin perustellusti olettaa, että heillä on koulutuksensa ja ammattikokemuksensa puolesta verrattomasti paremmat valmiudet tunnistaa ja eliminoida epäasianmukaiset vaikuttimet kuin maallikkojäsenellä. Angloamerikkalaisen valamiesoikeuden järjestelmässä räi-

keimmät ylilyönnit esitutkinnan ja oikeudenkäynnin aikaisessa julkisuudessa ovat johtaneet tuomioiden kumoamiseen tai siihen, että koko oikeudenkäynti on jouduttu järjestämään uudelleen, uudella valamiehistöllä.

Tiedotusvälineet noudattavat toiminnassaan *hyvää journalistista tapaa*, joka on ilmaistu mediamaailman itsensä hyväksymässä *Journalistin ohjeet* nimisessä eettisessä ohjeistossa. Uudistetut ohjeet tulivat voimaan 1.1.2011. Mediamaailma on sopimuksella perustanut *Julkisen sanan neuvoston* (JSN), joka valvoo hyvän journalistisen tavan noudattamista. Kysymyksessä on maailmassa yleinen median *itsesääntelyjärjestelmä*. Tiedotusvälineet ovat sitoutuneet siihen, että hyvän journalistisen tavanvastaisista artikkeleista, kuvista, radio ja TV-ohjelmista ja muista vastaavista saadaan kannella JSN:lle. Jos JSN toteaa hyvää journalistista tapaa rikohtanut, rikkonut tiedotusväline on velvollinen julkaisemaan JSN:n antaman langettavan päätöksen (sähköiset tiedotusvälineet esittävät päätöksestä lyhennelmän) lyhyen määräajan kuluessa päätöksen antamisesta.

Poliisilla, syyttäjällä ja tuomioistuimella on varsin vähän keinoja hillitä julkista keskustelua. Asiakirjojen julkisuutta sääntelevä lainsäädäntö ei estä tiedotusvälineitä saamasta ainesta uutisointiin asianosaisilta tai muista viranomaistahon ulkopuolisista lähteistä. Räikeimpiin tapauksiin toki soveltuvat säännökset kunnian ja yksityiselämän suojasta. Varsin usein käy kuitenkin niin, että myös rikoksesta epäilty lähtee mukaan julkisuuspeliin. Rikoksesta epäilty alkaa puolustautua rikosepäilyä vastaan joukkotiedotusvälineissä ja esittää tässä yhteydessä näyttöä oman kantansa tueksi. Käytössä tässä julkisuuspelissä eivät ole vain perinteiset joukkotiedotusvälineet vaan laaja interaktiivinen sosiaalinen media. Joissain tapauksissa syytetty on oikeudenkäynnin vielä ollessa kesken tullut julkisuuteen television ajankohtaisohjelmassa ilmeisenä tarkoituksenaan saada ainakin suuri yleisö vakuuttuneeksi omasta syyttömyydestään ja siitä, että hänen syyllisyyttään tukeva näyttö on hankittu perustavanlaatuisia oikeusturvanormeja rikkomalla. Syytetyn tukena julkisuudessa ovat esiintyneet näkyvästi myös heidän oikeusavustajansa. Syyttäjät ja poliisi ovat puolestaan puolustaneet omia näkemyksiään ja toimiaan siinä määrin kuin esitutkinnan ja oikeudenkäynnin aikaista julkisuutta sääntelevä normisto antaa myöten, joskus näitäkin rajoja koetellen. Tällöin voidaan aiheellisesti puhua aidosti ilmiöstä ”Trial by massmedia”.

4. JULKISUUS JA OLETTAMA SYYTTÖMYYDESTÄ

Syyttömyysolettama perustuu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklaan ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 48 artiklaan. Niiden mukaan jokaista syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on näytetty laillisesti toteen. Suomen kansallisessa lainsäädännössä syyttömyysolettama on ilmaistu uuden esitutkintalain 4 luvun 2 pykälässä, jonka mukaan epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä. Syyttömyysolettaman ideologiset juuret ovat common law-järjestelmässä.

Syyttömyysolettama ei vaikuta siihen, mitä joku ihminen *on* tehnyt. Tässä mielessä epäily on syyllinen tai syytön riippumatta siitä, miten häntä prosessissa kohdellaan. Kysymys on vain siitä, miten epäiltyä pitää *kohdella*. Toiseksi rikosoikeudellista syyttömyyttä tai syyllisyyttä on vain rikosoikeuden järjestelmän sisällä. Rikosoikeudellisesti syyllinen johonkin tekoon on se, jonka todetaan rikosprosessissa tehneen teon, joka on säädetty laissa rangaistavaksi. Lisäksi on edellytettävä, että muutkin rangaistusvastuun edellytykset (esimerkiksi syntyakeisuus) täyttyvät, eikä käsillä ole oikeuttamisperustetta. Syyttömyysolettama suojaa jokaista rangaistavaksi säädetystä teosta epäiltyä riippumatta siitä, mikä on prosessin lopputulos.

Näytön arvioinnista on esitetty erinäisiä teoreettisia malleja. Suomenkin oikeuskirjallisuudessa on viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana saanut kannatusta hypoteesimetodi. Se tarkoittaa oikeudenkäynnin tasolla suunnitellen seuraavaa. Syyttäjän syyte on väite (hypoteesi) oletetusta tapahtumainkulusta, jonka syyttäjä katsoo toteuttavan nimetyn rikoksen tunnusmerkistön. Syyttäjän tehtävä on näyttää hypoteesinsa toteen. Puolustus pyrkii horjuttamaan syyttäjän hypoteesia joko osoittamalla siinä heikkouksia tai esittämällä vaihtoehtoisia hypoteeseja. Puolustuksen päämääränä on (kiistetyssä asiassa) herättää tuomioistuimessa järkevä epäily syytettä vastaan.

Syyttömyysolettaman mukaista on ottaa esitutkinnan pohjaksi *nollahypoteesi*, jonka mukaan rikoksesta epäilty on syytön. Tämän hypoteesin rinnalle luodaan *vaihtoehtoisia hypoteeseja*. Näin hypoteeseja voi olla useita: a) on sattunut rikokseksi väitetty tapahtuma, b) tämä tapahtuma toteuttaa rikoksen tunnusmerkistön, c) epäilty henkilö on teon tekijä, d) epäilty ei ole tekijä, e) tapaukseen ei sovellu oikeuttamisperuste, f) tapaukseen soveltuu oikeuttamisperuste, g) ei ole sattunut mitään rikokseksi väitettyä tapahtumaa, h) tapahtuman tosiseikat eivät toteuta rikoksen tunnusmerkistöä, i) tapaukseen soveltuu koventamisperuste j) syyteoikeus ei ole vanhentunut tai k) syyteoikeus on vanhentunut. Tämä on vain esimerkkiluettelo, vaihtoehtoisia hypoteeseja voi olla muitakin. Nollahypoteesi käy sitä epätodennäköisemmäksi mitä enemmän syyllisyyttä tukevat hypoteesit vahvistuvat.

Syyttäjän syyteen pohjana on tietty oletama tapahtumien kulusta, jonka hän pyrkii näyttämään toteen. Tuomioistuimen sen sijaan pitää ottaa harkintansa pohjaksi nollahypoteesi, joka korvautuu syyttäjän esittämällä hypoteesilla silloin, kun syyttäjän todistelu on niin vankkaa, ettei sen oikeellisuudesta jää enää varteenotettavaa epäilyä. Oikeudenkäynnissä syyttömyysolettama on tuomioistuimelle suunnattu käsky olettaa syytetty syyttömäksi siihen asti kun tuomioistuin tuomiota harkitessaan vakuuttuu syyttäjän hypoteesin tulleen näytetyksi.

Esitutkinnan aikainen laaja julkisuus voi sekoittaa syyttömyysolettaman mukaista hypoteesirakennelmaa usealla tavalla. Se voi ensinnäkin vahvistaa poliisin hypoteesia, mutta se voi myös estää vaihtoehtoisten hypoteesien pohdinnan. Puolustuksen voimakas esiintulo julkisuudessa ei välttämättä helpota vaihtoehtoisten tapahtumainkulkujen pohdintaa vaan saattaa päinvastoin asettaa esitutkintaviranomaiset puolustuskannalle, jossa nämä viranomaiset

pyrkivät saamaan yksipuolisesti tukea omalle olettamukselleen tapahtumien kulusta. Tutkinnan puolueettomuutta saattavat heikentää myös tiedotusvälineissä ja sosiaalisessa mediassa esitetyt arviot jutussa hankitun näytön vahvuudesta ja merkityksestä rikosoikeudellisen vastuun määrittämisessä.

5. ESITUTKINNAN AIKAINEN JULKISUUS JA YKSITYISELÄMÄN SUOJA

Uutisoinnin ja yksityisyyden suojan suhdetta arvioidaan seuraavilla kriteereillä. Huomioon otetaan ensinnäkin epäillyn rikoksen laatu, toistuvuus, vakavuus, tekotapa, kesto, suunnitelmallisuus ja rikosten määrä. Toiseksi on arvioitava epäillyn rikoksen kohdetta ja rikoksella loukatun tai vaarannetun intressin tärkeys. Mitä pidempi aika rikoksesta on kulunut sitä pidättyvämpää pitäisi uutisoinnin olla. Neljänneksi on korostettu prosessin vaiheen merkitystä. Jo lain perusteella uutisointi on vapaampaa tuomiosta kuin asian alustavasta selvittelystä tai esitutkinnasta.

Erittäin tärkeä kriteeri on epäillyn yhteiskunnallinen asema ja se, liittyykö rikosepäily hänen julkiseen toimintaansa. Yhteiskunnallista merkitystä rikoksella saattaa olla epäillyn merkittävän aseman kautta tai sen vuoksi, että rikoksen vaikutukset ulottuvat laajalle. Nämä seikat voivat olla vaikuttamassa myös yleisen mielenkiinnon heräämiseen. Mielenkiintoa saattaa herättää myös esimerkiksi poikkeuksellinen yksittäinen henkirikos uhriin liittyvien seikkojen tai uhrien suuren lukumäärän vuoksi.

Tähän liittyy kysymys uutisoinnin ennakoitavuudesta epäillyn näkökulmasta. Tavalliselle työmiehelle ei ole ennakoitavaa, että hänen rattijuopumusepäilystään uutisoidaan niin, että epäily on siitä vaikeuksista tunnistettavissa. Sen sijaan julkisuus on ennakoitavaa, jos samaan rikokseen syyllistyy poliisijohtaja tai kansanedustaja. Merkitystä on myös uutisoinnin tapa. Viileän asiallinen ja poliisilta saatuihin tosiasioihin pitäytyvä uutisointi on perustelumpaa kuin lehden levikin lisäämiseen tähtäävä kirkuva otsikkojulkisuus. Uutisoinnissa tulee aina korostaa sitä, että kyse on vasta rikosepäilystä ja myös epäillylle tulee varata tasapuolisesti tilaisuus omien näkemystensä esittämiseen. Uutisoinnin pitää olla todenperäistä ja tietojen paikkansa pitävyyden tarkistamiseen on käytettävä aikaa ja voimavaroja. Henkilöllisyyden paljastaminen esitutkinnan aikana on riskialtista, mutta sallittua etenkin silloin, kun henkilö on merkittävässä asemassa ja silloin, kun henkilöllisyys on jo tullut muuta kautta yleisön tietoon. Rikokseen liittymättömiä yksityiselämän piiriin kuuluvia tietoja ei pääsääntöisesti ole lupa julkaista.

Edellä on käsitelty lähinnä rikoksesta epäillyn yksityiselämän suojaa. Yleensä rikoksella on kuitenkin myös uhri. Erityisen suojan tarpeessa ovat alaikäiset tai muuten haavoittuvat uhrit. Rikoksen laatu merkitsee paljon. Raskaasti henkilöön käyvien rikosten (väkivalta- ja seksuaalirikokset) uhrien suoja on erityisesti huomioon otettava tekijä uutisoinnissa. Myös perheväkivallasta uutisointi voi olla omiaan aiheuttamaan ylimääräistä kärsimystä uh-

rille ja hänen lähipiirilleen. Oikeus yksityiselämän suojaan on taattu Euroopan Neuvoston ihmisoikeussopimuksessa (8 artikla). Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on korostanut, että myös rikoksen uhrien ja todistajien oikeus yksityisyyteen tulee ottaa vakavasti.

6. RIKOSPROSESSIIN SUORANAISESTI LIITTYMÄTÖN RIKOSUUTISOINTI

Tässä on kysymys kolmesta tilanteesta, joilla ei ole yhteyttä *käynnissä olevaan* esitutkintaan tai rikosprosessiin tuomioistuimessa. Niin sanottu tutkiva journalismi paljastaa ensinnäkin tekoja, joista sittemmin voidaan aloittaa esitutkinta. Tästä toiminnasta on suuri hyöty poliisille, mutta siihen liittyy myös riskejä. Hyvästä yrityksestä huolimatta tiedotusvälineen tekemä kartoitus voi jäädä yksipuoliseksi. Pahimmillaan se saattaa johtaa todistusaineiston peitteilyyn ja tuhoamiseen tai aiheettoman rikosepäilyn seurauksena epäillyn yritystoiminnan, työn tai perhe-elämän suuriin vaikeuksiin.

Tutkiva journalismi on toiseksi ulottanut toimintaansa uusille alueille, rikostorjuntaan ja tulevien rikosten paljastamiseen. Kysymys on siitä, että tiedotusvälineet ottavat tietyllä tavalla poliisin roolia. Esimerkkinä voidaan mainita seuraava ohjelmaformaatti. Tunnettua on, että lasten seksuaalisesta hyväksikäytöstä kiinnostuneet yksilöt pyrkivät kontaktiin lasten kanssa internetin keskustelupalstojen ja vastaavien välityksellä. Ohjelmassa lapset tai lapsiksi tekeytyvät antautuvat kontaktiin tällaisen yksilön kanssa. Lapsen tai lapsiksi tekeytyvän henkilön yksilöllisyyttä suojataan niin, ettei katsoja pysty häntä tunnistamaan. Potentiaalisen seksirikollisen keskustelu lapsen kanssa taltioidaan ja esitetään yleisölle. Yhteyden ottaminen lapseen tarkoituksin päästä hänen kanssaan seksuaaliseen kanssakäymiseen on Suomen lain mukaan sellaisenaan rangaistava rikos. Lapsen kontaktia ottavan yksilön henkilöllisyyttä ei paljasteta. Ohjelmaformaatti ei olekaan ongelmallinen pelkästään yksityiselämän suojan kannalta. Lasten suojelun kannalta on ongelma se, jos keskustelun toisena osapuolena käytetään lasta. Suurin pulma on kuitenkin rikosoikeudellinen. Onko kyseessä yllytys rikokseen tai avunanto rikokseen? Onko kyseessä kelvollinen rikoksen yritys, etenkin jos keskustelun toinen osapuoli onkin lapsiksi tekeytyvä aikuinen? Onko keskustelun taltiointi kelvollista todistusaineistoa, koska taltioinnissa on oletettavasti loukattu viestintäsalaisuutta?

Kolmas pulma liittyy toisentyypiseen Tosi-TV -ohjelmamalliin. Television kuvausryhmä seuraa ja kuvaa poliisin aidoissa rikostilanteissa. Kuvauksen kohteena olevien henkilöiden kasvot peitetään, mutta se ei välttämättä takaa sitä, ettei heitä voisi tunnistaa joko vaatetuksen tai oleskelupaikan perusteella. Oman katsojakokemukseni perusteella poliisit ottavat varsin rohkeasti kantaa siihen, mistä kussakin tilanteessa on kysymys ja naureskelevät jälkikäteen kameran edessä sitä, mitä ovat tapauksen yhteydessä nähneet. Ohjelmaformaatti saattaa olla riskialtis sekä syyttömyysolettaman että yksityiselämän suojan nä-

kökulmasta. Jos kuvauksen kohteelta ei ole pyydetty lupaa kuvaamiseen, saattaa olla aiheellista kysyä, voidaanko taltiointia käyttää myöhemmin näyttönä rikosasiassa. Voidaan myös kysyä, mitä naureskeltavaa on rikoksissa tai siinä, että juopunut juttelee julkisella paikalla sekavia.

7. JULKISUUS JA SANKTIOKUMULAATIO

Julkisuus voi olla merkittävä lisärangaistus rikoksesta epäillylle ja rikoksesta tuomitulle. Äärimmäisissä tapauksissa voidaan puhua jopa julkisesta häpeärangaistuksesta. Muinaisessa oikeudessa häpeärangaistus pantiin täytäntöön siten, että tuomittu seiso i kahlittuna julkisella paikalla kaiken kansan nähtävänä tai hänet pantiin kantamaan suurta kiveä torin ympäri. Nykyään vastaava häpeä tuotetaan liioittelevalla otsikkojulkisuudella ja epäillyn henkilöhistorian sekä hänen lähipiirinsä laajalla käsittelyllä mediassa.

Rikosasian saama *poikkeuksellinen julkisuus* saattaa vaikuttaa myös rangaistuksen määräämiseen. Rikoslain 6 luvun 7 §:n mukaan tekijälle rikoksesta johtunut tai tuomiosta aiheutuva muu seuraus voi olla peruste kohtuullistaa rangaistusta.

Säännöstä on oikeuskäytännössä tulkittu varsin ahtaasti (KKO 2006:44). Rikos ja siitä tuomittava rangaistus vaikuttavat haitallisesti tuomitun elämään ja hänen liikeyrityksensä menestykseen. Tämä on oikeastaan rangaistuksen eräs tunnusmerkki: rangaistuksen tarkoituksena on tuottaa haitallista kokemusta, kärsimystä ja piinaa tuomitulle.

Säännöksen soveltamisessa otetaan erityisesti huomioon, missä asemassa rikokseen syyllistynyt oli teon tehdessään ja miten ennakoitavaa julkisuus oli. Merkittävässä asemassa yhteiskunnassa tai yrityselämässä olevat henkilöt joutuvat alistumaan siihen, että heidän tekemisiään seurataan ja käsitellään näkyvästi tiedotusvälineissä. Sama koskee henkilöitä, jotka muutoin ovat olleet toistuvasti julkisuudessa. Tavanomainen mediajulkisuus ei ole rangaistuksen kohtuullistamisperuste. Rangaistusta voidaan alentaa lähinnä silloin, kun julkisuus on mittasuhteiltaan suorastaan kohtuutonta.

8. YHTEENVETO

Vanhaa sananlaskua mukailien voimme todeta, että rikosprosessin näkökulmasta katsottuna julkisuus on hyvä renki mutta huono isäntä. Julkisuus on välttämätöntä rikosoikeudellisen järjestelmän preventiivisen vaikutuksen aikaansaamiseksi, luottamuksen lisäämiseksi, demokraattisen kontrollin takaimiseksi, ihmisten suojaamiseksi rikoksilta ja "pimeiden" rikosjuttujen selvittämiseksi.

Julkisuutta etenkin esitutkinnan aikana rajoittavat epäillyn ja uhrin oikeudet, oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kriteerit, näytön hankinnan turvaaminen ja yksityiselämän suoja. Esitutkintaviranomaiset ja tiedotusvälineet

joutuvat tahoillaan punnitsemaan näitä kriteereitä harkitessaan yksittäistapauksessa julkisuuden rajoja esitutkinnan aikana. Paino on etukäteisharkinnassa, koska tiedotuksen ylilyönneistä aiheutuvia vahinkoja voi olla myöhemmin varsin työlästä korjata.

LÄHTEET

- Helminen, Klaus – Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko: Esitutkinta ja pakkokeinot, Helsinki 2012.
- Launiala, Mika: Syyttömyysolettamasta erityisesti esitutkinnan näkökulmasta, Edilex 2010/19, www.edilex.fi/lakikirjasto.
- McConville, Mike – Wilson, Geoffrey (eds.): *The Criminal Justice Process*, Oxford 2002.
- Pölönen, Pasi: Henkilötodistelu rikosprosessissa, Jyväskylä 2003.
- Sabel, Benno: "Öffentliche Pranger" und reformierter Strafprozess, *Golddammers Archiv für Strafrecht* 2011, s. 347–364.
- Saranpää, Timo: Näytönenemmysperiaate riita-asiassa, Helsinki 2010.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Rikosoikeus – Rangaistuksen määrääminen ja täytäntöönpano, Helsinki 2011.
- Tiilikka, Päivi: *Journalistin sananvapaus*, Juva 2008.
- Tolvanen, Matti – Kukkonen, Reima: Esitutkinta- ja pakkokeino-oikeuden perusteet, Helsinki 2011.

III

*Videoneuvotteluyhteyden
hyödyntäminen tuomioistuimissa*

Videoneuvotteluyhteyden käyttö ja asianosaisten oikeudet rikosoikeudenkäynnissä

Ella Krylova

Nykyaikaisen informaatioteknologian ja sähköisen viestinnän käyttö Venäjän keskeisillä yhteiskuntaelämän alueilla lisääntyy koko ajan. Nykykehitys koskee myös Venäjän federaation tuomioistuinjärjestelmää. Huhtikuun 11. päivänä vuonna 2011 tuli kuluneeksi 11 vuotta siitä, kun Venäjän federaation korkein oikeus käsitteli oikeusministeriön vankeinhoitohallinnon alaisen moskovalaisen tutkintavankila nro 3 kanssa kolme rikosasiaa yhtäjaksoisen videoneuvotteluyhteyden välityksellä Venäjän rikosprosessikoodeksin (RPK) 376 § 3. kohdan mukaisesti.

Valtakunnallisen videoneuvottelujärjestelmän luominen ja kehittäminen Venäjän federaation korkeimman oikeuden yhteyteen perustui tarpeeseen turvata kansalaisten perusoikeudet ja -vapaudet sekä lainkäytön keskeiset periaatteet oikeudenkäynnissä. Lain mukaan kaikkien tuomittujen, jotka hakevat muutosta tuomioistuimen ratkaisuun, on oltava läsnä kyseistä asiaa käsittelevän kassaatiotuomioistuimen istunnossa. Lakimiesten avuksi tässä tapauksessa tuli videoneuvotteluyhteys, jossa yhdistyvät tietokone-, puhelin- ja televisiotekniikka. Videoneuvottelujärjestelmä antaa mahdollisuuden yhdistää korkealaatuinen kuva ja ääni sekä turvata nopea tiedonvaihto. Tämän uuden toimintamallin käyttöönotto vastaa täysin Venäjän federaation RPK:n 376 § 3. kohdan vaatimuksia. Videoneuvotteluyhteyden laajamittaiselle käytölle oikeudenkäynneissä on siten olemassa lainsäädännöllinen perusta. Valtakunnallisen videoneuvotteluyhteyden avulla on luotu oikeudenkäyntejä varten yhteinen informaatiotila. Informaatiotila yhdistää oikeudenkäynnin kahdesta vallan osa-alueesta eli Venäjän federaation tuomioistuinjärjestelmästä (tuomiovalta) ja Venäjän federaation vankeinhoitolaitoksesta (täytäntöönpanovalta) yhden kokonaisuuden. Kokonaisuuden tehtävänä on turvata vankien osallistuminen oikeudenistuntoon. Yhteinen informaatiotila mahdollistaa oikeudenkäyntiin osallistuvien henkilöiden reaaliaikaisen viestinnän etäyhteyden avulla.

Idean informaatioteknologian käytöstä valitusten käsittelyssä kassaatiotuomioistuimissa esitti ensimmäisenä Tšeljabinskin oblastin (liittovaltiosubjektin) korkeimman oikeuden puheenjohtaja Fjodor Vjatkin. Kyseisessä tuomioistuimessa videoneuvotteluyhteyttä oikeudenistunnossa käytettiin ensimmäisen kerran Venäjällä 18. marraskuuta 1999.

Vuoden 2004 alussa myös Karjalan tasavallan korkein oikeus liitettiin Venäjän yhteiseen videoneuvotteluyhteydenjärjestelmään. Karjalan tasavallan

korkeimman oikeuden rakennuksessa laitteet on asennettu puhemiehistön saliin ja rikosasioiden tuomarikollegion kolmeen istuntosaliin. Nykyään videoneuvotteluyhteys on olemassa kolmen tutkintavankilan kanssa (tutkintavankila nro 10/1, tutkintavankila nro 10/2, vankilan nro 9 tutkintavankilayksikkö) sekä Komin, Mordvan ja Tatarstanin tasavaltojen ja Murmanskin, Vladimirin ja Uljanovskin alueiden sekä Pietarin kaupungin kanssa.

Vuonna 2009 Karjalan tasavallan korkeimman oikeuden rikosasiain tuomarikollegio käsitteli videoneuvotteluyhteyttä käyttäen 1 033 rikosasiaa (oikeudenkäyntiaineistoa), jotka koskivat 1 081 henkilöä. Vuonna 2010 se käsitteli 1 099 rikosasiaa, jotka koskivat 1 164 henkilöä. Valvonta-asteen tuomioistuin käsitteli 35 rikosasiaa (oikeudenkäyntiaineistoa) vuonna 2009 ja 28 rikosasiaa vuonna 2010.

Ottaen huomioon Venäjän sijainnin ja pitkät välimatkat videoneuvotteluyhteyden käyttö oikeudenistunnoissa, joissa käsitellään ensimmäisen muutoksenhakuasteen tai valvonta-asteen valituksia, on hyvin ajankohtainen kysymys. Keskeisimpiä perusteita videoneuvottelutekniikan käyttöönotolle oikeudenkäynneissä ovat seuraavat:

- rikosasioiden käsittelyaikojen lyhentäminen,
- tuomittujen siirtämiseen liittyvien matkakustannusten vähentäminen,
- ajan ja henkilöresurssien säästäminen,
- käsiteltyjen asioiden määrän lisääminen tietyllä aikavälillä,
- tuomittujen pakenemisvaaran minimoiminen kuljetuksissa oikeudenistuntoon ja takaisin vankilaan sekä
- kansainvälisten välikohtausten välttäminen siirrettäessä tuomittuja Baltian maiden kautta (2000-luvun alussa Kaliningradissa ongelmat vankien kuljettamisessa Moskovaan koettiin erityisen tuntuvasti, kun Liettuan viranomaiset kielsivät aseistettujen vartijoiden kauttakulun alueensa läpi eikä tuomittujen kuljettaminen lentokoneella ole halpaa hupia).

Muualla maailmassa videoneuvotteluyhteyttä on rikosoikeudenkäynnissä käytetty vain vankeinhoitolaitoksessa enimmäkseen todistajien kuulemiseksi sekä tuomitun yhteydenpitoon asianajajan ja sukulaisten kanssa. Nimenomaan Venäjällä informaatioteknologiaa on ensimmäisen kerran käytetty välittömästi rikosasiassa annetun ratkaisun muutoksenhakuasiaa käsiteltäessä.

Valmisteltaessa muutoksenhakuasian käsittelyä on tärkeää selvittää se, osallistuuko tuomittu vanki, tutkintavanki tai lääketieteelliseen pakkohoitoon määrätty tai mahdollisesti määrättävä oikeudenkäyntiin istuntosalissa vai videoneuvotteluyhteyden välityksellä. Videoneuvottelujärjestelmän toimiessa asianmukaisesti tuomitun mahdollisuus käyttää puhevaltaansa videoneuvotteluyhteyden välityksellä on yhtäläinen verrattuna käsittelyyn, jossa hän on itse paikalla istuntosalissa.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei pitänyt Euroopan ihmisoikeus-sopimuksen 6 artiklan 1 kappaleen mukaisena rikkomuksena sitä, että valituksen tehnyt osallistuu oikeuskäsittelyyn videoneuvotteluyhteyden avulla.

Kantaansa se perusteli sillä, että kyseinen järjestelmä antaa valittajalle mahdollisuuden nähdä oikeudenistunnossa mukana olevat henkilöt ja kuulla, mitä salissa puhutaan. Myös tuomarit, todistajat ja muut henkilöt voivat nähdä ja kuulla valittajaa. Valittajalla on mahdollisuus kertoa tuomioistuimelle näkökantansa, eikä hänen oikeuttaan neuvotella luottamuksellisesti asianajajan kanssa rikota.¹

Venäjän federaation korkeimman oikeuden täysistunto on selventänyt, että tuomitun on valituksessaan ilmoitettava, että hän haluaa osallistua muutoksenhakua käsittelevään kassaatio-oikeudenkäyntiin. Jos taas asiaa käsitellään syyttäjän tai jonkun muun henkilön valituksen perusteella, asiasta tulee ilmoittaa erillisellä hakemuksella tai valitusta vastustavassa vastineessa tai kymmenen päivän kuluessa tuomion tai valituksen kopion saamisesta.²

Venäjän federaation RPK:n 376 §:n 3 momentissa on säädetty, että tuomioistuin ratkaisee oikeudenistuntoon osallistumisen muodon eli sen millä tavalla tuomittu tai lääketieteelliseen pakkohoitoon määrätty tai mahdollisesti määrättävä henkilö osallistuu oikeuskäsittelyyn. Perustuslaillisesti tärkeä seikka on se, että ratkaisua tehtäessä tuomitulle, joka on ilmaissut halukkuutensa osallistua oikeudenkäyntiin, on annettava tosiasiallinen mahdollisuus esittää kantansa oikeusasian kaikkiin osiin ja saattaa se tuomioistuimen tietoon. Jos kassaatioasteen tuomioistuin jättää noudattamatta Venäjän federaation RPK:n 376 §:n 3 momentissa asetetut vaatimukset, kassaatioasteen tuomioistuimen ratkaisu kumotaan ja asia palautetaan uudelleen käsiteltäväksi. Oikeudenistuntoon tullut tuomittu tai tuomiosta vapautettu henkilö voi joka tapauksessa osallistua oikeusistuntoon.

Perustuslaillinen oikeus puolustautua koskee myös kassaatioasteen oikeudenkäyntiä. Puolustautumisoikeuteen kuuluu ensisijaisesti oikeus käyttää avustajaa ja hänen tarjoamaa ammattitaitoista oikeusapua. Tuomioistuimella on vastaavasti velvollisuus turvata kyseisen oikeuden täysimääräinen toteutuminen. Kaikki lain säätämät vaatimukset, jotka koskevat puolustusasianajajan osallistumista oikeudenkäyntiin alimmassa oikeusasteessa, koskevat periaatteessa myös kassaatioasteen oikeudenkäyntiä. Sovellettaessa Venäjän federaation RPK:n 376 §:n 3 momentin videoneuvotteluyhteyden käyttöä koskevia säännöksiä tuomioistuin turvaa puolustajan osallistumisen oikeudenistuntoon tuomitun hakemuksen perustella tai puolustaja määrätään, kun sellaisen osallistuminen rikosoikeudenkäyntiin on pakollista (esimerkiksi kun tuomittu on alaikäinen tai hän ei fyysisten tai psyykkisten vajavaisuuksien takia voi puolustautua itse tai ei osaa kieltä, jolla asiaa käsitellään rikosoikeudenkäynnissä jne.). Kun puolustusasianajaja on mukana kassaatioasteen oikeudenkäynnissä ja keskustelea tuomitun kanssa videoneuvotteluyhteyden avulla ja heille syntyy tarve keskustella luottamuksellisesti kahden kesken,

¹ Ks.: Viola Marcello vs. Italia (valitus nro 45106/04) // Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tiedotteet 2007 nro 4.C.24

² Ks. Venäjän federaation korkeimman oikeuden täysistunnon 23.12.2008 antama päätös nro 28: Venäjän federaation rikosprosessikoodeksin apellaatio- ja kassaatioasteen tuomioistuinten toimintaa säätelevien normien soveltamisesta. // Konsultant Plus.

tuomioistuin antaa puolustukselle mahdollisuuden tähän asianomaisten teknisten välineiden avulla niin, että muut asianosaiset eivät ole läsnä. Mitä tulee lisäaineistoihin tai muihin seikkoihin, jotka jäävät varsinaisen valituskirjelmän ulkopuolelle, tuomitulle annetaan tosiasiallinen mahdollisuus tutustua asianomaisiin tietoihin (asiakirjoihin) nykyaikaisten viestintävälineiden avulla (esimerkiksi faksilla tai sähköpostilla).

Videoneuvottelujärjestelmän käyttö tuomittujen kassaatioasteen muutoksenhaussa tekemien valitusten käsittelyssä Venäjän federaation RPK:n 376 §:n mukaisesti on osoittautunut oikeudellisesti ja taloudellisesti tehokkaaksi.

Federaatiolakien nro 37-FZ (annettu 14.3.2009) ja 346-FZ (annettu 27.12.2009) perusteella tutkintavangeilla, syytetyillä ja tuomituilla on mahdollisuus osallistua oikeudenkäyntiin videoneuvotteluyhteyden välityksellä myös silloin, kun tuomioistuin käsittelee rikosasian siirtämistä toisen alueen tuomioistuimen ratkaistavaksi tai kun asiaa käsitellään valvonta-asteen tuomioistuimessa (Venäjän federaation RPK:n 35 § 6 mom. ja 407 § 2 mom.).

Videoneuvotteluyhteyttä on vuodesta 2009 alkaen käytetty aktiivisesti myös tuomitun ehdonalaista vapauttamista ennen määräaikaan koskevissa kysymyksissä tai käsiteltäessä jäljellä olevan vankeusrangaistuksen muuntamista lievemmäksi rangaistuslajiksi (näiden asioiden oikeuskäytännöstä määrätään suoraan Venäjän federaation korkeimman oikeuden täysistunnon 21.4.2009 antaman ehdonalaista vapauttamista tai jäljellä olevan vankeusrangaistuksen muuntamista lievemmäksi rangaistuslajiksi koskevan päätöksen nro 8 kohdassa 18). Videoneuvotteluyhteyttä käytetään usein myös kassaatioasteen valitusten käsittelyssä Venäjän federaation RPK:n 125 § mukaisesti (Venäjän federaation korkeimman oikeuden täysistunnon 10.2.2009 antaman valitusten käsittelyä tuomioistuimessa RPK 125 mukaisesti koskevan päätöksen nro 1 kohta 23).

Tuomion täytäntöönpanoa sääntelevään rikosprosessin vaiheeseen on viime aikoina tehty huomattavia muutoksia laajentamalla tuomittujen oikeuksia. Tuomituilla on täytäntöönpanovaiheessa oikeus hakea itse muun muassa tuomioistuimelta ehdonalaista vapauttamista ennen määräaikaan tai saattaa muita tuomion täytäntöönpanoon liittyviä kysymyksiä tuomioistuimen käsiteltäväksi. He saavat tutustua oikeudenkäyntiaineistoihin, hankkia asianajajan ja hakea muutosta tuomioistuimen antamiin tuomioihin.

Jos tuomitut osallistuvat henkilökohtaisesti oikeudenistuntoon käsiteltäessä tuomion täytäntöönpanoon liittyviä kysymyksiä, tuomareiden turvallisuus rikosoikeudenkäynnissä, tuomitun pakomahdollisuus ja uusien rikosten tekemähdollisuus kuljetuksen aikana muodostavat erittäin vakavan ongelman. Näiden ongelmien perusteelliseksi ratkaisemiseksi on 20.3.2011 annettu federaatiolaki nro 40-FZ, jonka perusteella tuomitut voivat tuomion täytäntöönpanoon liittyviä kysymyksiä käsiteltäessä osallistua oikeudenkäyntiin videoneuvotteluyhteyden välityksellä.

Videoneuvotteluyhteyttä käytetään siis aktiivisesti rikosoikeusprosessin aikana. Videoneuvotteluyhteyden käytössä otettiin uusi askel, kun rikosprosessikoodeksiin tehtiin muutoksia 20.3.2011 annetulla federaatiolailla nro 39-

FZ. Venäjän federaation rikosprosessikoodeksiin tehdyt muutokset antavat tuomioistuimelle mahdollisuuden kuulla asianosaista ja todistajaa videoneuvotteluyhteyden avulla.

Rikosprosessikoodeksiin on lisätty uusi pykälä (278.1), jolla säädetään videoneuvotteluyhteyden avulla suoritettavan kuulustelun erityispiirteistä. Rikosasiaa käsittelevä tuomioistuin pyytää todistajan oleskelupaikkakunnan tuomioistuinta järjestämään todistajan kuulustelun videoneuvotteluyhteyden välityksellä. Todistajan kuulustelussa noudatetaan yleisiä todistajan kuulustelua koskevia sääntöjä. Ennen kuulustelua todistajan oleskelupaikkakunnan tuomioistuimen tuomari tarkistaa rikosasiaa käsittelevän tuomioistuimen puheenjohtajan pyynnöstä todistajan henkilöllisyyden. Todistajan oleskelupaikkakunnan tuomioistuimen tuomari lähettää rikosasiaa käsittelevän tuomioistuimen puheenjohtajalle todistajan esittämät asiakirjat ja todistajan allekirjoittaman asiakirjan, josta selviää, että todistajalle on kerrottu tämän oikeuksista, velvollisuuksista ja vastuusta.

Kaikista edellä mainituista eduista huolimatta on muistettava, että uudistuksilla on myös negatiiviset puolensa. Lainsäätäjän tarkoittaman tuloksen saavuttamiseksi on ratkaistava muutamia vaikeita kysymyksiä. Tuomioistuimet, tutkintavankilat ja vankilat on muun muassa varustettava tarpeellisilla teknisillä laitteilla ja videoneuvotteluyhteyden onnistumiseksi on luotava suotuisat olosuhteet (esimerkiksi tilat on eristettävä melulta ja kaikuhäiriöiltä jne.). Yhteyden toteuttamiseksi tarvitaan myös ammattitaitoista teknistä henkilöstöä. Kokonaisuudessaan videoneuvotteluyhteyden käyttöönottoon liittyvät muutokset osoittavat kuitenkin, että lainsäätäjä pyrkii parantamaan lainkäyttöä edistyksellisen teknologian avulla, mikä on tietenkin positiivinen kehitystrendi.

Videoneuvottelutekniikan hyödyntäminen käräjäoikeudessa

Ismo Kovanen

1. YLEISTÄ

Suomessa on 27 käräjäoikeutta. Jokaisessa käräjäoikeudessa on vähintään yksi istuntosali, joka on varustettu videoneuvottelulaitteilla.

Videoneuvottelutekniikan hyväksikäyttöön oikeudenkäynneissä liittyy kiistattomia etuja. Videoneuvottelutekniikan hyödyntämisestä voi olla etua tilanteissa, joissa asianosaisen henkilökohtaisen kuulemisen vaatimus oikeudenkäynnissä on ehdoton, mutta henkilökohtaisesta paikallaolosta aiheutuu huomattavia kustannuksia taikka turvallisuusriskejä tai muuta haittaa. Videoneuvottelulla voidaan tällöin lisätä oikeudenkäynnin nopeutta ja sujuvuutta sekä vähentää kuultavan matkustamisesta aiheutuvia välittömiä ja välillisiä kustannuksia. Videokuulemisella voidaan saavuttaa etuja erityisesti pakkokeinoasioissa, joissa videokuulemisella voidaan alentaa vankikuljetuksien kustannuksia sekä kuljetuksiin liittyviä turvallisuusriskejä. Videokuuleminen voi olla tarpeen myös erityistilanteissa siten, että kuulemistilanne voitaisiin järjestää sairaalasta tai hoitolaitoksesta käsin. Videoneuvottelulla voidaan turvata myös esimerkiksi pelkäävän todistajan tai rikoksen uhrin asemaa.

Videoneuvottelun käyttäminen on oikeudenkäymiskaaren säännösten nojalla mahdollista riita-asioiden valmisteluistunnoissa, pakkokeinoistunnoissa (vangitsemisasiat) sekä riita- ja rikosasioiden pääkäsittelyssä todistelun vastaanottamisessa.

Oikeudenkäynnin keskeiset periaatteet, suullisuus, välittömyys ja keskitys on kirjattu suomalaiseen prosessilainsäädäntöön 1990-luvulla. Ne omaksuttiin siviiliprosessin johtaviksi menettelyperiaatteiksi 1.12.1993 voimaan tulleella oikeudenkäymiskaaren (OK) uudistuksella. Rikosasioiden osalta vastaava prosessi uudistus toteutettiin lailla rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelystä, joka tuli voimaan 1.10.1997.

Oikeudenkäynnin menettelyperiaatteena suullisuus merkitsee sitä, että asianosaisten vaatimukset, vastaukset ja muut lausumat esitetään oikeudenkäynnissä suullisesti. Suullisuusperiaatteesta johtuen myös henkilötodistelun on oltava suullista. Prosessin välittömyys merkitsee sitä, että asianosaisten lausumat ja todistelu esitetään välittömästi sille tuomioistuimen kokoonpanolle, joka ratkaisee jutun. Tuomioistuimen ratkaisu tehdään siis pääkäsittelyssä tehtyjen välittömien havaintojen perusteella. Välittömyys merkitsee myös sitä, että suullinen todistelu esitetään henkilökohtaisesti suoraan eikä esimerkiksi pöytäkirjan tai äänitteen välityksellä. Keskityspanaati puolestaan tarkoittaa

sitä, että oikeudenkäynti toteutuu mahdollisimman yhtäjaksoisessa menettelyssä ilman viiveitä.

Oikeudenkäyntisäännösten uudistamisen keskeisinä tavoitteina on ollut oikeudenkäyntien jouduttaminen ja tehostaminen sekä oikeudenkäynnistä aiheutuneiden kustannusten alentaminen. Oikeudenkäyntinormien osittais-uudistusten yhteydessä on lainsäädäntöön otettu myös videoneuvottelutekniikan hyväksikäyttöä koskevia säännöksiä. Uudistuksissa on lähdetty siitä, että videoneuvottelun käyttöönotolla tuomioistuinprosesseja voidaan tehostaa ja käsittelyä jouduttaa ja näin saada aikaan kustannussäästöjä sekä muita etuja.

2. KÄRÄJÄOIKEUDEN VALMISTELUISTUNTO

Riita-asian valmistelussa on selvitettävä:

- 1) asianosaisten vaatimukset ja niiden perusteet
- 2) mistä asianosaiset ovat erimielisiä
- 3) mitä todisteita tullaan esittämään ja mitä kullakin todisteella aiotaan näyttää toteen, sekä
- 4) onko edellytyksiä sovinnolle.

Oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 15 d § sallii riita-asian valmisteluistunnon järjestämisen videoneuvotteluna. Valmisteluistunto voidaan pitää puhelimitse tai käyttäen muuta soveltuvaa tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvilla on puheysteys keskenään, jos se on istunnossa käsiteltävien kysymysten laatu ja laajuus huomioon ottaen valmistelun tavoitteiden saavuttamiseksi tarkoituksenmukaista. Puhelin- tai videoneuvotteluistunnon tarkoituksenmukaisuudesta päättää tuomioistuin.

Rikosasian valmistelussa on selvitettävä:

- 1) asianomistajan vaatimukset ja niiden perusteet
- 2) vastaajan kanta vaatimuksiin ja niiden perusteisiin
- 3) mitä todisteita asiassa tullaan esittämään ja mitä kullakin todisteella halutaan näyttää toteen, sekä
- 4) tarvitaanko asiassa lisäselvitystä tai muita valmistelevia toimenpiteitä ennen pääkäsittelyä.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 7 luvun 14 a §:n, joka tuli voimaan vuonna 2006, myös rikosasian valmisteluistunnon järjestäminen on mahdollista puhelimitse tai videoneuvotteluna vastaavin perustein kuin riita-asioissa.

3. PÄÄKÄSITTELY KÄRÄJÄOIKEUDESSA; TODISTELUN VASTAANOTTO

Sekä rikos- että riitaprosesseissa voidaan todistelua vastaanottaa pääkäsittelyssä videoneuvotteluyhteyden välityksellä. Säännös todistelun vastaanottamisesta videoneuvotteluna on toteutettu lailla oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta, joka tuli voimaan 1.10.2003.

Uudistetun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 a §:n nojalla todistajaa, muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä tai asianomistajaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä videoneuvotteluyhteyden avulla hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta, jos tuomioistuin harkitsee sen soveliaaksi, ja;

- 1) kuultava ei sairauden tai muun syyn vuoksi voi saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn taikka hänen henkilökohtaisesta saapumisestaan pääkäsittelyyn aiheutuu todisteen merkitykseen verrattuna kohtuuttomia kustannuksia tai kohtuutonta haittaa,
- 2) kuultavan kertomuksen uskottavuutta voidaan luontevasti arvioida ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pääkäsittelyssä,
- 3) menettely on tarpeen kuultavan taikka tällaiseen henkilöön rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa säännellyn läheisen henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta uhalta; tai
- 4) kuultava ei ole täyttänyt 15 vuotta tai hänen henkinen toimintansa on häiriintynyt.

Asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä. Edellä 1 ja 2 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa voidaan kuulemisessa kuitenkin käyttää myös puhelinta.

Lain esitöiden mukaan soveliaisuusharkintaa tehdessään tuomioistuimen tulisi pohtia tilannetta kokonaisuudessaan. Tällöin olisi kiinnitettävä huomiota siihen, kuinka keskeinen todistaja on kysymyksessä ja kuinka luotettava hänen kertomuksensa on sekä kuinka asianosaisen oikeudet voidaan riittävästi turvata kussakin yksittäistapauksessa.

Videokuulemisena järjestettävän istunnon on lain esitöiden mukaan vastattava normaalia tuomioistuimessa tapahtuvaa kuulemistilannetta. Videokuuleminen edellyttää siten, että istuntoon osallistuvilla on oltava puhe- ja näköyhteys keskenään ja lisäksi asianosaisille on varattava tilaisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 a § mahdollistaa siis todistajan, todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön sekä asianomistajan kuulemisen videoyhteyden välityksellä pääkäsittelyssä. Asianomistajan mahdollinen vahingonkorvausvaatimuskin voidaan käsitellä videoneuvottelun välityksellä. Muita asianosaisia, kuten rikosasian vastaajaa, voidaan kuulla vain silloin, kun asianosaista on tarpeen kuulla ainoastaan todistelutarkoituksessa. Saman luvun 51 § laajentaa kuultavien piirin myös asiantuntijan kuulemiseen pääkäsittelyssä.

4. VANGITSEMISMENETTELY PAKKOKEINOLAIN MUKAAN, LÄSNÄOLO VANGITSEMISVAATIMUSTA KÄSITELTÄESSÄ

Pakkokeinolain 1 luvun 15 §:n mukaan vangitsemisvaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä virkamiehen on oltava läsnä vaatimusta käsiteltäessä. Vangittavaksi vaadittua, joka on pidätetty, on kuultava henkilökohtaisesti vangitsemisvaatimuksesta. Vuodesta 2006 lähtien vangittavaksi vaaditun kuuleminen on ollut mahdollista videoneuvottelun välityksellä. Jos tuomioistuin harkitsee soveliaaksi, kuuleminen voi tapahtua vangittavaksi vaaditun olematta läsnä istuntosalissa käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Jos tuomioistuin pitää sitä tarpeellisena, vangittavaksi vaadittu on tuotava tuomioistuimeen.

Vangitsemisasiain uudelleen käsittelystä säädetään pakkokeinolain 1 luvun 22 §:ssä. Sen mukaan jos rikoksesta epäilty on vangittu, tuomioistuimen, joka käsittelee syytteen ensimmäisenä oikeusasteena, on otettava vangitsemisasiain tuomion antamiseen asti uudelleen käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään neljän vuorokauden kuluttua pyynnön esittämisestä, jos vangittu sitä pyytää. Vangitsemisasiain ei kuitenkaan tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden viikon kuluessa asian edellisestä käsittelystä. Vangittua on kuultava henkilökohtaisesti, jos vangittu niin haluaa tai hänen kuulemiseensa asian selvittämiseksi on muutoin syytä. Jos tuomioistuin harkitsee soveliaaksi, kuuleminen voi tapahtua vangitun olematta läsnä istuntosalissa käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Jos tuomioistuin pitää sitä tarpeellisena, vangittu on tuotava tuomioistuimeen.

Vangitsemismenettelyä koskevia säännöksiä sovelletaan soveltuvin osin matkustuskielto-, hukkaamiskielto- ja vakuustakavarikkoasioiden käsittelyyn.

Pakkokeinolain telekuuntelua, televalvontaa ja teknistä tarkkailua koskevan 5 A luvun 6 §:n mukaan mm. telekuuntelua ja televalvontaa koskevan lupa-asian käsittelemisessä ja ratkaisemisessa noudatetaan soveltuvin osin, mitä pakkokeinolain 1 luvussa säädetään vangitsemisasiain käsittelystä. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimus on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viipymättä vaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä virkamiehen läsnäollessa. Käsittely voidaan myös toteuttaa käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään.

5. TALLENTEET

Oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 6 §:n mukaan pääkäsittelyssä vastaanotettu todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarkoituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuulustelu on äänitettävä. Äänite on säilytettävä vähintään

kuuden kuukauden ajan ratkaisupäivästä tai, jos asiassa on haettu muutosta, kunnes asia on lainvoimaisesti ratkaistu.

Videokuulemisesta tehtävästä tallenteesta tai sen säilyttämisestä ei ole säännöksiä oikeudenkäymiskaareissa. Keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa EU:n jäsenvaltioiden välillä tehdyn vuoden 2000 yleissopimuksen voimaan saattamiseen johtaneessa hallituksen esityksessä on lähdetty siitä, että video-kuulemisesta olisi tehtävä sekä äänen että kuvan sisältävä tallenne.

Kuvan tallentamisesta saatava hyöty on vähäistä. Silloin kun kuulemisesta tehdään kuvan ja äänen sisältävä tallenne, voidaan sitä eräissä tapauksissa hyödyntää muutoksenhakuasteessa. Jos suullista todistelua ei ole joltakin osin otettava vastaan uudelleen, voidaan käräjäoikeudessa kertynyt ääni- ja kuvatallenne tarvittaessa esittää tarpeellisilta osiltaan hovioikeuden pääkäsitelyssä. Edellytyksenä kuitenkin on, ettei hovioikeudessa ole kysymys näiden henkilöiden kertomusten uskottavuuden arvioinnista.

Ruotsissa alioikeuden käsittelyt taltioidaan ja muutoksenhakumenettelyssä käytetään näitä tallenteita.

6. KÄYTÄNNÖN KOKEMUKSIA

Videoneuvottelun käytön tilastointi on ollut epäyhtenäistä eikä siitä sen vuoksi ole tarkkoja tilastotietoja. Nykyisin videoneuvottelujen määriä arvioidaan oikeusministeriön toimesta videolaitteiden yhteysaikojen perusteella, mikä mahdollistaa tarkan tilastoinnin.

Videoneuvottelun käytössä on käräjäoikeuskohtaisia eroja. Laajinta käyttö on Helsingin käräjäoikeudessa ja erityisesti pakkokeinoasioiden käytössä. Pakkokeino-osastolla käsitellään päivittäin keskimäärin 20 asiaa. Näistä 2-3 asiaa käsitellään videoneuvottelun välityksin. Erityisesti vangitsemisasi- an uudelleenkäsitely- ja televalvonta-asioissa käytetään videoneuvottelua. Käsiteltäessä vangitsemisasi-aa ensimmäistä kertaa videoneuvottelua käytetään varsin harvoin, koska vangitsemisasi- an käsitteleminen edellyttää tiukkojen määräaikojen noudattamista ja teknisiin yhteyksiin liittyy joitakin epävarmuustekijöitä, joiden vuoksi määräaikojen pitäminen voi vaarantua.

Videoneuvottelun käyttäminen todistajien, asianomistajien ja asiantuntijoiden kuulemisessa on erityisen suosittua Suomen pohjoisimman hovioikeuspiirin, Rovaniemen hovioikeuden tuomiopiiriin kuuluvissa käräjäoikeuksissa, johtuen tuomiopiirin laajuudesta ja pitkistä etäisyyksistä.

Rikosasian vastaajan henkilökohtainen kuuleminen rangaistusvaatimuksesta ei toistaiseksi ole mahdollista videoneuvottelua käyttäen.

Videoneuvottelujärjestelmää on hyödynnetty myös käräjäoikeuksien hallinnollisissa asioissa, esimerkiksi käräjäoikeuden ja oikeusministeriön välisissä neuvotteluissa.

Kirjoittajat

Arolainen, Teuvo

YTM, viestintäpäällikkö, Korkein hallinto-oikeus

Fabrikantov, Ilja Petrovitš

Rikosoikeuden ja kriminologian jatko-opiskelija, Venäjän federaation oikeusministeriön alaisen Oikeusakatemian pohjoinen filiaali (Petroskoi)

Jevtušenko, Dmitri Aleksejevitš

Prääsän kaupunginoikeuden puheenjohtaja

Klemetti, Sanna-Maria

OTM, varatuomari, siviilioikeuden yliopisto-opettaja, Itä-Suomen yliopisto

Kovanen, Ismo

Käräjätuomari, Etelä-Savon käräjäoikeus

Krylova, Ella Nikolajevna

Tuomari, Karjalan tasavallan korkein oikeus

Lindgren, Helena

Hovioikeudenneuvos, Itä-Suomen hovioikeus

Mirošnik, Sergei Vladimirovitš

Karjalan tasavallan korkeimman oikeuden presidentin avustaja

Randelin, Esko

Hovioikeudenlaamanni, Itä-Suomen hovioikeus

Smirnova, Jelena Mihailovna

Karjalan tasavallan oikeushallinto-osaston tuomioistuinten toimintaa hallinnoivan osaston varajohtaja

Taibakov, Aleksei Aleksejevitš

Oikeustieteen tohtori, Venäjän federaation oikeusministeriön alaisen Oikeusakatemian pohjoisen filiaalın (Petroskoi) johtaja, Venäjän federaation ansioitunut juristi

Tolvanen, Matti

OTT, rikos- ja prosessioikeuden professori, Itä-Suomen yliopisto

SARJASSA VUONNA 2012 JULKAISTUT TEOKSET

1/2012

Hilkka Seppälä: Idän kirkon pyhä laulu. Laulajien perinne ortodoksisessa kirkossa

2/2012

Lääkepäivät X – 20 vuotta ajankohtaista asiaa lääkkeistä ja lääkehuollosta

3/2012

Juha Suoranta, Juha Kauppila, Hilkka Rekola, Petri Salo ja Marjatta Vanhalakka-Ruoho: Aikuiskasvatuksen risteysasemalla. Johdatus aikuiskasvatukseen

4/2012

Anne Pitkänen, Toni Kosonen ja Ari Antikainen
Hakeva toiminta aikuiskolituksessa – Noste-ohjelman kokemuksia

5/2012

Sonja Kortelainen & Jarmo Koistinen (toim.)
Sovittelu – vaihtoehtoinen valinta

6/2012

Sonja Kortelainen & Jarmo Koistinen (toim.)
Mediaciâ – al'ternativnyj vybor

7/2012

Sonja Kortelainen & Jarmo Koistinen (toim.)
Tuomioistuimet tietoyhteiskunnassa

8/2012

Sonja Kortelainen & Jarmo Koistinen (toim.)
Sudy v informacionnom obšestve

**SONJA KORTELAINE &
JARMO KOISTINEN (TOIM.)**

*Tuomioistuimet
tietoyhteiskunnassa*

Miten tuomioistuimet tiedottavat käsiteltävänä olevista asioista ja tuomioista ja millainen tiedottaminen tavoittaa kansalaiset parhaiten? Millaista on tuomioistuinten ja tiedotusvälineiden vuorovaikutus? Vaarantaako julkisuus asianosaisten oikeusturvan? Miten nykytekniikka on hyödynnetty asianosaisten ja todistajien kuulemisessa?

Näihin kysymyksiin vastataan tässä teoksessa, jonka kirjoittajat ovat tuomareita ja oikeusalan asiantuntijoita Suomesta ja Venäjältä.

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

*Aducate – Centre for Training
and Development*

ADUCATE REPORTS AND BOOKS

ISSN 1798-9116

ISBN: 978-952-61-1000-4 (nid.)

ISBN: 978-952-61-1001-1 (PDF)